

En samlet beskrivelse af Randers Latinske Skolebibliotheque



**udarbejdet af
Knud Schmidt Nielsen**

Forord.

Denne artikel handler om Randers Statsskoles gamle bibliotek, hvis eksistens kan føres tilbage til Randers Latinske Skole. Bøgerne er registreret i en database, og nogle af bøgernes proveniens beskrives nærmere. Hele biblioteket er næsten intakt og beskriver den bog - og kulturhistoriske udvikling gennem næsten 4 århundreder. Det er en fornem samling, som Randers Statsskole kan være stolt af stadig at eje. En samling, hvor mange af bøgerne er flyttet med hver gang skolen har skiftet opholdssted. Bøger, som er de eneste håndgribelige vidner fra skolens tidligste eksistens. Må biblioteket blive bevaret for eftertiden, som den kulturarv det er.

Denne kulturarv spiller en meget vigtig rolle i Randers Statsskoles fortælling om sig selv og dens selvforståelse.

Generelt er kulturarven selve forudsætningen for at holde sammen på et moderne samfund i hurtig forandring. Vi må huske, at det er denne arv vi bygger på og den som gik forud. Skriftsproget opfindes i Mesopotamien, og mennesket bliver i stand til at viderebringe tanker og viden ind i fremtiden.

Irene Vallejo skriver i sin bog: *Evigheden i et siv*: ”Vi kan takke bøgerne for, at menneskehedens bedste ideer har overlevet.”

Det er i sig selv et under, at hovedparten af Randers Latinske Skoles bøger har overlevet op til vor tid.

Knud Schmidt Nielsen



Tilegnet

**Randers Statsskole
1926 – 2026
100 år på toppen.**

Bogarbejdets beskrivelse.

Jeg var for nogle år siden på Randers Bibliotek og undersøgte de fremlagte bøger, som biblioteket havde kasseret og solgte for kr.10 pr. stk. Da stod jeg pludselig med et bind i hånden, hvor der på titelsiden var stemplet "Randers lærde Skole". Min første tanke var naturligvis, hvordan den bog var havnet her.

Jeg syntes, at det var interessant og købte den. Der gik et halvt års tid, så stødte jeg igen på et bind, der var kasseret, som også var stemplet "Randers lærde Skole".

Nu begyndte jeg at undre mig. Hvorfor befandt bøger fra Randers lærde Skole sig på Randers Bibliotek??

Ved hjælp af Lauritz Nielsen: "Danske stifts- og skolebiblioteker" 1925 fandt jeg ud af, at Randers Statsskole i 1922 måtte afgive ca. 3000 bind til Centralbiblioteket for Randers Amt i henhold til ministeriets bekendtgørelse af 13. marts 1922. Der stod godt nok i bekendtgørelsen, at bøgerne var deponerede.

Jeg besøgte på et tidspunkt en antikvarboghandel i København og stødte på en verdenshistorie i 12 bind, som var stemplet "Frederiksborg Statsskoles Bibliotek". Senere mødte jeg også værker med stemplerne "Tilhørende Herlufsholms Bibliothek", "Rønne Statsskoles Bibliothek", "Odense Kathedr. Skoles Bibliothek", "Viborg Kathedralskoles Bogsamling", "Aalborg Skole" og "Horsens Statsskoles Bibliothek". Stemplet "Randers lærde Skole" har jeg endnu aldrig stødt på hos antikvarerne.

Senere fandt jeg ud af, at der i 1940'erne og 1950'erne havde været et større udsalg af de gamle statsskolebøger. Salget af den såkaldt døde litteratur havde skaffet dem penge til tidssvarende værker og det uden tanke for, at de hermed havde solgt ud af en lokal kulturarv, som havde flere århundreder på bagen. Bøger med græsk og latinsk tekst, som ikke mere anvendtes i gymnasierne, blev benævnt død litteratur.

Erik Nørr skriver i sin artikel "Kan man sælge kulturarven? Overførsel og salg af gymnasieskolernes bibliotekssamlinger 1922-45."

"I vore dage sker der store kassationer i folkebibliotekerne (sikkert også af bøger, som de fik fra de gamle gymnasieskoler i 1920'erne)." (Fra :Umisteligt side 400, Festskrift til Erland Kolding Nielsen, Det kongelige Bibliotek 2007).

Det var jo lige det, som jeg opdagede, og som jeg har beskrevet ovenfor. Men det må på det kraftigste understreges, at folkebibliotekernes handle måde omkring kassation af bøger under ingen omstændigheder kan bebrejdes dem, da man i dag ikke har kendskab til deponeringerne for hundrede år siden.

Jeg var bekendt med, at Randers Statsskole havde meget gamle bøger stående. Jeg havde set enkelte af dem i forbindelse med Statsskolens 450års jubilæum i 1992, da der i den anledning var en rundvisning på skolen.

Jeg spurgte om skolen stadig havde de gamle bøger stående. Det havde man, men måtte medgive, at de var i uorden og at man ikke havde beskæftiget sig med det i årevis. Der var ikke ressourcer og tid til at bringe orden i det.

Jeg blev inviteret op for at bese det nærmere. Da jeg stod i rummet med 20 reoler fra gulv til loft, som dækkede væggene hele vejen rundt, tilbød jeg at gennemgå biblioteket og lave en søgbar database over det.

Arbejdet blev påbegyndt februar 2017 og er nu tilendebragt for de gamle bøger vedkommende.

Det mest spændende arbejde er nu opsporingen af, hvordan og hvornår bøgerne er indgået i Randers Statsskoles gamle bibliotek. Dette bliver nøjere beskrevet i de ”bogportrætter”, som herunder kan læses.

På Randers Statsskoles gamle bibliotek er der registreret følgende bøger:

1 værk fra 1470, som er sammenbundet i 1 bind med 2 andre værker fra henholdsvis 1501 og 1509

1 værk fra 1499 = 1 bind. Dette værk er først indgået i 1840.

16 værker fra 1500 – 1599 = 16 bind

109 værker fra 1600 – 1699 = 140 bind

Altså 129 værker svarende til 160 bind fra de tidligste århundreder.

51 værker fra 1700 – 1730 = 90 bind

102 værker fra 1730 – 1760 = 352 bind

43 værker fra 1761 – 1770 = 231 bind

92 værker fra 1771 – 1780 = 222 bind

97 værker fra 1781 – 1790 = 263 bind

91 værker fra 1791 – 1799 = 244 bind

Der er tale om 605 værker = 1562 bind fra 1470 – 1799 = lidt over 3 århundreder.

Bøger fra år 1800 og op til vor tid er ikke taget med i denne opgørelse, men skolens samlede bindantal er omkring 14000 stk.

Bøgers tidligere ejere:

Her skal også bemærkes, at:

38 værker er indkøbt af Niels Brock = 108 bind

3 værker er indkøbt for Teilmanns legat

17 værker har tilhørt greve Jørgen von Scheel til Gl. Estrup = 94 bind

4 værker har tilhørt Johann Diedrich Winckler

6 værker har tilhørt Peder og Ove Høegh-Guldberg.

6 værker har tilhørt N. B. Krarup

3 værker har tilhørt B. W. Luxdorph

3 værker har tilhørt C. van Deurs

1 værk har tilhørt J. A. Fabricius og Johann Diedrich Winckler

3 værker har tilhørt J. C. Bendz

1 værk har tilhørt Hans Gram

6 værker har tilhørt P. F. Suhm

1 værk har tilhørt W. J. Coyet

20 værker har tilhørt C. C. von Fuchs, (måske flere værker) 32 bind

19 værker har tilhørt Hans Øllgaard Lind

3 værker har tilhørt C. F. Temler

2 værker har tilhørt Jo. Conrad Wolfen

9 værk har tilhørt J. C. Kall
1 værk har tilhørt O. Worm
1 værk har tilhørt J. Wiedewelt
1 værk har tilhørt Thorlacius
1 værk har tilhørt H. M. Flemmer
1 værk har tilhørt Peder Estrup
1 værk har tilhørt J. H. V. Boëtius
1 værk har tilhørt P. S. Fønss
1 dedikationseksemplar fra Richard Bentley til Pieter Burmann
3 værk har tilhørt Asmund Tygesen

Randers Stadsarkiv og Randers Bibliotek.

Med stor hjælp hos Randers Stadsarkiv lykkedes det mig at få en kopi af :

Fortegnelse over bøger fra Randers Statsskoles bibliotek, som deponeres i byens offentlige bibliotek i henhold til ministeriets bekendtgørelse af 13. marts 1922.

Fortegnelsen var udarbejdet af bibliotekstilsynet.

og

Fortegnelse over de bøger på bibliotekstilsynets liste, som skolen ikke mener at skulle aflevere. Fortegnelsen var udarbejdet af Randers Statsskole.

Der har været en del uenighed mellem Randers Statsskole og bibliotekstilsynet om, hvilke bøger man skulle aflevere. Denne uenighed var gennemgående på stats - og katedralskolerne over hele landet på grund af ovennævnte bekendtgørelse. Jvf. Erik Nørres artikel ” Kan man sælge kulturarven? Overførsel og salg af gymnasieskolernes bibliotekssamlinger 1922-45. (Fra :Umisteligt side 377, Festskrift til Erland Kolding Nielsen, Det kongelige Bibliotek 2007).

Jeg mødte også stor velvilje og imødekommenhed på Randers Hovedbibliotek, da jeg anmodede om tilladelse til at gennemgå deres magasin for bøger, som tilhørte Randers Statsskole. I 2018-2020 gennemgik jeg Randers Biblioteks bogmagasin for flere bøger af de resterende deponerede værker, og i 2020 fik Randers Statsskole omkring 500 bind tilbage, som stadig resterede af de deponerede værker.

Undtagelsesvis findes der enkelte tidsskriftrækker, som Randers Bibliotek har fortsat abonnementet på. Randers Statsskole har ikke ønsket at få disse tilbage, da det ville amputere tidsskriftrækkerne, hvis det skete.

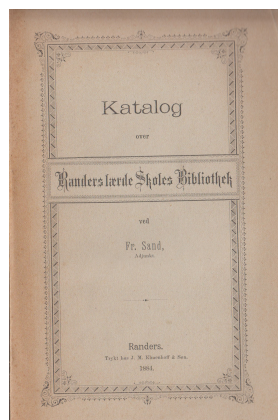
Min taknemmelighed til Randers Stadsarkiv og Randers Bibliotek er meget stor.

I 1884 havde Randers lærde Skole udarbejdet et katalog over bogsamlingen:

Katalog over Randers lærde Skoles Bibliothek ved Fr. Sand 1884



Frederik Sand



I 1894 og 1904 blev der udfærdiget kataloger med hver 10 års tilvækst også ved Fr. Sand. De fleste af de bøger, som Frederik Sand katalogiserede, er stadig forsynede med en mærkat på den nederste del af bindet, som det ses på billedet herunder. Mærkatet angav bogens placering i det gamle bibliotek i Vestergade, da Statsskolen havde til huse her.



I Lauritz Nielsens bog: Danske stifts- og skolebiblioteker 1925 er der en større omtale af Randers Statsskoles bibliotek side 81 – 84. Her bemærkedes det, at der ikke fandtes håndskrevne kataloger. Det viste sig imidlertid at være forkert, da der 3 måneder inde i registreringsarbejdet fandtes flere kataloger gemt bag bogrækkerne.

2 håndskrevne kataloger var udarbejdet af Hans Morten Flemmer, som var rektor ved skolen 1830 – 37. Det første katalog havde Flemmer skrevet i 1831.

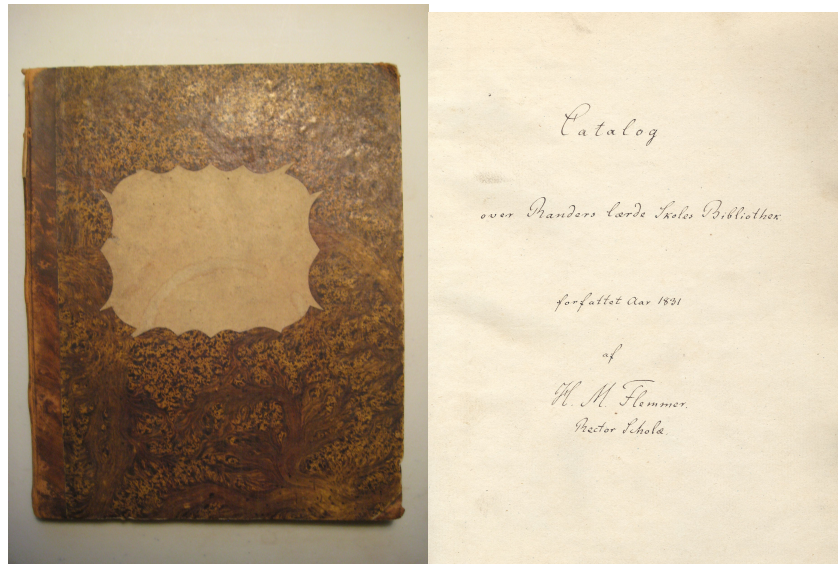
En håndskrevet katalog påbegyndt januar 1858 under rektor Whitte. Katalogen er påbegyndt efter skolens flytning til Vestergade.

**Catalog over Randers lærde Skoles Bibliothek, forfattet Aar 1831
af H. M. Flemmer, Rector Scholæ**

Randers Statsskoles ældste bibliotekskatalog er som nævnt ovenfor håndskrevet.

I kataloget er der registreret omkring 1800 bind, hvoraf lidt flere end 1500 endnu er i biblioteket. Katalogen kan tilgås online på følgende adresse:

<https://randersstatsskole.dk/randers-latinske-skolebibliotheque/> eller bilag i denne bog.



Det blev til overordentlig stor hjælp, da man her ved opslag kunne finde ud af, hvilke af bøgerne, der befandt sig på skolen 1831.

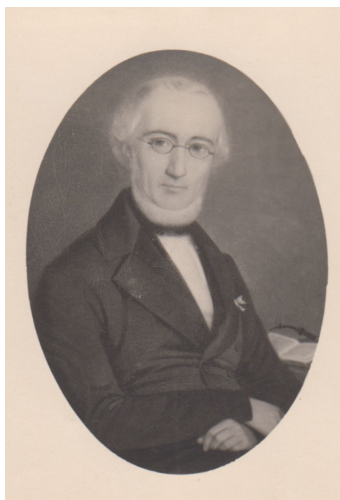
Det blev også til lidt frustration, da der var nogle meget gamle bøger, som ikke var med i kataloget.

I de årlige skrifter af **Efterretninger om Randers lærde Skole**, som H. M. Flemmer havde fået tilladelse til at påbegynde udgivelsen af 1830, er der et afsnit om tilvækst af bøger til biblioteket det netop forløbne år. Her kunne det så ses, at en del af de gamle bøger var indgået i biblioteket efter Flemmers tid. De havde altså ikke været til stede i skolens tidligste tider.

Det gjaldt for eksempel for skolens næstældste bog fra 1499 ARATI SOLENSIS PHAINOMENA CVM COMMENTARIIS. Den var først indgået i samlingen 1840.

Ligeledes kan nævnes: N. Clenardi: Graece linguae institutiones, Francofurti, 1601, som først indgik i samlingen i 1833.

Hans Morten Flemmer var rektor ved Randers lærde Skole 1830-1837.

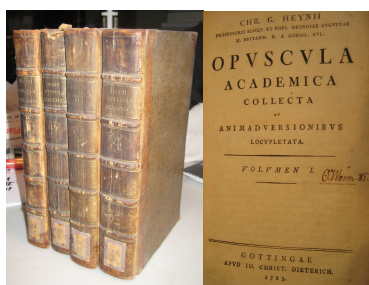


H. M. Flemmer

Flemmer var dimitteret fra Horsens lærde Skole under rektor O. Worm, som var meget afholdt af disciplene der. Der står et værk i 4 bind, som har tilhørt Worm.

Det er: **C. G. Heynii: Opuscula academica collecta, Gottingae 1785.**

Værket er dog først indgået i samlingen 1842-43 efter Flemmers tid.



Efter embedseksamen var Flemmer lærer i 5 år ved Borgerdydsskolen på Christianshavn. Han var samtidig vikar i øverste klasse for skolens bestyrer N. B. Krarup.

Der er 6 værker, som har tilhørt Krarup.

Det er:

J. G. Heineccii; Antiquitatum Romanorum jurisprudentiam illustrati, Francofurti ad moenum 1822

Das akademische Studium des Alterthums, Heidelberg 1807

F. A. Wolfius: Homeri et homeridarum opera et reliquiae, Halis Saxon 1794

M. Fabii Quintiliani: De institutione oratoria rec. G. L. Spalding, Lipsiae 1798

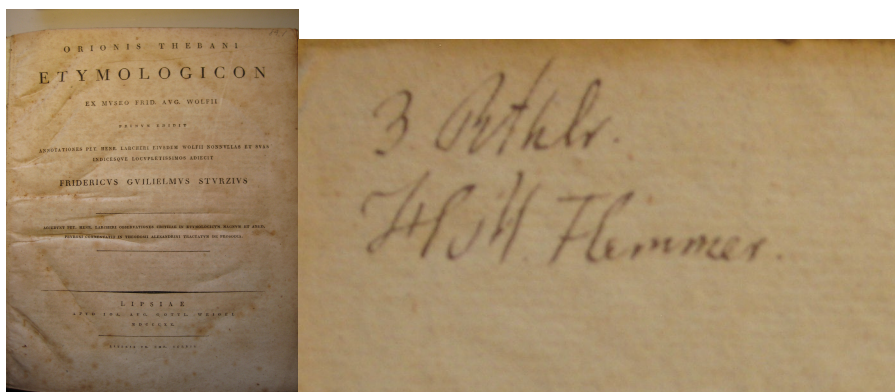
Pindari: Carmina quae supersunt cum deperditorum, Gothae 1830

F. Ast: Grundriss der Philologie, Landshut 1808

Disse bøger blev købt på auktion efter afdøde N. B. Krarup med penge bevilget af skoledirektionen. Det fremgår af bogtilvækstdelen i Efterretninger for Randers Lærde Skole 1842-43. De er altså indgået efter Flemmers tid.

Orionis Thebani: Etymologicon edit Frid. Guil. Sturzius, Lipsiae 1820

Dette værk har Flemmer nok selv anskaffet.



Bogen findes naturligvis ikke i Flemmerkatalogen, da den på det tidspunkt er hans ejendom.

Randers Statsskoles deponerede bøger.

Randers Statsskole skulle efter bibliotekscirkulæret 1922 **deponere** 3000 bind i byens offentlige bibliotek som start på opbygning af et centralt bibliotek.

Der blev derfor af Bibliotekstilsynet udarbejdet en liste over de ønskede bøger.

Randers Statsskoles nedsatte biblioteksudvalg var skuffet over Bibliotekstilsynets udvalgskriterier og mente, at man fra skolens side havde vist tilstrækkelig imødekommenhed ved at udlevere næsten 3000 bind. Imidlertid var skolen indstillet på at udlevere yderligere nogle bind i håb om at redde resten. Derfor lavede Statsskolens biblioteksudvalg en "Fortegnelse over de bøger på Bibliotekstilsynets liste, som skolen IKKE mener at skulle aflevere.

Statsskolens afleverede bøger måtte imidlertid opbevares i Helligåndshuset, da kommunen først efter mange års overvejelser fik sig taget sammen til at oprette et ordentligt folkebibliotek.

Det første folkebibliotek havde til huse i Helligåndshuset.



Folkebiblioteket i Helligåndshuset.

I arbejdet med registrering af det meget gamle bibliotek fra Latinskoles tid kunne jeg se, at rigtig mange bind af de 3000 er kommet tilbage til Statsskolens samling.

I forbindelse med gennemgang af den gamle liste fra 1922 kunne jeg konstatere, at der stadig manglede følgende bøger:

Bøger fra Bibliotekslisten 1922, som mangler på Randers Statsskole.

J. Molleri Isagoge ad historiam Cimbricam Hamburgi 1691

Andreas Schytte Danmarks og Norges naturlige politiske Forfatning København 1777

Anmeldelse af en samling af middelalderens latinske skrifter i danske og norske historie København 1771

J. Stephanius Sylloge tractatum de Dania et Norvegia. Lugd. Batav. 1629

Belli Ditmarsicidescriptionis Argentorati 1574

Masius Traur-Rede über Christian Güldenleu Copenhagen 1709

O. H. Moller Genealogische Tabellen über die Abstammung des Königs Christian des Siebenten, Flensbugr 1766

Oluff Jensen Wind Ligprædiken over Holger Rosenkrantz København 1643

Tyge Rothe Christendommens virkning paa folkenes tilstand i Europa 5 dele 1774-1783

Enewold Ewald Historiæ ecclesiasticæ veteres testamenti index chronologicus København 1741

Christiernus Olivarius De vita et scriptis Pauli Eliæ Carmelitæ Hauniæ 1741

J. L. A. Kolderup-Rosenvinge Gamle danske Domme 1-4 Samling Kbh 1847

D. Arcet. Abhandlung über die Pyrenäischen Gebirge Berlin 1779

Betrachtungen über S. Domingo 2 dele i et bind Leipzig 1779

O. Dapper Naukeurige Beschryving van gantsch Syrie Amsterdam 1677

O. Dapper Naukeurige Beschryving van Asia Amsterdam 1672

O. Dapper Naukeurige Beschryving van Asia Amsterdam 1680

O. Dapper Naukeurige Beschryving van Morea Amsterdam 1688

O. Dapper Naukeurige Beschryving van der Eilanden in de Archipel Amsterdam 1688

,L. J. Debes Færoæ et Færoa reserata Kbn 1673

Description de la ville de Lyon Lyon 1761

Description Mannheim & des villes principales du Palatinat. Mannheim 1781

Arnoldus Montanus De nieuween onbekende Weereld of beschryving van America en 's Zuid-land. Amsterdam 1671

Reisen durch Amerika Leizig 1783

G. Sommelius & J. Liefertz De temple cathedrali Lundensi disputatio historica Londoni Gothorum 1755

M. Galthen Beskrivelse over Kjøbstaden Ribe fra begyndelsen indtil sin nuværende tid Odense 1792

Bibliotekarere på Randers Bibliotek havde under mit arbejde i magasinerne fortalt, at man fra Det kongelige Bibliotek havde bedt om, at ældre bøger fra 1700'erne og tidligere skulle afleveres til Det kongelige Bibliotek, hvis de udgik eller kasseredes fra Randers Bibliotek.

Derfor fik jeg mistanke om, at nogle af de ovenstående bøger kunne være havnet i Det kongelige Bibliotek i Aarhus. (Statsbiblioteket i Århus er i dag en del af Det kongelige Bibliotek.)

Ved en søgning i KBs rex-database dukkede der kendte titler op, som jeg bad om at få at se på Statsbibliotekets læsesal. Min mistanke viste sig at holde stik. Foreløbig har jeg fundet følgende titler:

O. Dapper Naukeurige Beschryving van gantsch Syrie Amsterdam 1677

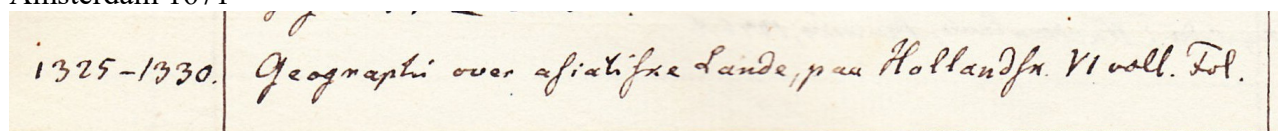
O. Dapper Naukeurige Beschryving van Asia Amsterdam 1672

O. Dapper Naukeurige Beschryving van Asia Amsterdam 1680

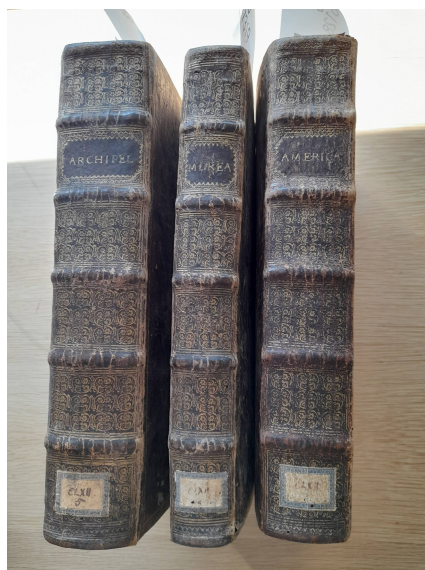
O. Dapper Naukeurige Beschryving van Morea Amsterdam 1688

O. Dapper Naukeurige Beschryving van der Eilanden in de Archipel Amsterdam 1688

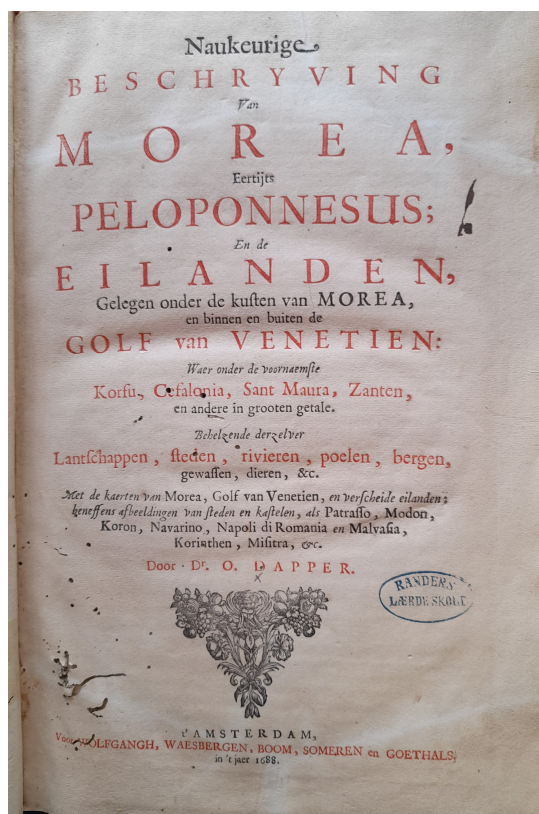
Arnoldus Montanus De nieuween onbekende Weereld of beschryving van America en 's Zuid-land. Amsterdam 1671

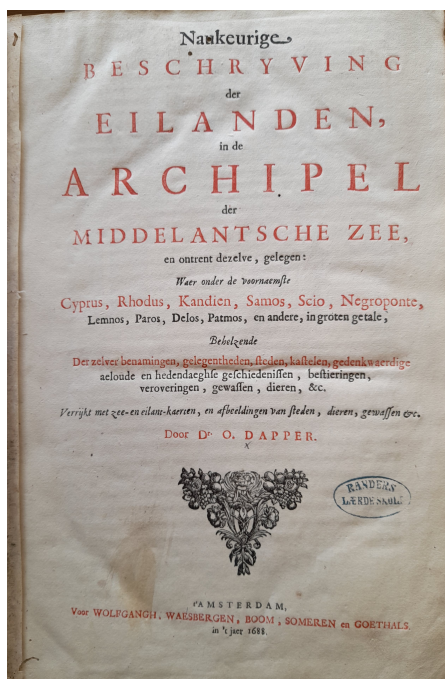


Flemmer noterer ovenstående bøger under et i sin Katalog: "1325 – 1330 Geographi over asiatiske Lande paa Hollandsk VI voll. Fol. Han har åbenbart ikke villet indskrive hver bogs titel for sig.



På den nederste del af bogryggen ses en mærkeseddel, som blev påsat, da adjunkt Frederik Sand i 1884 udarbejdede det første trykte katalog over Randers lærde Skoles bibliotek.





Stemplerne viste tydeligt, at de havde stået på Randers Lærde Skole, som var skolens næste navn, da skolen blev adskilt fra kirken i 1805 - 09.

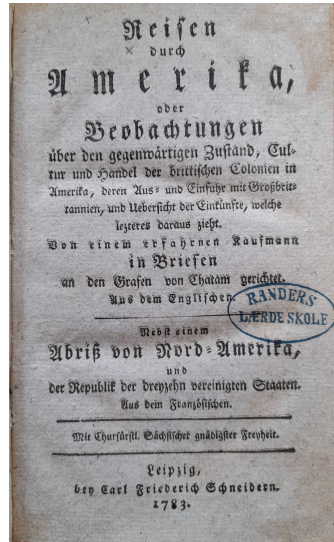
Værkerne indeholder meget fine kobberstik.



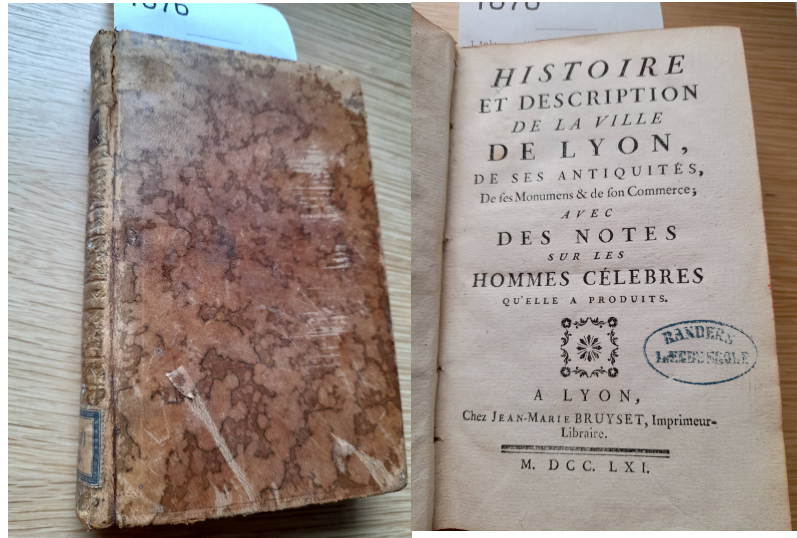
Fem andre værker fundet på Det kongelige Bibliotek i Århus.



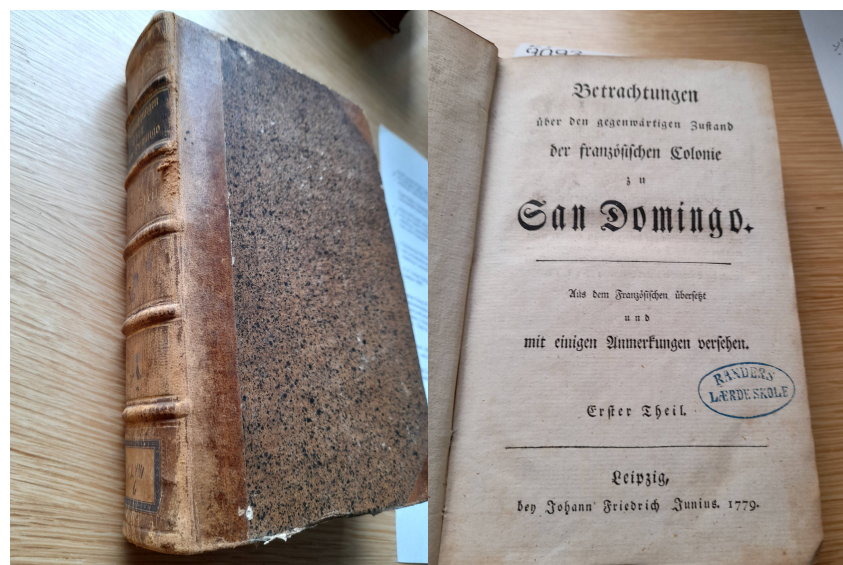
Reisen durch Amerika, oder Beobachtungen über den gegenwärtigen Zustand, Cultur und Handel der britischen Colonien in Amerika... : Von einem erfahrenen Kaufmann in Briefen an den Grafen von Chatam gerichtet: Aus dem englischen : Nebst einem Abriss von Nord-Amerika und der Republik der 13 vereinigten Staaten: Aus dem Französischen. Leipzig 1783
Nr. 1420 i Flemmers Katalog.



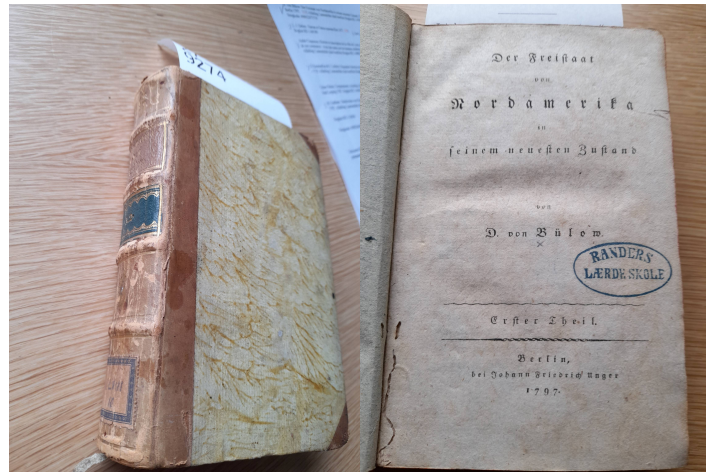
André Clapasson: Histoire et description de la ville de Lyon, de ses antiquités, de ses monumens & de son commerce : Avec des notes sur les hommes célèbres qu'elle a produits. Lyon 1761
Nr. 1384 i Flemmers Katalog



Hilliard d'Auberteuil: Betrachtungen über den gegenwärtigen Zustand der französischen Colonie zu San Domingo : Aus dem Französischen übersetzt und mit einigen Anmerkungen versehen. 2 dele i et bind. Leipzig 1779
Nr. 1397 i Flemmers Katalog

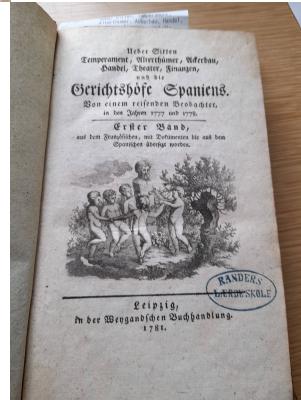


D. von Bülow: Der Freistaat von Nordamerika in seinem neuesten Zustand. 2 Theilen in 1 Band.
Berlin 1797
Nr. 1132 i Flemmers Katalog



Amadeus Peyron: Essais sur l'Espagne. Voyage fait en 1777 et 1778; où l'on traite les mœurs, du caractère, des momuments, du commerce, du théâtre, et des tribunaux particuliers à ce royaume.
ELLER

Ueber Sitten, Temperament, Alterthümer, Ackerbau, Handel, Theater, Finanzen, und die Gerichtshöfe Spaniens : Von einem reisenden Beobachter in den Jahren 1777 und 1778. Aus dem Französischen, mit Dokumenten die aus dem Spanischen übers. worden. 2 Bind Leipzig 1781
Nr. 1331 – 1332 i Flemmers Katalog.



Da der er tale om deponeringer af bøger, har det ikke ændret på spørgsmålet om ejendomsretten. Randers Statsskole vil således med fuld ret kunne ønske sig de ovenfor nævnte bøger tilbageleveret.

Statsskolen har imidlertid ønsket at lade de omtalte bøger være deponerede hos Det kongelige Bibliotek i Århus. Blot ønskes det, at bøgerne i basen bliver påtegnet ”Deponeret af Randers Statsskole”. Det er nu sket.

Hvis der, mod forventning, skulle komme en situation, hvor bøgerne ikke længere kan befinde sig hos Det kongelige Bibliotek, ønskes bøgerne naturligvis tilbageleveret.

Fra Randers latinske Skole til Randers Statsskole.



Prospekt af Randers omkr. 1670. Skolens placering er markeret med rødt.

Randers Statsskoles officielle fødselsår er 1542. I dette år bestemte Chr. d. 3. ”Udi hver købstad skal der alene være én skole,.....”. Men allerede i 1449 er der bevaret et vidnesbyrd om en skole i Randers: ”at SCHOLEN i Randers laa till Wor Frw kircke same stedz.”

Den første latinske skole i 1542 var placeret nordøst for Sct. Mortens kirke. (markeret på ovenstående prospekt.) Der er i brolægningen lagt en sten:



Det var dog ikke skolens præcise beliggenhed.

Den lå nærmere i forlængelse af Helligåndshuset.



Latinskolens placering fra 1542 – 1783, hvor nu de på billedet eksisterende 2 bygninger ligger. I ”Randers historisk-topografisk beskrivelse med biografier 1924” står der på side 214: ”Hvad man imidlertid med sikkerhed ved, er at Latinskolen indtil 1780 laa i en lille grundmuret Bygning i det nordøstlige Hjørne af Kirkegaarden ved Sct. Mortens Kirke med Forsiden ud til Østre Kirkestræde, altsaa lige overfor Løveapotekets Ejendom mod Kirketorvet.” ”Det skal have været meget gammelt, fugtigt og faldefærdigt, og skal man ved Betegnelsen grundmuret forstaa, at det var helt af sten, gør man næppe Fejl i at antage, at det var bygget af Munkene. Et Skolehus, opført paa Chr. III.s Tid og derefter, vilde utvivlsomt være af bindingsværk”.

Skolens næste adresse var i Helligåndshuset.



Her havde skolen til huse fra 1783-1857

Fra 1857 til 1926 var beliggende i Vestergade Nr. 36



I dag er skolen hjemhørende på Rådmands Boulevard i arkitekt Hack Kampmanns smukke bygning.

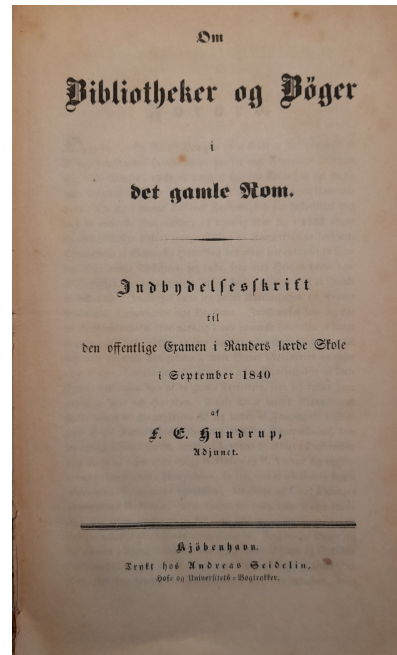


De fleste af skolens gamle bøger er flyttet med hver gang skolen har skiftet opholdssted, og rigtig mange af disse bøger eksisterer endnu.

Bøgerne måtte dog ud på endnu en flytning i foråret 1945, da det tyske militær beslaglagde skolen. For at sikre skolens materialer med mere blev de flyttet til forskellige steder i byen.

En lærer ved Randers Statsskole har fortalt, at hendes mors fætter, der dengang var elev på Randers Statsskole, var med til at flytte bøgerne til Randers Kloster. Der er ikke kendskab til denne hændelse, hverken hos Randers Stadsarkiv, Randers Kloster eller Randers Statsskole selv. Alligevel skal hændelsen omtales her. Tidspunktet for bøgernes tilbageflytning er ukendt, men mon ikke det foregik hen over sommeren 1945.

Hundrup om Randers lærde Skoles Bibliothek og om de lærde skolars biblioteker i almindelighed.



Ferdinand Emil Hundrup, Adjunkt ved Randers lærde Skole 1836 – 1844, skal til "Indbydelsesskrift til den offentlige Examen i Randers lærde Skole i September 1840" skrive en artikel "Om Bibliotheker og Bøger i det gamle Rom". Han skriver i forordet:

"Imidlertid følte jeg under udarbejdelsen ret levende Savnet af Kjøbenhavns rige Bogskatte. Indskrænket som jeg var til Skolebibliotheket, der navnlig i den romerske Litteratur er langt svagere end den græske, og som har faa eller ingen Værker, der behandle romerske Antiquiteter."

Selvom Hundrup savner Kjøbenhavns rige bogskatte, så har han sikkert ikke tænkt på Universitetsbibliotheket, men på de mange private biblioteker og bogsamlinger, som han måske havde haft adgang til, da han studerede ved Universitetet. Ganske vist var Det kongelige Bibliotek blevet tilgængeligt for offentligheden i 1793, men det var stadig endnu ikke så brugbart for udefrakommende, som det senere blev.

Større videnskabelige arbejder lod sig dengang ikke udføre i København. Her eksisterede der ikke noget brugbart offentligt bibliotek. Til Universitetsbibliotheket på Trinitatis kirkes loft havde studenterne vel adgang, men det var "ved Bibliothecariorum Forsømmelse" - som det hedder i en samtidig klage - i en sådan uorden, at det var næsten ubrugeligt, og næppe heller forsynet med moderne værker. De fleste studerende kendte næppe dets eksistens.

Lærde studier var derfor i København kun mulige enten ved, at man selv samlede et bibliotek eller fik adgang til private biblioteker, hvoraf der fandtes en del. Det var kun Universitetets professorer og en del videnskabsinteresserede velhavere, som havde større biblioteker. Det var en af de største årsager til, at rigtig mange studerende rejste til de offentlige biblioteker i de europæiske storbyer i Frankrig, Italien og England.

Det skal her nævnes, at der ved Universitetet i Padua i Italien befandt sig 5 studenter fra Randers Latinske Skole.

De er nævnt i P. F. Suhm: Samlinger til den danske historie 1779.

"Fortegnelse over de danske hvis navne findes i den tyske nations artistmatricul i Padua, samlet af Henrich Fuiren, Nationens Raad 1641 og 1642 og med hans anmerkninger."

Willehadus Adamius N. F. Randrusiensis Danus 3 nov. 1592. Medicus in Norwegia.

Nicolaus Bentzon Randrusic-Danus 2 mart. 1633 Nat. Consiliar. 1633 1634. Univers. Syncus Ao. 163

Severinus Joh. Bentzon Randrusio-Danus 19 maj. 1643 Nat. Procurator Ao. eorem. Nat. Conciliarius.

Petrus Lasson, Rhandrusio Danus 4 decembr. 1633

Joannes Tomæus Randrusio- Danus 5 jun. 1642

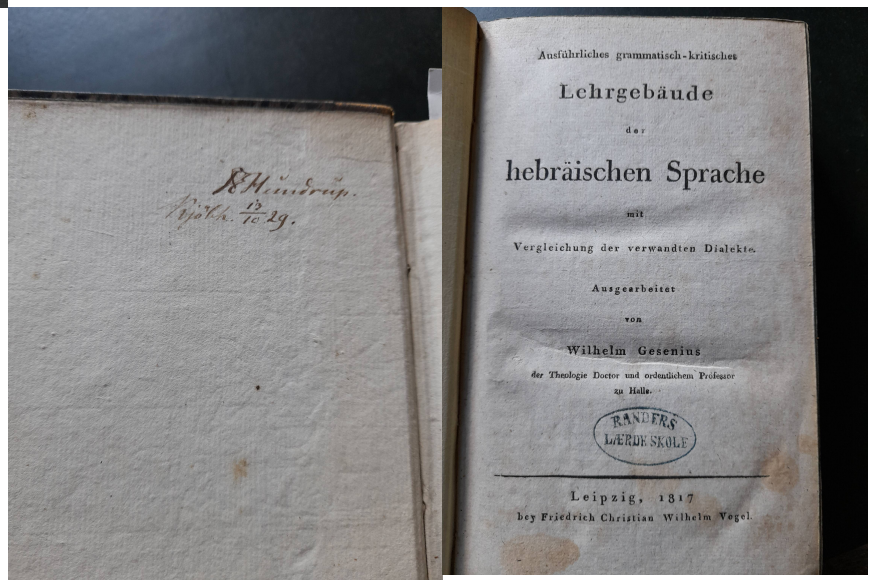
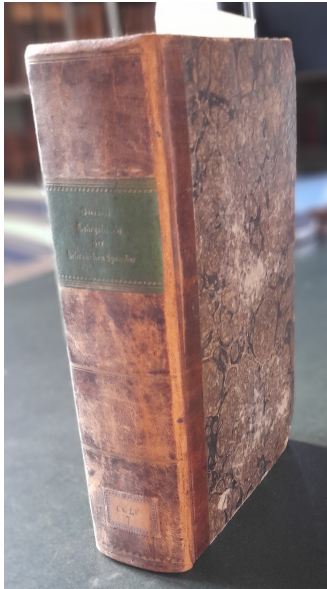
Latinskolerne havde selv med tiden opbygget betydelige biblioteker. Det var på det tidspunkt lærernes eneste mulighed for at få adgang til videnskabelig litteratur udover deres egne bøger. I Schous forordninger 1804-08 s. 357 pålægges det Direktionen for Universitetet og de lærde Skoler, at "ingen Skole fattes de nødvendigeste Hielpemidler for Lærerne til hensigtsmæssig Forberedelse til deres Lectioner og ustandset Fremgang i egne Studeringer."

I 1839 blev det bestemt, at alle latinskoler skulle udgive et trykt skoleprogram hvert år, og at disse skulle indeholde en videnskabelig artikel. I mange tilfælde blev lærerne mere eller mindre pressede af rektor til at levere stof til indbydelsesskriftet.

Hundrup og Søren Kierkegaard var gamle bekendte fra Universitetet. De kan have lært hinanden at kende på Elers Kollegium.

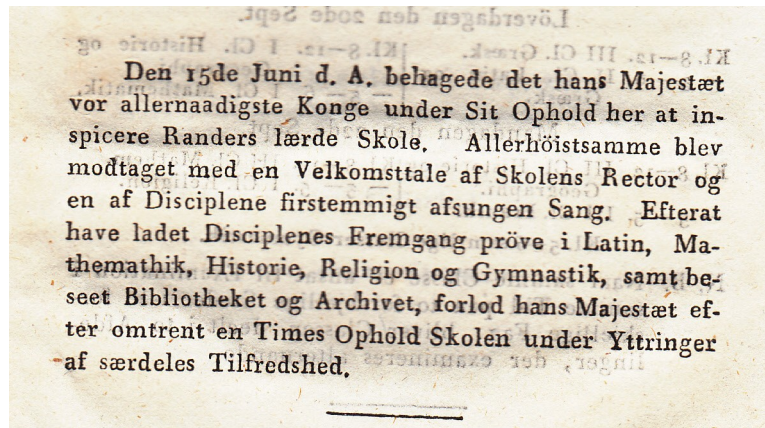
Da Søren Kierkegaard i 1840 drog ud på sin Jyllandsrejse, var han også i Randers. Her besøgte han i juli måned Hundrup. Kierkegaard har i sin dagbog for sommeren 1840 skrevet: "Hundrup fortalte mig om et forulykket Genie..." Hundrup var gift og boede på Rådhusstræde 100 m fra Randers lærde Skole, som på det tidspunkt befandt sig i Helligåndshuset. De har måske været på skolen og konsulteret bøger i skolens bibliotek.

Det er bemærkelsesværdigt, at Kierkegaards magisterafhandling "Om Begrebet Ironi med stadig hensyn til Socrates", Kjøbenhavn 1841 allerede er indgået i skolens bibliotek i udgivelsesåret. Det er sikkert sket ved Hundrups mellemkomst. Der er desværre ingen tilskrivninger eller notater i bogen, som kunne give et fingerpeg.

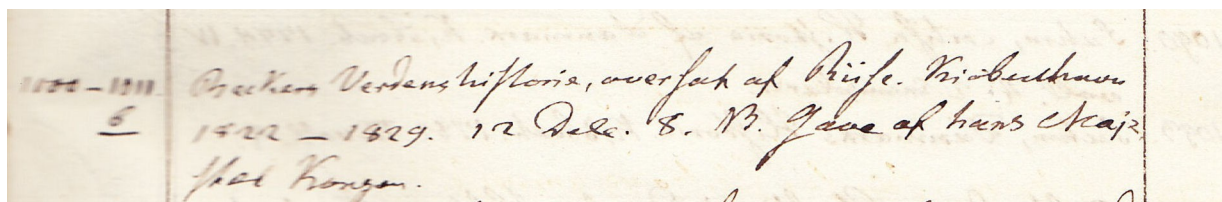


Frederik d. 6 på besøg.

I historiske efterretninger om Randers lærde Skole, 2det Hefte 1834, som blev udarbejdet af H. M. Flemmer, rektor fra 1830-1837, står der en lille notits side 67:



Frederik d. 6 var på besøg i Randers juni 1834 først og fremmest for at inspicere garnisonen og det nybyggede Nørrejylland's Tøjhus. Han tog sig altså også tid til at besøge Randers lærde Skole. Han havde flere gange tidligere besøgt skolen, når han var i Randers. På et tidspunkt havde han endog en gave med til skolen. I Flemmers katalog side 85 står:



Beckers Verdenshistorie, oversat af Riise, Kiøbenhavn 1822-1829. 12 Dele NB. Gave af hans Majestæt Kongen.



Det var jo ikke den mest prangende indbinding, som denne verdenshistorie var udstyret med. Frederik d. 6 var en meget sparsommelig konge.

Rektor Fuchs's bøger.

Skolen var fattig og ejede meget få bøger. De få bøger der var, blev opbevaret hos rektor, da skolehuset var i så ringe forfatning, at bøger opbevaret der, ville blive ødelagt af fugt og skimmel. I 1772 klager rektor Fuchs netop over dette til biskoppen.

Skolen beskrives i Pontoppidans Den danske Atlas 1768 bind IV side 382: "Den latinske Skole, en grundmuret Bygning ved Kirkegaarden, har 4 Lærere, nemlig Rector og 3 Hørere. Disciplenes Tal er 24 og undertiden flere."

C. C. von Fuchs er rektor fra 1761 til 1780. Ved Fuchs's død i 1780 bliver skolens bogsamling for alvor forøget ved auktionen over hans dødsbo. Bøger blev købt både af hørere ved skolen bl. a. den senere konrektor Niels Berg og storkøbmand Niels Brock. Brock erhvervede en meget stor del til skolen.

Niels Brock's bogkøb er beskrevet i Stadfeldt's Beskrivelse over Randers Købstad, 1804, side 211: "Ved Skolens nye Indretning, blev der tillige gjort Begyndelse med at anlægge et Bibliothek derved, hvortil atter bemældte Groserer Brock og Hustrue, foruden to Glober og nogle Landkarte, udi Aaret 1782 forærede en Kapital af 100 Rd., for hvilke Penge Giveren selv besørgede Bøger indkøbte og oversendte til Skolen."

Efter Niels Brocks død i 1802 testamenterede han sin store formue på 900.000 rigsdaler (ca. 445 mio. kr. i 2022) til legater.

Den jernbeslåede kiste blev brugt til at opbevare de kontante penge, der skulle uddeles som legater i Randers. Randers latinske Skole fik del i disse legater. Kisten befinder sig i dag på Museum Østjylland i Randers.



De 38 værker = 108 bind, som Niels Brock har skænket skolen, eksisterer stadig og er stemplede på bindene. Brock købte andre værker til skolen udover de erhvervede ved Fuchs's dødsbo.



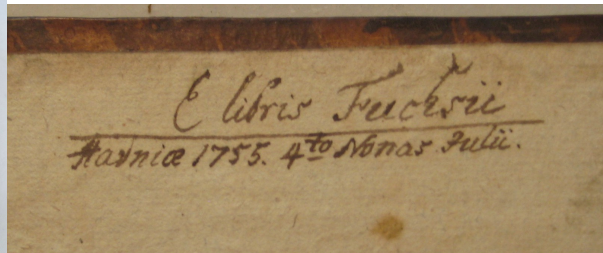
Niels Brock

Af rektor Fuchs's bøger er der 32 bind tilbage i biblioteket.

J. A. Fabricius: Bibliotheca Graeca 1718-28 i 14 bind står stadig og lyser til os på hylden.



Det er en græsk litteraturhistorie, et omfattende værk, som gennemgår oldtidsgræske forfatters værker og hvilke udgaver der har værdi. Værket var købt af Fuchs i 1755, som han har skrevet på indersiden af forpermen. Det har nr. 547-560 i Flemmers katalog. Johan Albert Fabricius er forfatter til dette store værk, og det er bemærkelsesværdigt, at der i Statsskolens samling står en bog, som har tilhørt ham.



Gerardi Joannis Vossii: Aristarchus sive De ante grammatica libri septem
Amstelodami 1662. Bogen har nr. 526 i Flemmers katalog.

Gerardi Joannis Vossii: Commentariorum rhetoricorum sive Lugd. Batav 1630. Bogen har nr. 654 i Flemmers katalog.

Gerardi Joannis Vossii: De artis poeticae natura ac constitutione
Amstelodami 1647. Bogen har nr. 653 i Flemmers katalog.

De tre ovennævnte titler er afbilledet herunder. De er sandsynligvis også blevet erhvervet af Fuchs i 1755.



Før Fuchs blev rektor for Randers latinske Skole, havde han været huslærer hos professor i orientalske sprog Johan Christian Kall.



J. C. Kall

C:\Users\sn\AppData\Local\Temp\acrobat_sbx\PDFMakerCreatePDF\Petri Schriverii.htm

Fuchs dimitterede Kalls tre sønner Abraham, Nicolai og Markus til universitetet. Nicolai og Marcus fulgte med Fuchs til Randers, hvor de boede i hans hus og blev af ham dimitterede til Universitetet 1765.

Bøger, som er indgået i Randers Latinske Skolebibliothek ved rektor C. C. von Fuchs (1726 – 1780).

Fuchs blev Baccalaureus 1748 og Cand. theol. laud 1751. Han tog Magistergraden 1755, hvorefter han blev huslærer hos professor i orientalske sprog ved Københavns Universitet Johan Christian Kall (1714 – 1775) Fuchs havde derfor stort kendskab til Kalls bibliotek og ved Kalls død købte Fuchs en del bøger ved auktionen over Kalls bøger i 1776.

På det tidspunkt, hvor Fuchs var rektor for Randers Latinske Skole, havde skolen kun en mindre samling bøger. Det var hørernes eneste mulighed for at få adgang til videnskabelig litteratur udover deres egne bøger. I København var der kun Universitetsbiblioteket, som der var adgang til, da Det kongelige Bibliotek først åbnedes offentligt 1793. Det er derfor af største sandsynlighed, at nedenstående bøger, som optræder i Kalls katalog, er kommet ind i Randers Latinske Skolebibliothek ved rektor Fuchs.

Appianus: Romanorum historiarum trykt hos Henricus Stephanus (Henri Estienne) 1592

Theocriti: Moschi, Binis, Simmii. Edit. D. Heinius, Commeliniano, 1604

Auctores Latinae Lingvae, de la Rouiere 1622

Polybii: Diodori Siculi, Nicolai Damasceni, Dionysii Halca.. Parisii. 1634

Erasmi Vindingii: Regia academia Hauniensis, in regibus, consevatori. Hauniae 1665

Claudii Örnghjälms: Historiae Sveonum Gothorumque ecclesiasticae Stockholmiae 1689

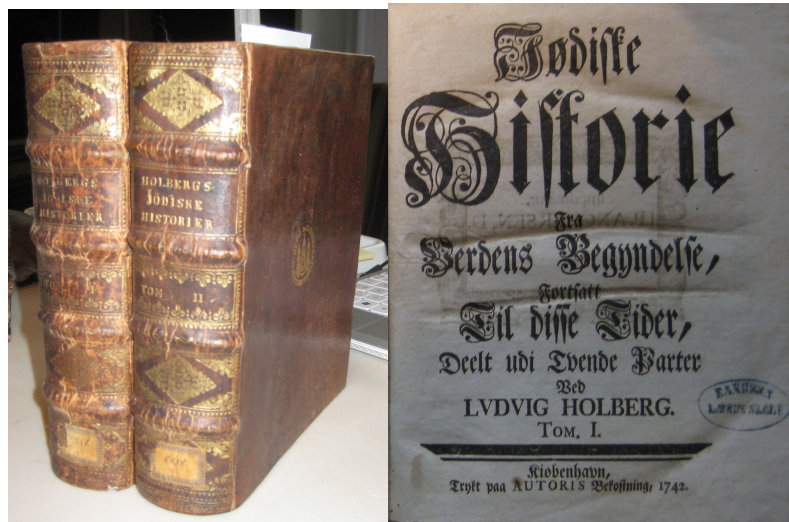
Thomae Gatakeri: Opera critica, Marci Antonin de rebus suis libri XII Trajecti ad Rhenum 1696

Jo. Alberti Fabricii: Bibliotheca Latina mediae et infimae aetatis, Patavii 1754, 3 bind

Hermann Conringii: De antiquitatibus academicis dissertationes septem, Gottingae 1739

Henrici Smetii: Prosodia, sive Exactissima cynosura metrica, Francofurti 1719
købt til skolen af Fuchs 1774

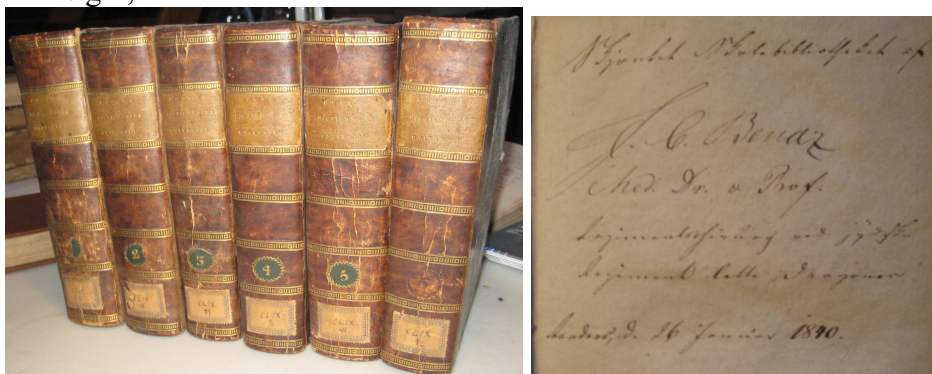
Ludvig Holberg: Jødiske historie fra verdens begyndelse, Kjøbenhavn 1742, 2 bind
Da J. C. Kall og Ludvig Holberg var professorkolleger ved Københavns Universitet er det helt sikkert, at J. C. Kall har købt Holbergs jødiske historie direkte af forfatteren. Holberg stod selv for salget af sine bøger. På titelbladet nederst står der:” Trykt paa AUTORIS Bekostning, 1742.
Holberg kunne ikke fordrage, at andre skulle tjene på hans bøger.



Bogforæringer til skolen.

Læge **J. C. Bendz**, som gjorde tjeneste ved garnisonen i Randers, er også at finde blandt boggiverne. Bendz var for øvrigt bror til maleren Wilhelm Bendz.

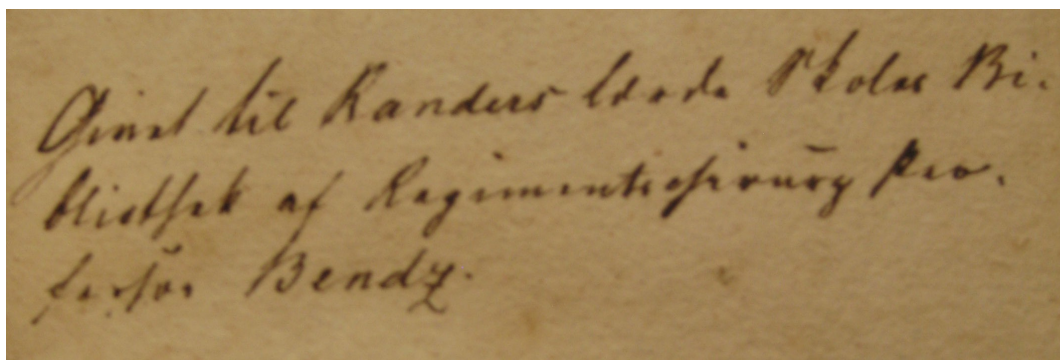
Bendz skrev i de bøger, som han skænkede til skolen.



Nouveau dictionnaire universel et raisonne', Paris 1772. Bendz har skrevet: Skjænket Skolebibliotheket af J. C. Bendz, Med. Dr. v Prof. Regimentskirurg ved jyske regiment lette Dragoner.

Randers, d. 26. Januar 1840

I Ludwig Ramshorns Lateinische Grammatik skrev han:



Gave til Randers lærde Skoles Bibliothek af Regimentskirurg professor Bendz.



Maleren Wilhelm Bendz malede dette billede:
Interiør fra Amaliegade med malerens to brødre.
Siddende i sofaen ses J. C. Bendz

Pastor Briems boggave.

I sin katalog fra 1831 har Flemmer angivet, at skolen har fået en bog foræret af **Pastor Briem i Kousted**. Det er nr. 517b. Bogen er indgået i biblioteket 1833.

I "Supplement til Almindeligt Forfatter-Lexicon" af Erslew 1858 står der i 1. bind side 242:
"Johann Gunløg Gunløgson Briem, 1826 residerende Capellan i Bjerregrav, Aalum og Taanum. 1835 sognepræst i Kousted til 1854 derefter i Gunslev på Falster. Briem stammede fra Island. I Kousted blev han en god kollega og til stor hjælp for St. St. Blicher i Spentrup under dennes langvarige sygdom i sidste halvdel af 1837.

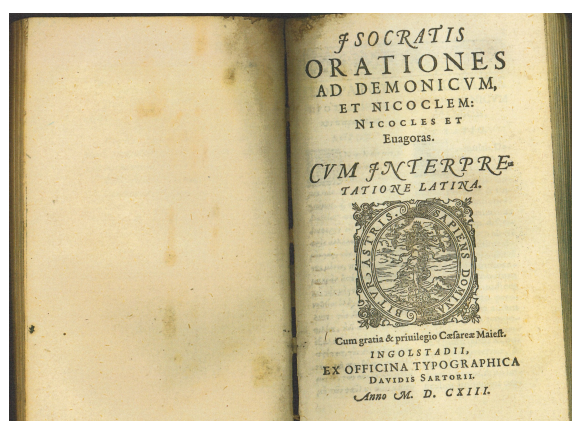
917. b. *Martini Crusii Grammatica Graeca, Vitebergae 1582, 8. Continetur
eodem volumine Isocratis orationes ad Demonicum et Nicoclem; Nico-
clas et Euagoras. Ingolstadii, 1613. 8. (Danne af forpagende Bøg giorte
af Pappos Priem i Kønslad.)*

Bogen eksisterer endnu og er faktisk et samlingsbind dvs. der er 3 bøger som er sammenbundet i et bind. Flemmer gør opmærksom på de 2 bøger i sin katalog, men den 3. bog har han ikke bemærket.

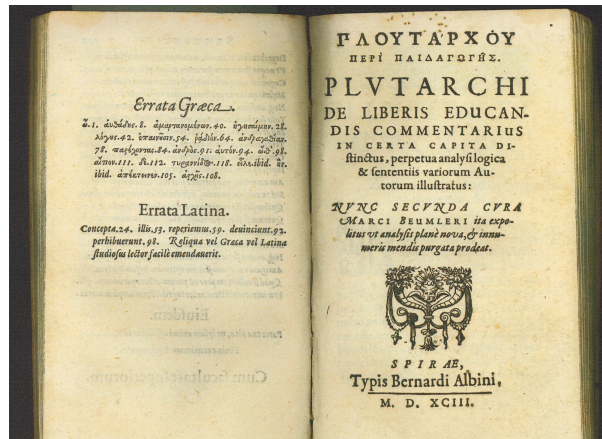
Martinus Crusius: Grammaticae Graecae, Vitebergae, 1582



Isocrates: Orationes ad demonicum et nicoclem, Ingolstadii 1613



Plutarchu peri paidagoges Plutarchi De liberis educandis, Spiraie 1593



Plutarch-udgaven findes ikke på Det kongelige Bibliotek.

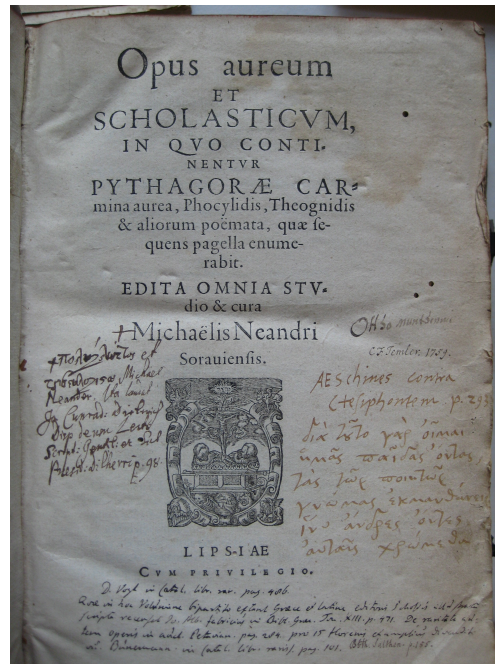
Bogsamlernes bøger.

Der findes 4 bøger i samlingen, som har tilhørt C. F. Templer (1717-1780), der var bogsamler og embedsmand i udenrigsministeriet.

Det er: **Opus aureum et scholasticum, Lipsiae 1577.** På forpermen er der dog trykt 1580, men det er året for indbinding af bogen.

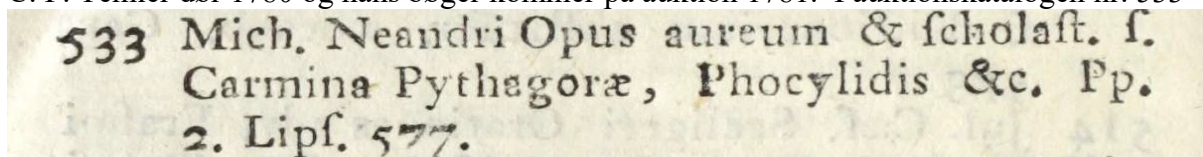
Nr. 267 hos Flemmer, hvor han har givet bogen en anden titel "Pythagora, Phocylidis, Theognidis et aliozem poemata". Flemmer skriver i sit katalog "Liber perrarus" = en meget sjælden bog.





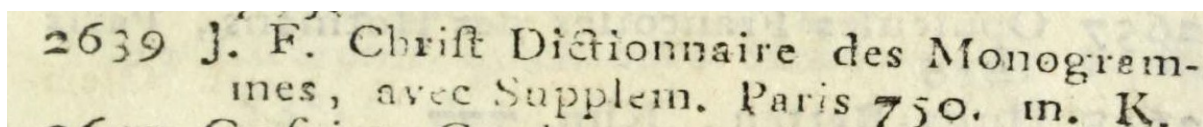
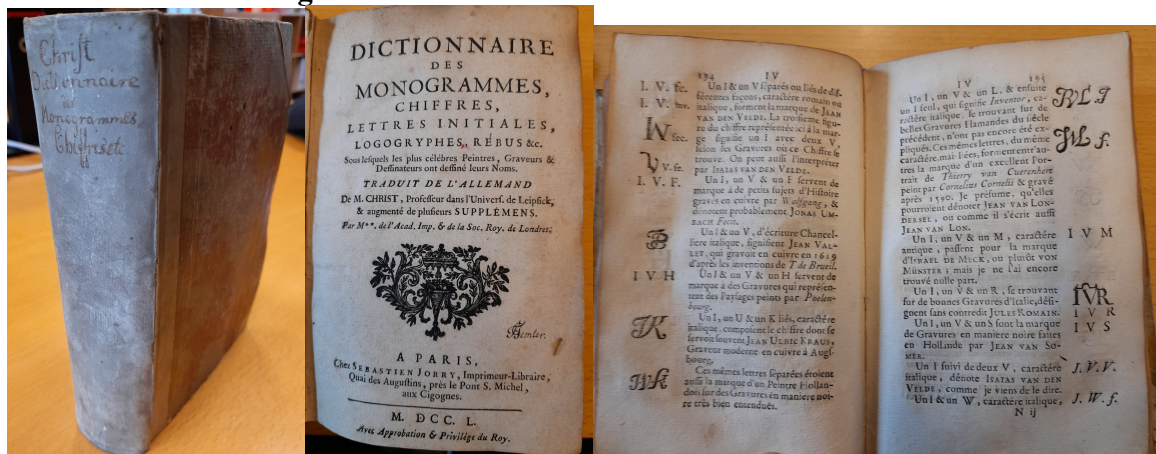
En samling arbejder af græske forfattere.

Denne bog har Temler anskaffet sig i 1759, som han selv har noteret på titelbladet.
C. F. Temler dør 1780 og hans bøger kommer på auktion 1781. I auktionskatalogen nr. 533



Hvornår den er indgået i skolens samling, vides ikke, men det er før 1830.

Dictionnaire des monogrammes Paris 1750. Nr. 687 hos Flemmer.



I auktionskatalogen nr. 2639

Peter Frederik Suhm. (1728 – 1798)

P. F. Suhm var en af de største bogsamlere i Danmark på det tidspunkt. I hans gård i Pustervig i København var der en samling på 100.000 bind. Han solgte det til Det kongelige Bibliotek et par år, før han døde. Biblioteket fik derfor en hel del dubletter, som blev solgt. I Statsskolens gamle bibliotek findes der 6 værker, som har tilhørt Suhm. Hans navn er trykt på forpermen af bøgerne



Eyrbyggja-Saga sive Eyrarorum historia, Kiøbenhavn 1787.

Nr. 945 hos Flemmer

Islands Landnamabók, Hauniae 1774. Nr. 939 hos Flemmer.

Orkneyinga Saga sive Historia Orcadensium, Hafniæ 1780. .

Nr. 942-43 hos Flemmer.

Rymbegla sive Rudimentum computi ecclesiastici... Hauniae 1780.

Nr. 941 hos Flemmer.

Viga-Glums Saga sive Vita-Glumi Hauniae 1786.

Nr. 946 hos Flemmer

Critisk historie af Danmark fra Odin til Gorm d. Gamle Kjøbenhavn 1774 i 4 bind.

Nr. 1083-1090 hos Flemmer.

Fra et herregårdsbibliotek.

Fra det Holstein-Ledreborgske Bibliotek findes en bog i det gamle bibliotek.

Det er:

Euripides: tragoedia Hecuba sapientissimi et elegantissimi Lipsiae 1555.



Her ses det Holstein-Ledreborgske våben på den øverste del af ryggen.

Bolle Willum Luxdorph. (1716 – 1788)

Fra en anden storsamler på denne tid er der 2 værker i samlingen. Det er:

Claudii Aeliani: Varia historia et fragmenta Lipsiae 1780. Nr. 477 i Flemmer.

Erasmus af Rotterdam: Moriae encomion, id est, stultitiae laudatio Basileae 1532.

Nr. 663 hos Flemmer. På dansk hedder den **Tåbelighedens lovprisning.**

Storsamleren var **Bolle Willum Luxdorph**. Han var en centralt placeret embedsmand i statsadministrationen og var med til at vælte Struensee.



B. W. Luxdorph

Hans bøger kan kendes på hans ejendommelige superexlibris: Hovedet af en elefant, der i snablen bærer en krone med tre pile igennem.

Billedhuggeren Johannes Wiedewelt.

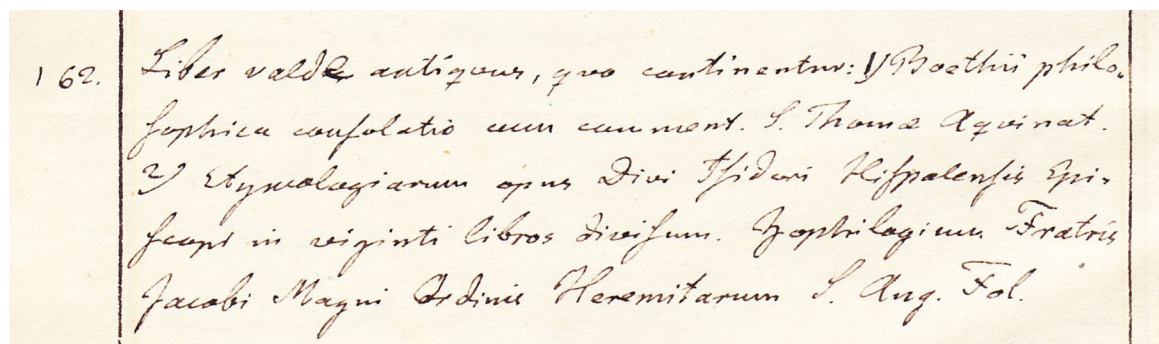
Johann Winkelmann: Geschichte der Kunst des Alterthums Wien 1776. Nr. 625 hos Flemmer. Winkelmann var tysk arkæolog og kunsthistoriker. Dette værk er hovedhjørnестenen i oldtidskunstens forskningshistorie og udgangspunktet for moderne arkæologi.

Dette værk har tilhørt den danske billedhugger **Johannes Wiedewelt**. Wiedewelt og Winkelmann knyttedes til hinanden gennem et varigt venskab. De delte en tid logi, mens Wiedewelt var i Rom. Wiedewelt har sikkert fået bogen foræret af sin ven. Wiedewelt var professor ved Kunstakademiet, da Thorvaldsen gik der.



Om Liber valde antiquus. Den meget gamle bog.

Der findes i Randers Statsskoles gamle bibliotek en bog, som oprindeligt er dateret 1501. Den var til stede på Randers Latinskole i 1831, hvor den er opført i rektor H. M. Flemmers håndskrevne katalog over skolens bogsamling som nr. 162.



Bogen består faktisk af 3 bøger, som er indbundet i samme bind. Det er et såkaldt samlingsbind.

Bøgerne er ikke forsynede med titelblade, da man på det tidspunkt i bogtrykkerkunstens historie endnu ikke anvendte dem. Titlen på hver bog er optegnet i de sidste linjer i slutningen af hver bog. Ligeledes er de angivet på snittet af samlingsbindet. Dengang stod en bog med ryggen ind i reolen og snittet udad.



De tre bøgers titler er:

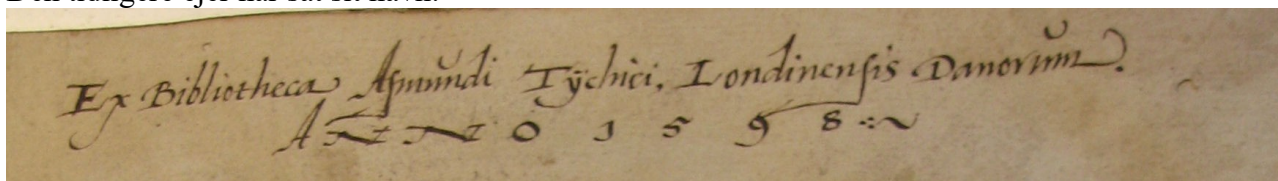
Anicius Manlius Boetius: de Philosophico consolatu sive de consolatione philosophiae: cum figuris ornatissimis noviter expolitus. Trykt i Strassburg September 1501 hos Johann Grüninger.

Isidori Hyspalensis episcopi: Liber ethymologiarum. Trykt i Paris August 1509 hos Iohanis Barbier.

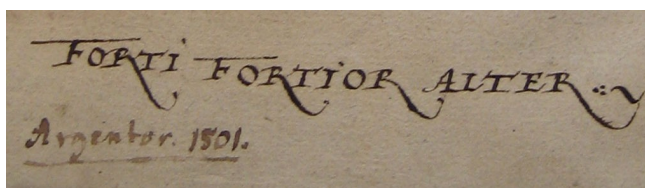
Sophilogium editum a Fratre Iacobo magni de Parisius ordinis heremitarum sancti Augustini . Forfatteren var Jacobus Magni eller hans franske navn Jacques LeGrand. Trykt i Strassburg 1470 hos Adolf Rusch også kaldet R-bogtrykkeren.
Hver af bøgerne i samlingsbindet vil blive beskrevet nærmere.

Asmundus Thyconis Londinensis Danorum.

Den tidligere ejer har sat sit navn:



Asmund Thygesen, præst i Lövestad nær Lund i Sverige. Han har skrevet sit valgsprog : Forti, fortior, Alter.



Han skriver sig ofte: Asmundus Thyconis Londinensis Danorum.

Hans far var Tyge Asmundsen, biskop i Lund og professor ved Københavns Universitet.

Asmund Thygesen blev indskrevet ved Marburgs Universitet 10. juli 1595.

Han har højst sandsynlig selv købt og fået indbundet de tre bøger i et samlingsbind, da der på forpermen nederst er stemplet 1598. Samme årstal som han selv har anført på første recto-side i bogen.



Asmund Thygesen dør i 1645 og derefter er samlingsbindet vandret videre til det er endt i Randers Latinske Skolebibliothèque.

Otto Walde, 1879 – 1963. svensk boghistoriker og bibliotekar, afdelingschef ved Uppsala Universitetsbibliotek har i Nordisk Tidsskrift för bog – og biblioteksväsen XIX 1932 skrevet om sine studier i ældre dansk bibliotekshistorie.

Han skriver blandt andet:” Sikkert er det, at ildsvåde og andre ulykker, ikke mindst kriges hærgen, har handlet ilde med danske bogskatte. Dog findes endnu ganske meget litteratur med ældre proveniens i de danske biblioteker, og man kan gennem navnetræk, dedikationer, rygtitler, gamle mærker og deslige erhverve ikke så få bidrag til den ældre bibliotekshistorie..... ”

”Jeg har gennemgået Det kongelige Biblioteks udenlandske afdeling, Universitetsbiblioteket i København, Statsbiblioteket i Aarhus, bibliotekerne på Sorø Akademi og Herlufholms Kostskole og nogle af de vigtigste stifts – og katedralskolebiblioteker i Danmark. For yderligere at komplettere de

materialer, har jeg også undersøgt Universitetsbiblioteket i Oslo, hvis ældre bogbestand for en stor del udgøres af dubletter fra Det kongelige Bibliotek.”

”Et stor antal bind, som jeg er stødt på, er fra biskoppen i Lund Tyge Asmundsens bibliotek. Han døde i 1586. Hans søn præsten i Lövestad Asmund Tygesen arvede sin fars bøger, og derfor er der også flere bøger, som har tilhørt ham. Asmund Tygesen døde i 1645.

I flere bind i biblioteket i København findes nederst på titelbladet indskrevet valgsproget ”Forti fortior alter.” Disse bøger har helt sikkert tilhørt Asmund Tygesen.

Ofte er siderne i disse bøger forsynede med understregninger i blå og rød farve, samt med notationer i marginen ligeledes med blå, rød og grøn farve.”

Da Otto Walde i 1932 skrev sin artikel, kunne han ikke vide, at der på Randers Statsskole også stod et bind, som havde tilhørt Asmund Tygesen.

Samlingsbind, som fandtes i de offentlige biblioteker, blev ofte tidligere skilt ad og ombundet af rent bibliotekstekniske årsager, så de kunne indsættes i de relevante fagområder. Bøgerne i et samlingsbind tilhører ikke altid det samme fagområde.

Boghistorisk er det selvfølgelig uheldigt, da det umuliggør en udforskning af en bogs proveniens. Randers Statsskoles eksemplar er heldigvis intakt.

Bøger, som er trykt før 1500, kaldes inkunabler (vuggetryk), da de er trykt meget tæt på tidspunktet for bogtrykkerkunstens opfindelse (barndom).

Det kongelige Bibliotek startede omkring 1906 med at lede efter inkunabler på de lærde skolars biblioteker og stiftsbibliotekerne, da man mente, at disse gamle bøger skulle afleveres til Det kongelige Bibliotek. Det var i videnskabens interesse, at de blev samlet et sted, da bøgerne ikke mere havde nogen som helst betydning for de lærde skoler.

Erik Nørr skriver i artiklen ”Bibliotekernes kamp om inkunablerne” i Festskrift til Poul Enemark 1983 side 355: ”Det kongelige Bibliotek havde raseret de fleste bogsamlinger i en sådan grad, at der i 1963 kun var 87 kendte inkunabeleksemplarer tilbage uden for Det kongelig Bibliotek.”

De daværende Statsskoler ejede 10 eksemplarer.

Haderslev Katedralskole ejede 6 eksemplarer, Horsens Statsskole 2, Nykøbing Katedralskole 1 og Viborg Katedralskole 1.

Randers Statsskoles ovennævnte eksemplarer er ikke blandt de 10 nævnte. De har været ukendte indtil nu.

Overbibliotekar ved Det kongelige Bibliotek Lauritz Nielsen var på besøg på Randers Statsskole i 1925 og han nævner kun én inkunabel i afsnittet om Randers Statsskoles Bibliotek i sin bog:

Danske Stifts- og Skolebiblioteker, København 1925. Han skriver side 83:

”En Inkunabel, ”Scriptores astronomici veteres”, Venedig 1499 (Hain 14559), som endnu var til Stede i Biblioteket og ikke afleveret til det kgl. Bibliotek, synes nu at være forsvundet.”

Den er dog til stede på skolen i dag, og med de tre i samlingsbindet ejer Randers Statsskole så i dag 3 inkunabler, måske 4, da grænsen ved år 1500 er omdiskuteret.

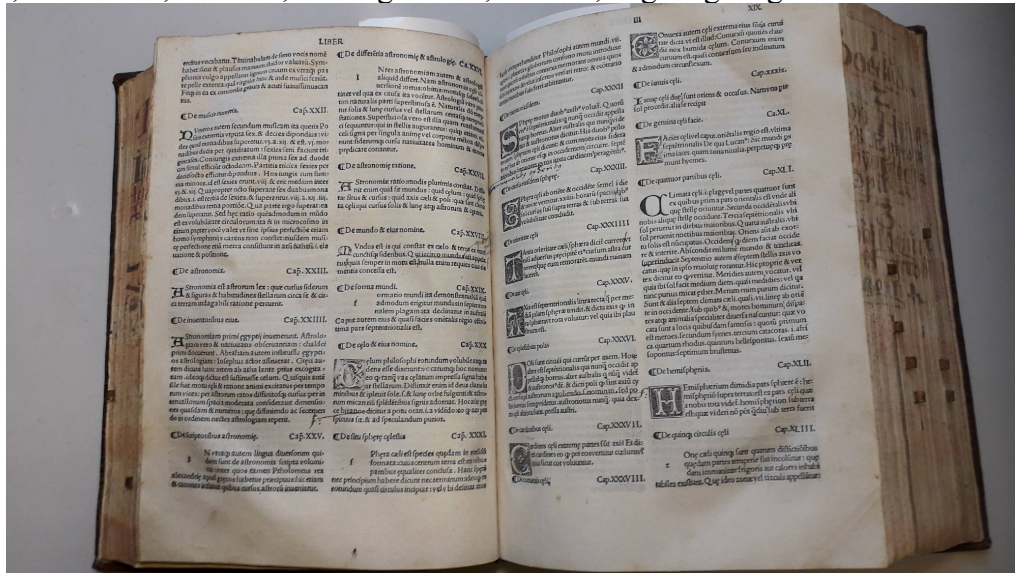
Da Randers Statsskole omkring 1985 skulle overgå til Aarhus Amt, gennemgik folk fra Det kongelige Bibliotek igen Statsskolens bibliotek for at undersøge, om der var bøger, som skulle

De 4 inkunabler må så igen være "gået under radaren".

Det andet værk i samlingsbindet er:

Isidor af Sevilla eller Isidorus Hispalensis episcopi: Ethymologiarum. 1509

Det er hans sidste arbejde (ikke fuldført) og er et af den tidlige middelalters ældste forsøg på en encyklopædi. Den var meget brugt i klosterskolerne. Eksempelvis indeholder bogen emner om grammatik, matematik, medicin, love og skikke, bibelen, engle og helgener mm.



Opslag på sider af Ethymologiarum.

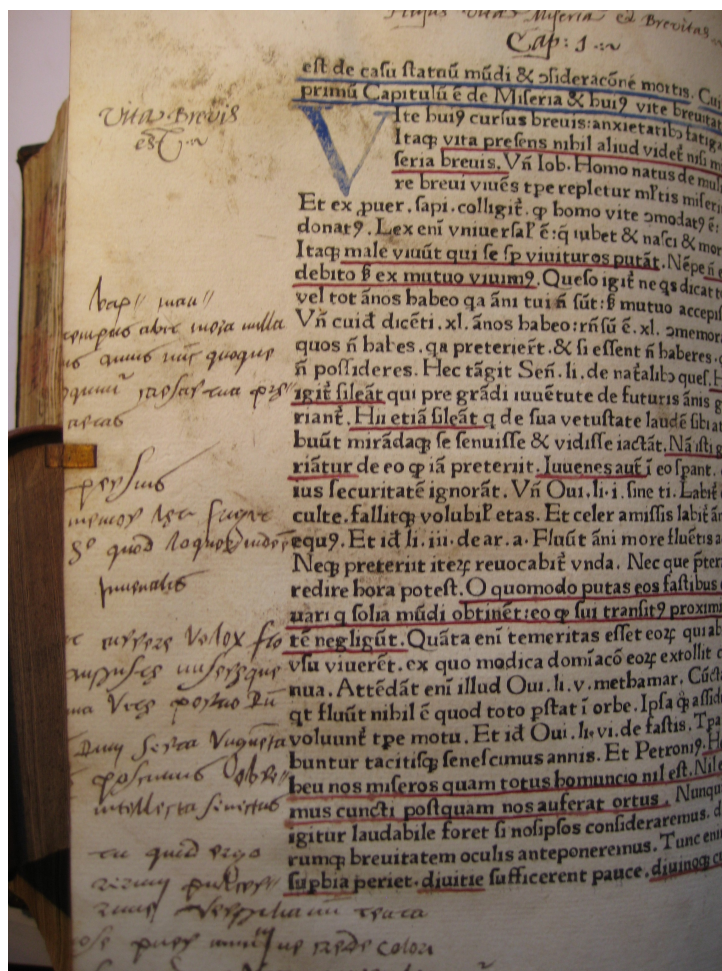
Det tredje værk i samlingsbindet er:

Sophilogium editum a Fratre Iacobo magni de Parisius ordinis heremitarum sancti Augustini . 1470.

Sophilogium er en samling af afsnit fra værker af oldtidens og middelalderens forfattere. Ordet Sophilogium kommer fra to græske ord sophia” (visdom) og ”logos” (ord, studier). I grunden handler det om de sociale aspekter (dvs. overvejelser over laster og dyder) og viden. Forfatteren Jacobus Magnus medtog afsnit fra filosoffer, talere, teologer, digtere og videnskabsmænd og brugte det, som en vejledning til livet. I teologistudiet blev bogen studeret nøje og den blev senere anvendt af præster i deres virke. Bogen var meget populær gennem Renæssancen med 23 trykte udgaver og oversat til både fransk og engelsk.

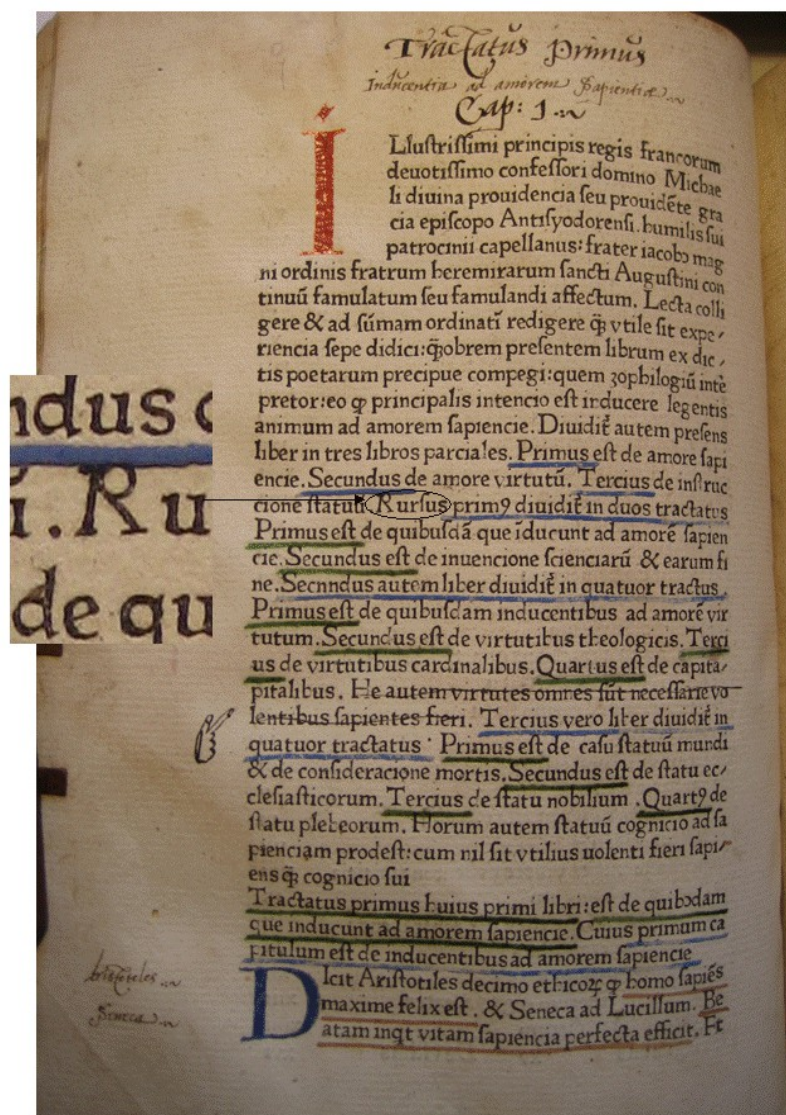
Den berømte engelske bogtrykker William Caxton oversatte den til engelsk i 1487 og gav den titlen ” The Book of Good Manners” (De gode sæders bog).

Jacobus Magnus (ca. 1365-1422) var født i Toulouse i Frankrig. Han blev augustinsk klosterbroder. (Jacobus Magnus er den latinske version af hans franske navn Jacques LeGrand). Magnus var en lærd, som studerede de hellige skrifter så vel som oldtidens filosoffer. Han var professor i filosofi og teologi ved Universitetet i Padua i Italien. Magnus skrev kommentarer til Aristoteles’s værker så vel som udarbejdelsen af et antal andre bøger. Seneca og Aristoteles fylder meget i de tilskrevne noter.



Opslag på side af Sophilogium

Adolf Rusch (1435-1489) var bogtrykker i de tidligste tider af bogtrykkerkunstens oprindelse. Han var også papirhandler. Han boede i Strassburg. Han blev først kendt som "R-bogtrykkeren", fordi han, skønt han ikke satte sit navn på sine publikationer, brugte en speciel antikva skrifttype det store "R" i sine tidligste arbejder. Rusch var den første tyske bogtrykker, som brugte antikva skrifttyper i stedet for den gotiske skrifttype, som vi kender som "de krøllede bogstaver".



Ofte er bøger, som har tilhørt Asmund Thygesen, forsynede med understregninger i blå og røde farver, samt tegninger og annotationer i marginen.

Understregningerne ses især i det tredje værk, Sophilogium.

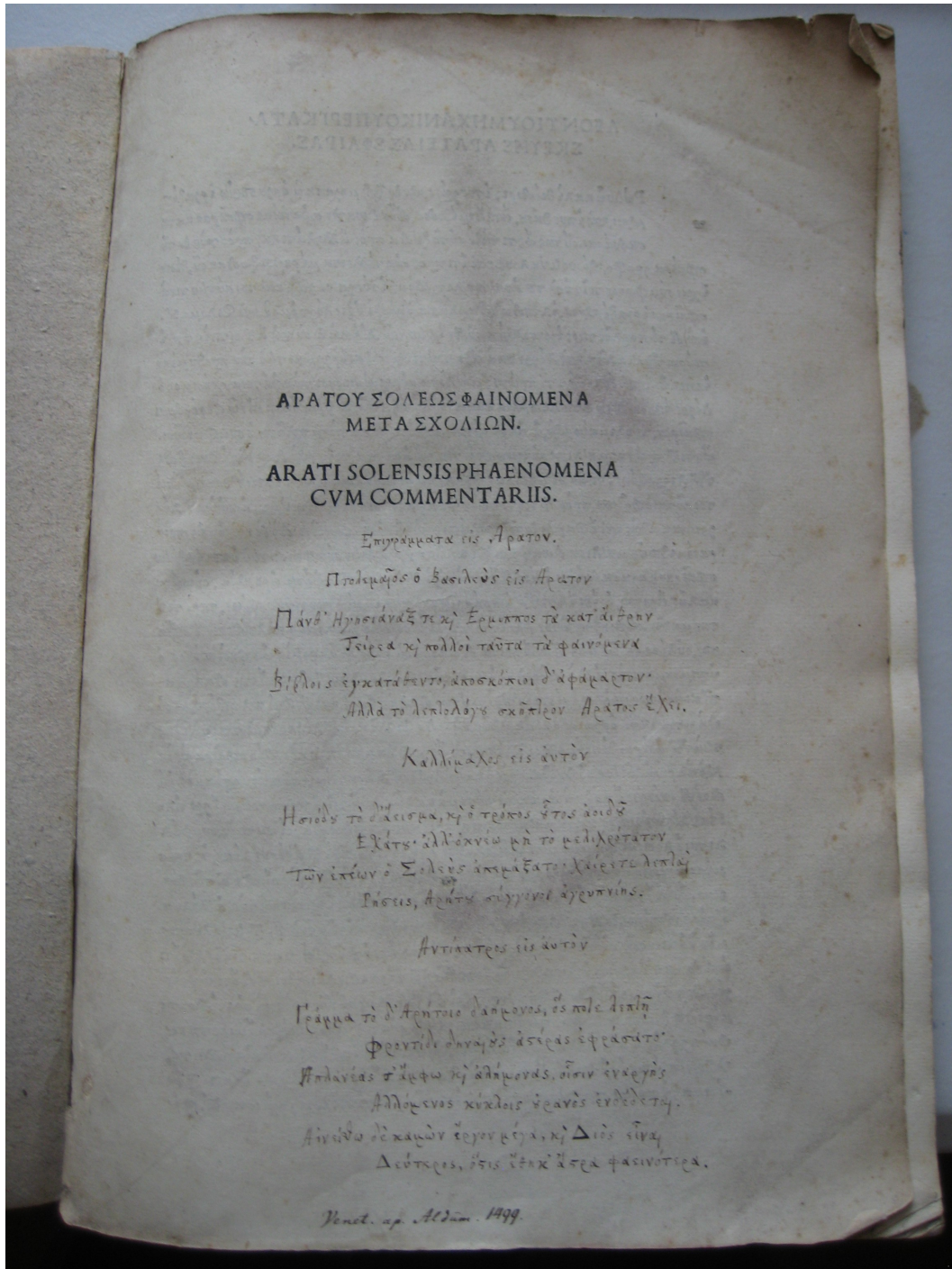
Ligeledes er det forsynet med malede initialer i rødt og blå.

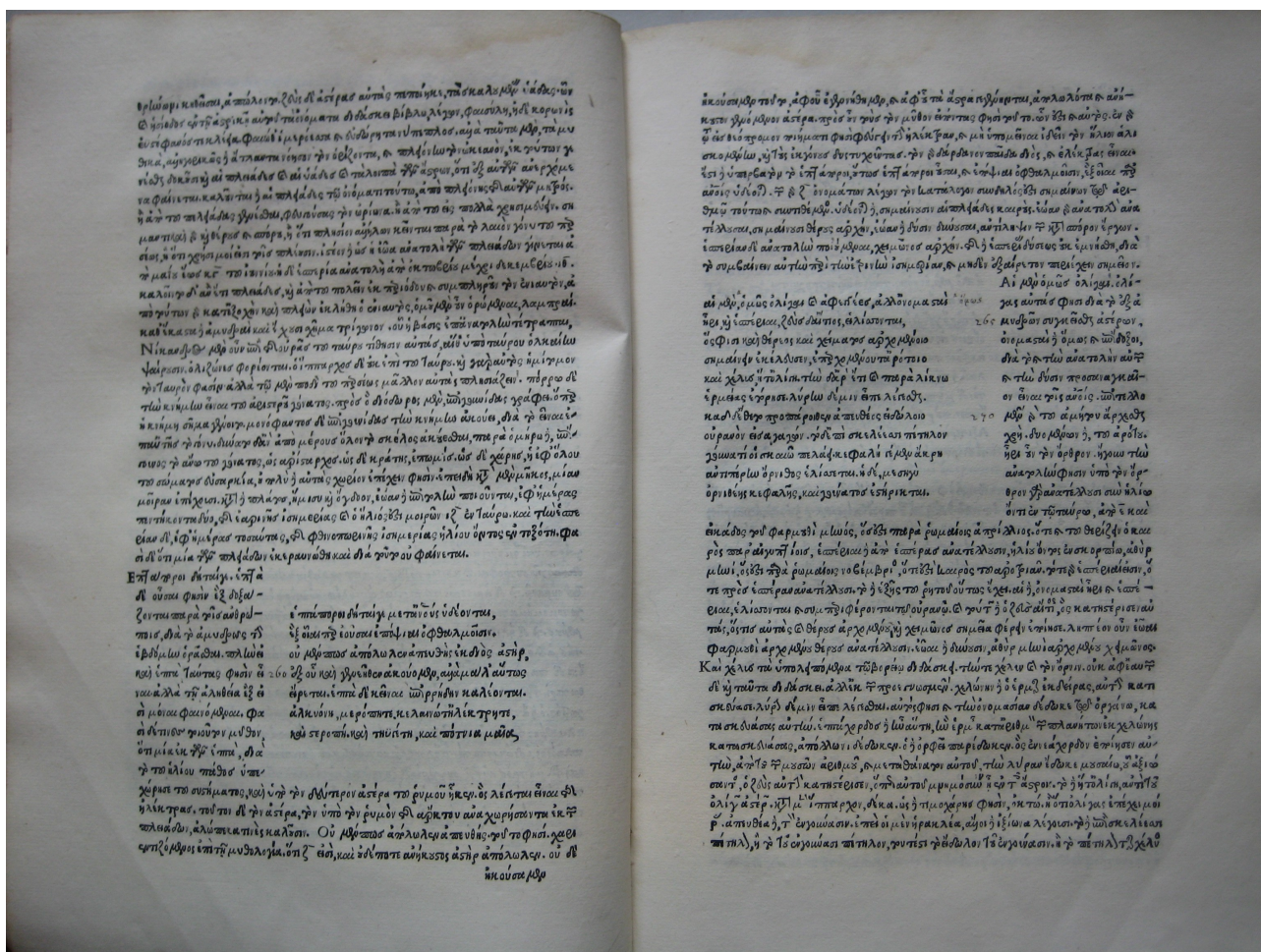
Bogen er digitaliseret og ligger på Randers Statsskoles hjemmeside.

	De fortune instabilitate	xx
	De contemptu seculi & diuiciarum	xxi
	De contemptu diuiciarum	xxii
	De negligencia & pigritia	xxiii
	De castitate & pudicitia	xxiiii
	De luxuria vitanda	xxv
	De uoluptate carnis	xxvi
	De inuidia	xxvii
LIB:	Capitula tractatus primi. libri tercii Incipiunt	
3.	De miseria & huius vite breuitate	i
Tract.	Quomodo presens vita est carcer anime	ii
1.	De contemptu mortis	iii
	De morte bona & preparatione ad illam	iiii
	De paciencia mortis sub spe glorie future	v
	De resurrectione mortuorum & immortalitate anime	vi
	De consideratione mortis	vii
	De prouidencia futurorum	viii
2.	Capitula tractatus secundi. libri tercii	
	Quomodo viri ecclesiastici debent habere curam subditorum in moribus & sciencia	i
	De exemplaritate prelatorum	ii
	De electione prelatorum	iii
	De cura & electione prelatorum	iiii
	De moribus sacerdotum	v
	De continencia virorum ecclesiasticorum	vi
	De moribus prelatorum	vii
	De oratione facienda sic ut vnus oret pro alio	viii
	De predicatoribus ix Descolasticis	x
3.	Capitula tractatus tercii. libri tercii	
	De clemencia nobilium & principum	i
	De bonis principibus	ii
	De pietate & misericordia principum	iii
	Quomodo principes debent colere deum	iiii
	De moribus principum	v

Indholdsfortegnelse til Sophilogium.

Om Randers Statsskoles næstældste bog.





Selvom Randers Statsskoles næstældste bog først kom til skolens bibliotek i 1840, skal den alligevel beskrives her.

Bogens titel: APATOI ΣΟΛΕΟΣ ΦΑΙΝΟΜΕΝΑ ΜΕΤΑ ΣΧΟΛΙΟΝ.

ARATI SOLENSIS PHAINOMENA CVM COMMENTARIIS.

Den er trykt i Venedig 1499 af den berømte bogtrykker og forfatter Aldus Manutius.

Den er en del af værket:

Iulii Firmici Astronomicorum libri octo integri, et emendati, ex Scythicis oris ad nos nuper allati.

Marci Manilii astronomicorum libri quinque. Arati Phænomena Germanici Cæsare interprete cum commentariis et imaginibus. Arati eiusdem phænomenon fragmentum Marco. T. C. interprete. Arati eiusdem Phænomena Ruffo Festo Auienio paraphraste. **Arati eiusdem Phænomena græce** Theonis commentaria copiosissima in Arati Phænomena græce. Procli Diadochi Sphæra græce **Procli eiusdem Sphæra, Thoma Linacro Britanno interprete** Inc. Haun., 3643

I: HC. *14559. Pr. 5570. BMC. V 560. VB. 4505. Essling 1186. Type 2, 7

De med rødt fremhævede dele, er de værker, som er indeholdt i Randers Statsskoles eksemplar. Det kongelige Bibliotek har hele værket i deres samling.

Dette værk har et omfang på ca. 376 blade og har varianttitlen: Scriptores astronomci veteres.

Lauritz Nielsen skriver i "Danske stifts- og skolebiblioteker 1925" side 83 om Randers Statsskoles bibliotek: "En inkunabel, "Scriptores astronomici veteres", Venedig 1499 (Hain 14559), som endnu 1906 var til stede i Biblioteket og ikke afleveret til Det kgl. Bibliotek, synes nu at være forsvundet."

Fodnote: I Bibliotekets katalog fra 1884 (s. 66) opføres Bogen med følgende misvisende Titel: "Arati Solensis Phænomena cum commentaris, Venet. 1499".

Det skal her nævnes, at bøger, som er trykt før år 1500, betegnes inkunabler.

Det er korrekt, at Phaenomena er en del af "Scriptores astronomici veteres", men hele værket har aldrig været at finde på Randers Statsskole. Hvis det havde været tilfældet, havde der nok været angivet en anden titel i tilvækstafsnittet i Efterretninger om Randers lærde Skole 1840.

Det kan godt være, at inkunablen i 1925 ikke var til at finde, fordi bibliotekslokalet i den gamle skole i Vestergade var så overfyldt og at samlingen derfor var i uorden.

Det kan imidlertid fastslås, at titlen "Arati Solensis Phænomena cum commentaris, Venet. 1499".

IKKE er misvisende. Den daværende bibliotekar Fr. Sand, som udarbejdede kataloget 1884 kunne jo ikke angive anden titel til kataloget end den som stod på titelbladet.

Randers Statsskoles eksemplar er således et fragment, som består af Arati Solensis Phaenomena og Procli Diadochi Sphæra. Fragmentet har et omfang af ca. 125 sider.

Der er imidlertid ingen tvivl om, at det har været en del af ovenstående værk. Det kan fastslås efter at det har været sammenholdt med Det kongelige Biblioteks eksemplar.

Hvem var denne Aratos, som var forfatter til phaenomena og hvad omhandler teksten?

Aratos fra Soli i Kilikien (310 f. Kr. – 240 f. Kr.) opholdt sig hos kong Antigonos Gonatas af Makedonen. Efter dennes opfordring skrev Aratos sit berømte astronomiske læredigt Phaenomena, selvom han ikke var astronom. Han benyttede især nogle forarbejder af Eudoxos.

Aratos er ofte udgivet dels særskilt, dels med andre (f. eks. Dionysios Periegetes, Hyginus, Proklos o. a.) Det kan her nævnes, at Aldus Manutius udgav Arati Phaenomena Venet. 1499 Fol. med Julius Firmicus, Proclus og andre astronomiske skrifter.¹

Udgivelsen betegnes som Editio Principis, hvilket betyder, at udgaven opfattes at repræsentere selve håndskriftet, efter hvilken trykningen er foretaget. Da håndskriftet ikke mere eksisterer, er en Editio Principis altså den ældste tekstform af vedkommende værk.²

Lære digtet på heksameter kom på ny til ære gennem Aratos, hvis Phaenomena (Fænomener) er et digt om stjernehimlen, et stilfærdigt sagligt, skønt ikke alt for sagkyndigt opus, med ynde og enkelhed i den sproglige og metriske form. Den sattes meget højt i antikken, ikke mindst af romerne, hos hvem det opnåede at blive oversat flere gange, en gang af Cicero, en anden gang af Germanicus.³

Både Ciceros og Germanicus oversættelser er med i Det kongelige Biblioteks eksemplar, som det ses af nedenstående indholdsfortegnelse.

Sammenholdes ovenstående med indholdsfortegnelsen i Det kongelige Biblioteks eksemplar bekræftes det yderligere, at det drejer sig om Aldus Manutius's arbejde.

Indholdet i Randers Statsskoles eksemplar er:

Arati (ejusdem) Phænomena græce

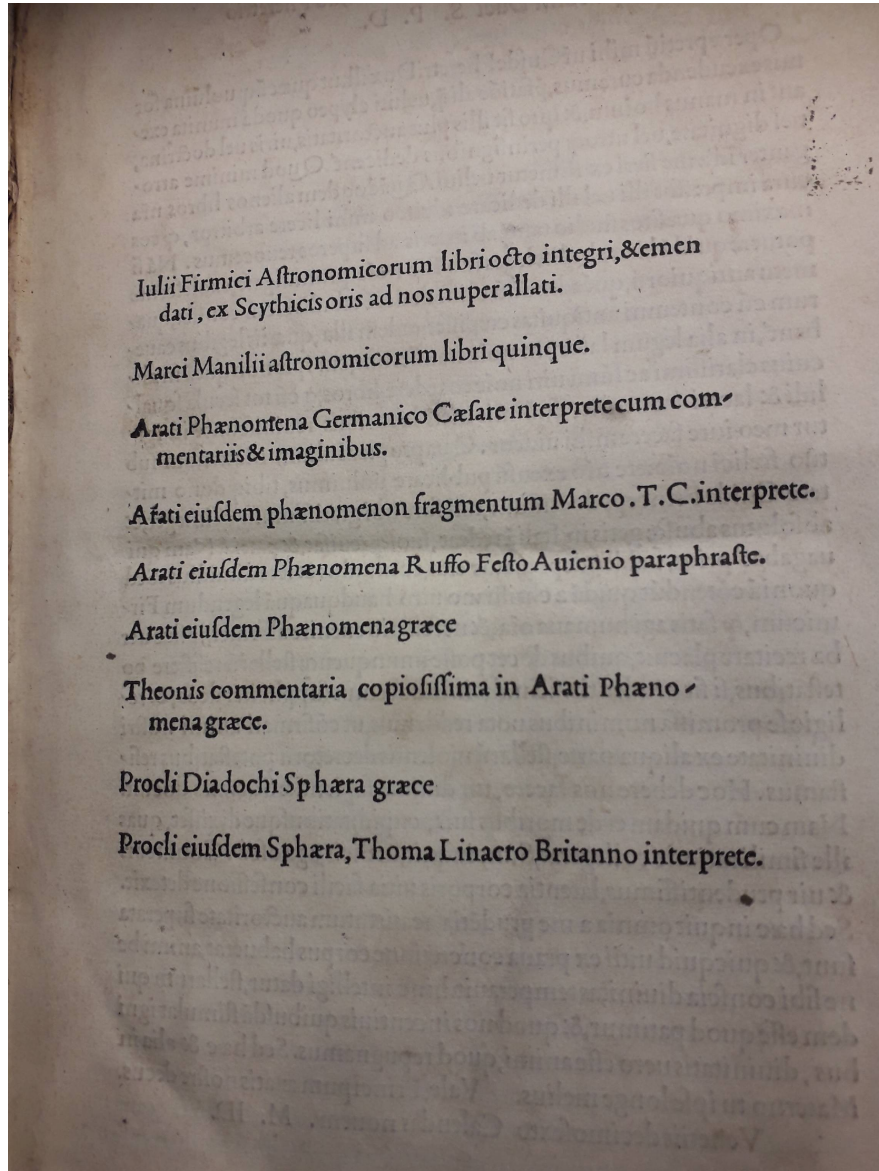
Og

¹ F. C. Petersen: Haandbog i den græske litteraturhistorie, Kiöbenhavn 1830 side 228

² Svend Dahl: Bogens Historie, København 1927

³ Verdens Litteraturhistorie, Politikens forlag 1971 bind 1, side 400.

Procli Diadochi (eiusdem) Sphæra , Thoma Linacro Britanno interprete.



Danmarks og Norges Kirke-Ritual, Kiøbenhavn, 1685.



Tilskriften på titelsiden af Danmarks og Norges Kirke-Ritual.

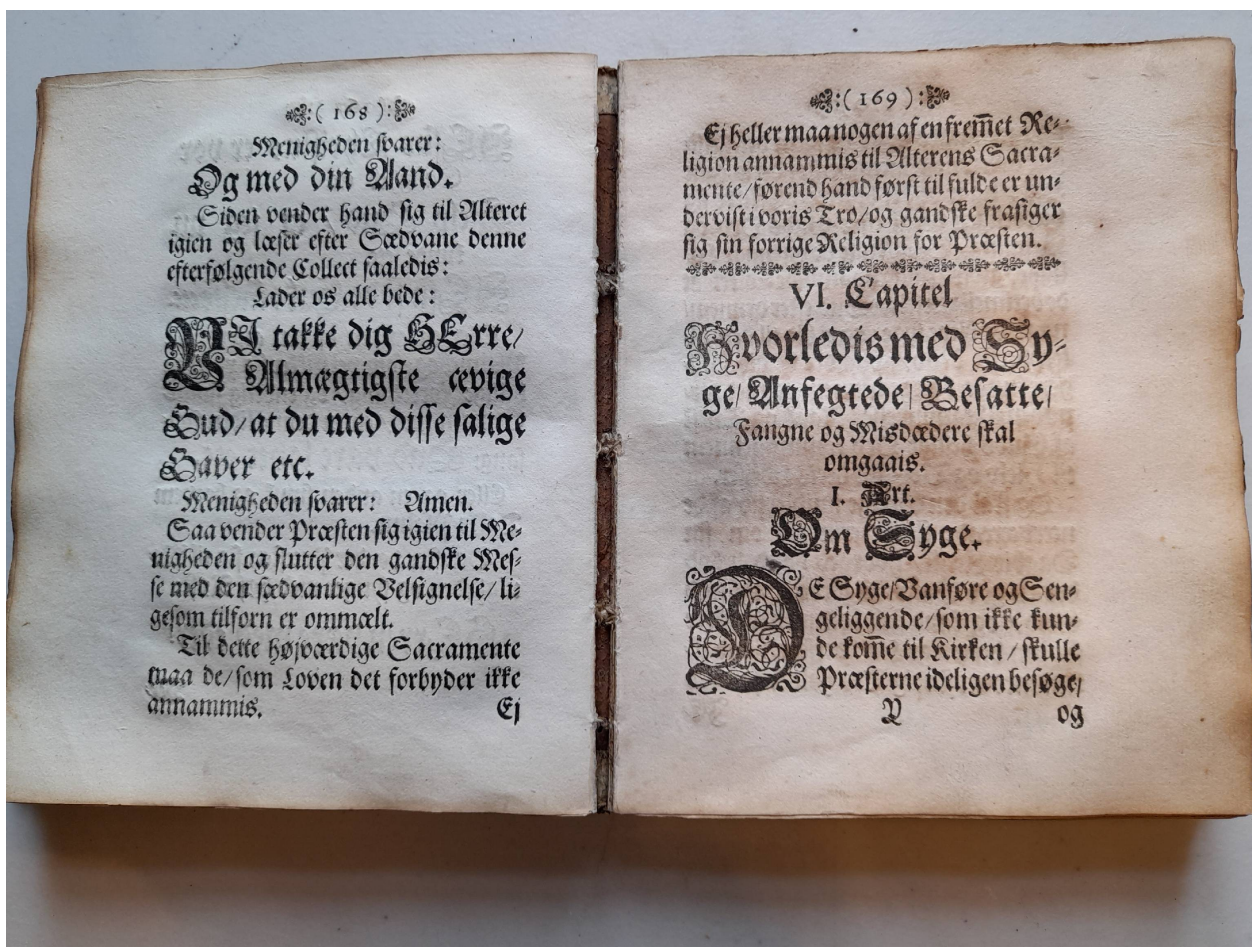
”Latinsche Scholes Ritual i Randers
Paa scholens Bekostning kiöbt
For Tu Sldr och Tu march oc derfor hen
hörer til bem(eldte) scollis In-
ventarier oc bliffver i
Rectoris scholæ hans
Forvar, Randers d
Scholen 8. Maji 1686
til beste H D Mossin
Præpositus Loci (Stedets leder, sognepræst)

Mag. Hans Dinesen Mossin var sognepræst til St. Mortens Kirke 1668-1711.

Mag. Mossin nævnes i Resens Atlas fra ca. 1670,
som mag. Søren Benzons efterfølger og endnu levende.
(MDCLXVIII m. Severinus Benzonius, cui successit m. Johannes Mossinus hodieqve vivens.)
Han havde bopæl i Helligåndhuset.

Denne bog har altså været i skolens eje siden 1686.
 Bogen blev brugt af skolens disciple ved kirketjenesten i Sct. Mortens Kirke.
 Bogen har nr. 746 i Flemmers katalog. Flemmer skriver, at der findes 2 eksemplarer.
 Det ene eksemplar må desværre være bortkommet.
 I kataloget fra 1884 nævnes kun det ene eksemplar.

To Sletdaler og to mark. En sletdaler = 4 mark



Om Randers Latinske Skoles læseplan 1630.

I Randers Statsskoles 450 års jubilæumsbog fra 1992 beskriver lektor Svend Hill-Madsen i afsnittet ”Skolen fra oprettelsen til slutningen af 1600-tallet” på side 29 -30 skolereformen af 1604. Denne reform bliver justeret igen i 1630, og i den forbindelse har Hill-Madsen i Danske Kancellis arkiv i Rigsarkivet fundet Århus-bispens optegnelser om Randers Latinskoles læseplan.

Den er udfærdiget som et egentligt ugeskema.

Ugeskemaet for sommerhalvåret for øverste klasse ser således ud:

Som det fremgår af skemaet startes der kl. 6 om morgenen med en længere pause om middagen, hvorefter undervisningen igen starter kl. 2 eftermiddag

<i>Tabula Lect. - classis sup.</i> <i>Scholæ Rhandrusiensis</i>	
	(man)
Hora 6	Logica Bartholini.
9	Rhetorica Barth.
2	Ciceronis Epistolæ.
4	Prosodia et Virgilius
	(tirs)
	Eadem præleguntur et exercetur Stijlus.
	(ons)
6	Lectiones Prælectæ memoriter recitandæ.
9	Catechismus Luth.
	(tors)
6	Gramm. Gr. Clenardi.
9	Gramm. Lat. Dionysii.
2	N. Test. Græcum.
4	Phocijllides.
	(fre)
	Eadem præleguntur et exercetur Stijlus.
	(lør)
6	Prælectæ Lectiones memoriter recitandæ.
9	Explicatur Evangelium.

Mandag morgen startes med Casper Bartholins Logik = læren om det rette sproglige argument og Retorik = læren om den rette og smukke formulering. Derefter Ciceronis Epistolæ = Ciceros breve. Prosodia = ords rette udtale. Virgilius = Virgils digtning.

Tirsdag: Eadem præleguntur et exercetur Stijlus = Det samme forelæses og der øves stilskrivning.

Onsdag: Lectiones Prælecta memoriter recitandæ = De forelæste lektioner fremsiges efter hukommelsen. Catechismus Luth.= Luthers Katekismus.
Resten af onsdag er skemafri. De ældste disciple er løbedegne og skal ud for at undervise bønderbørn.

Torsdag: Gramm. Gr. Clenardi= Clenardis Græske Grammatik.

(Bogen findes i samlingen, men er først indgået i denne 1833 som foræring af pastor Gunløgsen Briem i Kousted. Så det er ikke det eksemplar, som blev brugt i 1630.)

Gramm. Lat. Dionysii.= Jens Dinesen Jersins Latinske Grammatik, som for første gang nogensinde forklarer en grammatik på dansk.

N. Test. Græcum =Det nye Testamente på græsk. (Den findes i samlingen og det er meget sandsynligt det eksemplar, som blev brugt 1630. Bogen bliver omtalt senere i artiklen.)

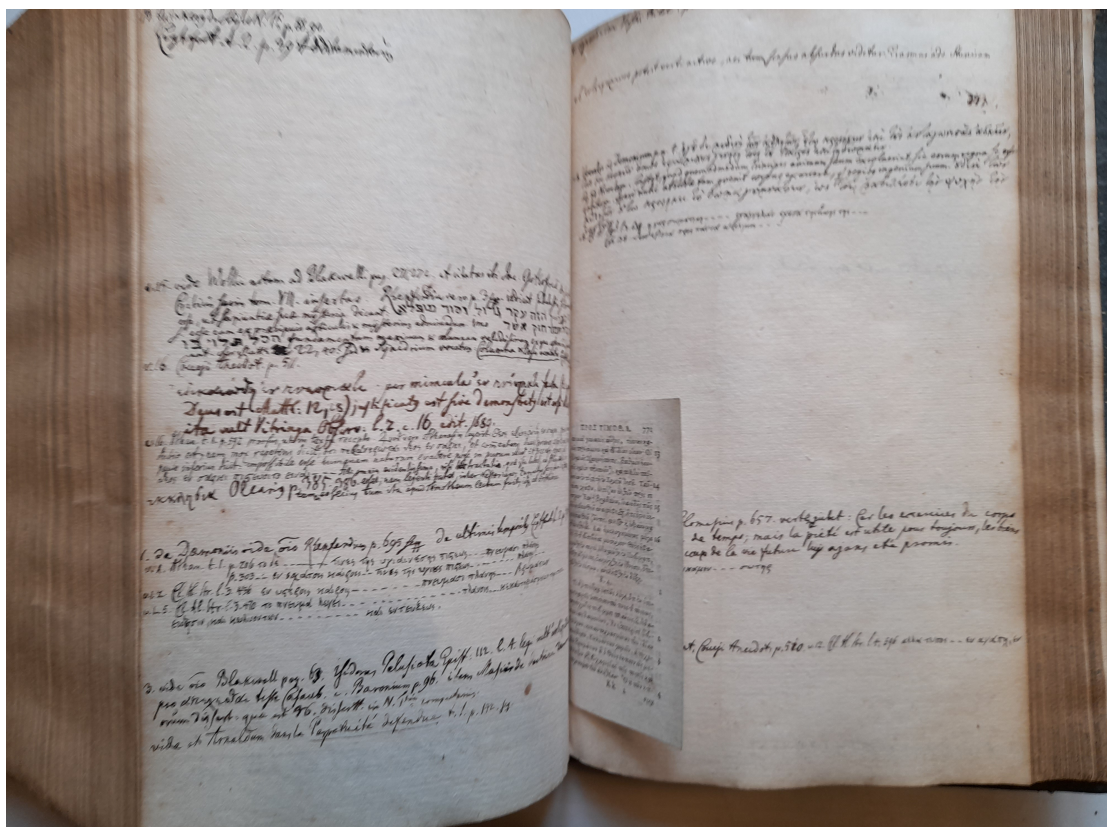
Phocijllides = den græske digter Phokylides fra Miletos digte gennemgås.

Fredag: Eadem prælegunter et exercetur Stijlus = Det samme forelæses og der øves stilskrivning.

Lørdag: Lectiones Prælecta memoriter recitandæ = De forelæste lektioner fremsiges efter hukommelsen. Explicantur Evangelium = Evangeliet forklares.

Det nye Testamente på græsk, en studieudgave fra 1629.





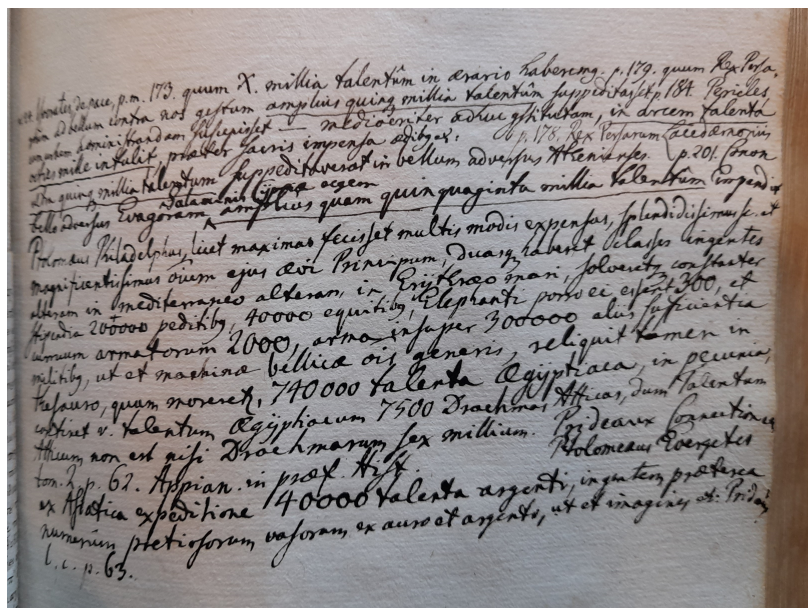
Novi Testamenti, Det nye testamente på græsk udgivet af Robert Stephanus. Den udkom første gang i 1550. Denne udgave er fra 1629. Som det omtales ovenfor er der sikkert tale om det eksemplar, som indkøbtes for at opfylde læseplanens krav, som få år tidligere var blevet skærpet. Bogen har så fulgt skolen i næsten 4 hundrede år og har nr. 424 i Flemmers katalog.

Stephanus var den første der inddelte Det nye Testamentes tekst i vers. Hans søn Henricus Stephanus overtog faderens trykkeri, og Appianus romerske historie er en udgivelse fra hans trykkeri. Den findes også i skolens samling. Bogen omtales andet steds i artiklen.

Novi Testament, som ses ovenfor, er gennemskudt med hvide blade, på hvilke der er mange annotationer foretaget af hørerne og rektor. Selve den trykte tekstsider fylder ikke meget i forhold til de hvide sider.

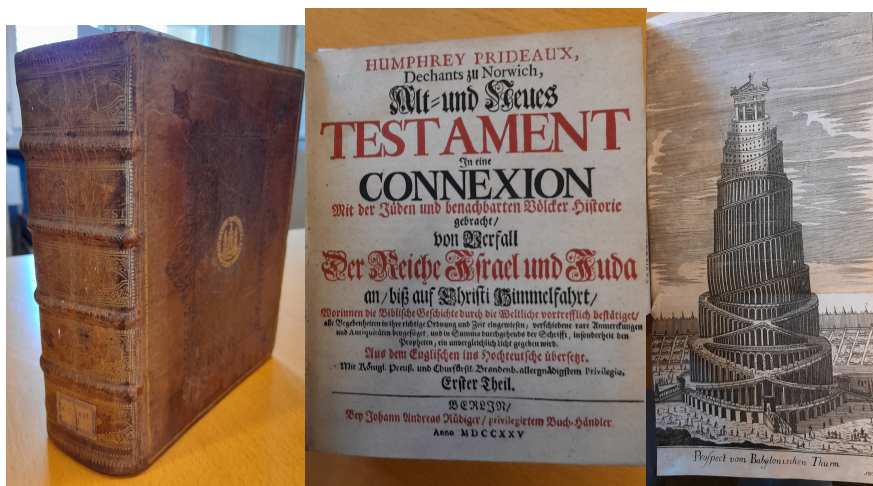
Nu kunne man jo tro, at annotationerne indeholder henvisninger og kommentarer af rent nytestamentlig indhold, men det er ikke tilfældet.

Der er en hel del henvisninger til andre forfattere, blandt andet nævnes en tysk philolog Jacob Rhenferd 1654-1712, en engelsk philolog John Lightfoot 1602-1675, en engelsk philolog George Blackwell - 1608. Ligeledes nævnes et par antikke personligheder Ptolemæus Philadelphus, Ptolemæus Evergetes og den græske forfatter Appianos fra Alexandria. Det viser desuden, at annotationerne er fortsat op i det næste århundrede.



En meget interessant henvisning til Humphrey Prideaux.

Humphrey Prideaux: Alt=und Neues Testament in eine Connexion mit der Juden und benachbarten Völcker Historie gebracht. Berlin 1725



Denne bog står stadig i biblioteket og har nr. 1218 i Flemmers katalog

Robert Stephanus: Thesaurus linguae Latinae 1737.

Robert Stephanus (Estienne) udgav 1531 Thesaurus Linguae Latinae i tre bind. Værket er blevet genudgivet flere gange gennem tiden. Skolen har udgaven i 4 bind fra 1737.

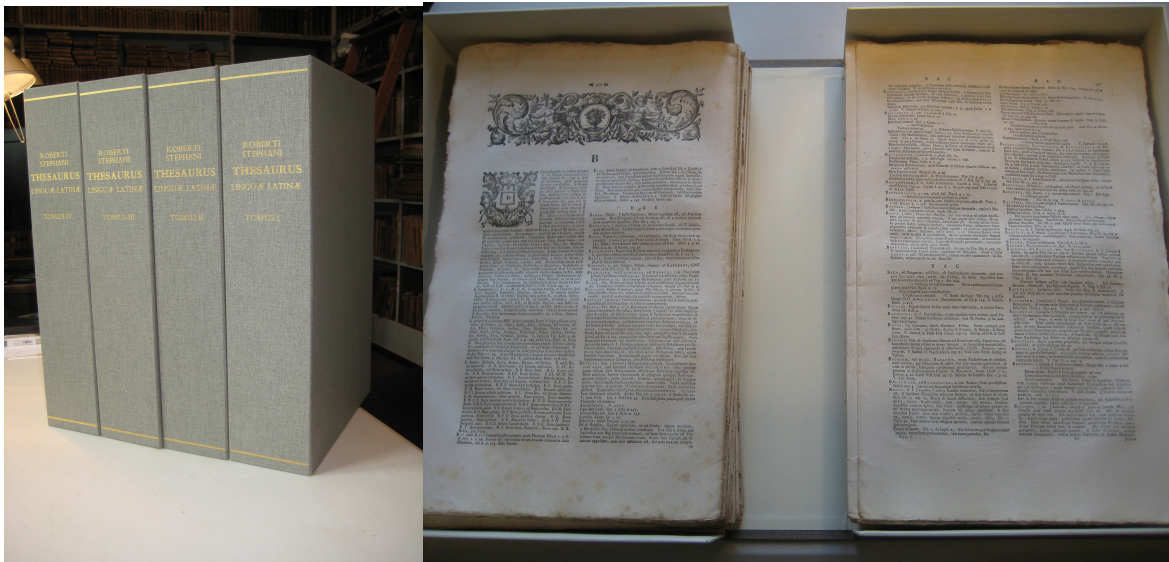
Den blev fundet i pakker uindbundet (in materie, som det kaldes) som den var kommet fra bogtrykkeren. Den blev gennemgået blad for blad og det viste sig, at alle sider var intakte.



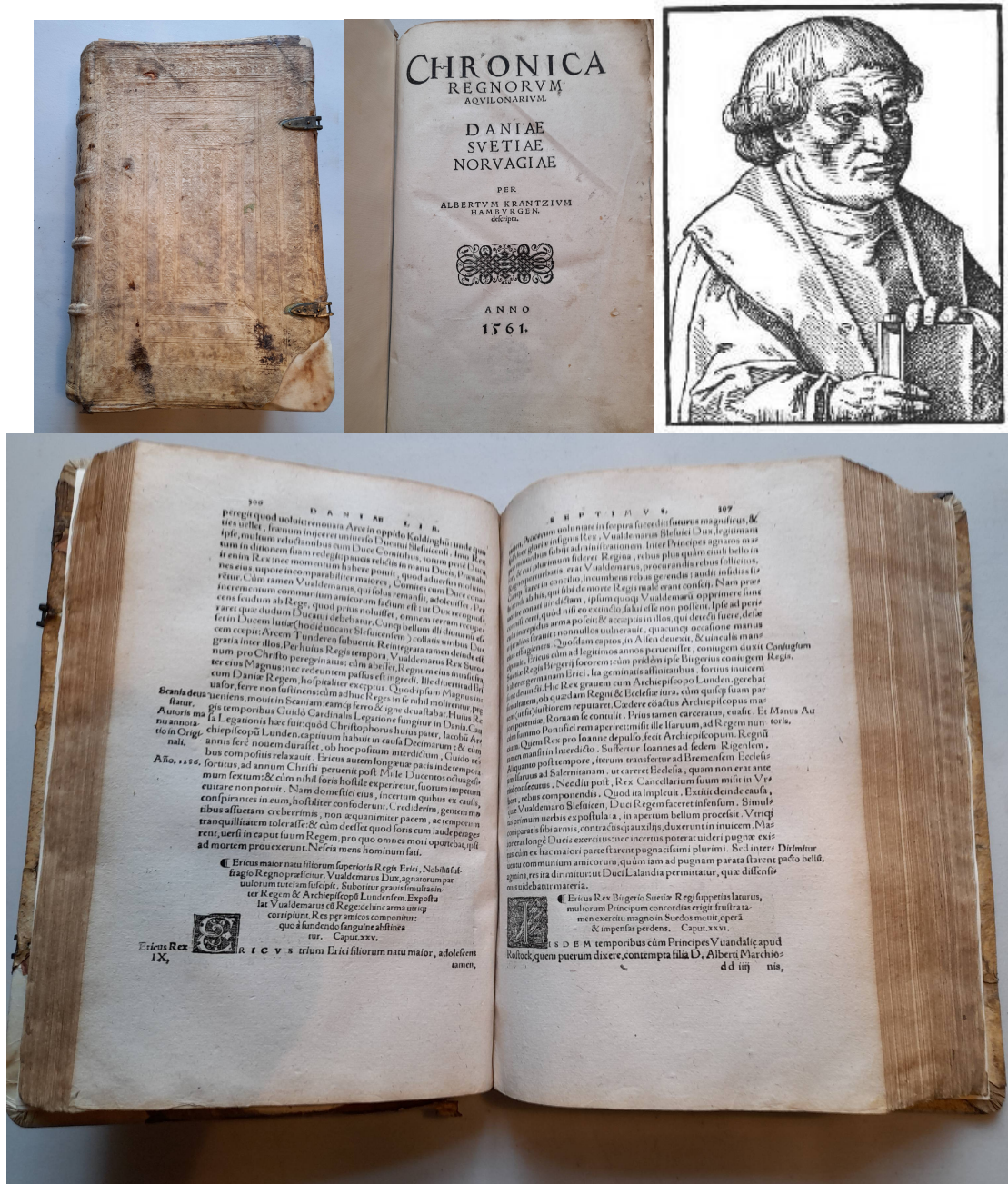
Den er ikke nævnt i Flemmers katalog 1831, først i kataloget fra 1884. Det vides ikke, hvornår den er indgået i skolens bibliotek, da den ikke er nævnt i de årlige tilvækstsider, som startede 1831.

Den kunne være indgået i biblioteket før 1831 og Flemmer har ikke medtaget den, da den endnu var uindbundet. Vi ved det desværre ikke.

Randers Statsskole fik lavet 4 smukke kassetter til bindene, så det gamle værk nu er beskyttet.



Albert Krantz: Chronica regnorum aquilonarium Daniae Svetiae Norvagiae, Hamburgens, 1561



Den omhandler både Danmarks, Sveriges og Norges historie. Krantz var tysk historieskriver og kannik i Hamborg. Hans kilder er middelalderlige krøniker. Han har også benyttet et Saxohåndskrift i sin bog. (Saxonis Grammatici Historia Danica). Der indgår lange citater og parafraser fra dette håndskrift. Han kan ikke have benyttet den trykte udgave fra 1514, da Chronica Regnorum udkom første gang omkr. år 1500.

Bogen har været på latinskolen før år 1700. Bogen har nr. 913 i Flemmers katalog.

**Thomae Gatakeri: Opera critica, Marci Antonin de rebus suis libri X
Trajecti ad Rhenum 1698.**

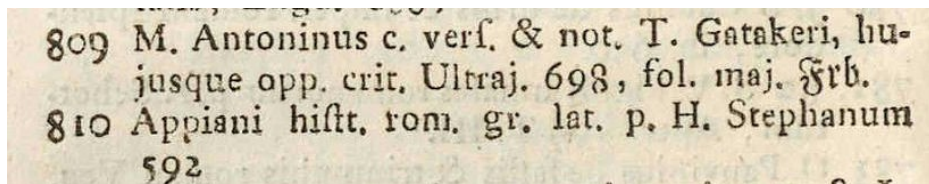


*Ege bibliotheca
Jo. Christiani Kallii
Hafniae MDCCXXXVIII.*



Professor i orientalske sprog J. C. Kall, hos hvem rektor Fuchs var huslærer før han blev rektor for Randers latinske Skole.

Professor Kall har købt bogen i 1738 og Fuchs har købt bogen ved auktionen over J. C. Kalls bogsamling 1776. Bogen har nr. 809 i auktionskataloget over in Folio udgaverne.



Bogen handler om den romerske kejser Marcus Aurelius.
Bogen har nr. 479 i Flemmers katalog.



Uebersetzung der Allgemeinen Welthistorie die in England durch eine Gesellschaft von Gelehrten ausgefertigt worden. 1744 – 1814



Denne verdenshistorie har stået på skolen før 1831. Den står i Flemmers katalog som nr. 1000 – 1052 og tegner 53 bind. Det fuldstændige værk består af 66 dele i 73 bind, men skolen har altså af ukendte grunde ikke fået hele værket. Nu kunne man jo indvende, at en del bind er blevet borte i de lidt over 200 år, hvor værket har tilhørt skolen. De 53 bind, som er nævnt hos Flemmer, er til stede i dag. Så hvis de er forsvundet, må det være før 1831. Bind 48, 49, 50 og 52 mangler. Sidste bind er 55. Del 46 består af 3 bind.

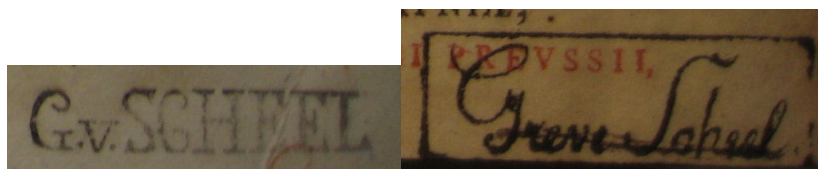


En del af de 53 bind

Lensgreve Jørgen Scheels bøger.



17 værker med et omfang på 82 bind bærer nedenstående stempler.



Bøgerne har tilhørt verdensmanden lensgreve Jørgen Scheel (1768-1825), som satte en af landets største formuer overstyr. Han havde samlet bøger på sine mange rejseår i Tyskland og Italien og ved hjemkomsten til Scheel Slot (nu Sostrup) nær Grenaa fyldte han vestfløjens øverste stokværk med bøger. Bøgerne blev læst både af familien og de talrige gæster, som ofte tog et bind med på værelset eller med hjem i kufferten, hvilket forklarer de manglende bind i mange af værkerne. Det mærkes også på de værker, som står på det gamle bibliotek. Da grev Scheel gik konkurs i 1818, kom hans 12000 bind store bibliotek på auktion. Skoledirektionen har sikkert købt billigt ind, når man affandt sig med hullerne i bindrækkerne.

Værktitler:

E. Pontoppidanus: Gesta et vestigia Danorum extra Daniam, Lipsiae et Hafniae 1740 1 bind

Discours historique sur le caractere et la politique de Louis XI, Paris 1 bind

Le proces des trois rois, Londres 1781 1 bind

Descriptio, de ce qu'il y a d'interessant et de curieux dans la residence de Mannheim, Mannheim 1781 1 bind

Soules: Vollständige Geschichte der Revolution in Nord Amerika Zürich 1788 2 bind

Pütter: Historische Entwicklung der heutigen Staatsverfassung des Teutschen Reichs, Göttingen 1786. 3 bind

Pierre Bayle: Dictionnaire historique et critique , Basel 1741 4 bind.

Antoine Furetiere: Dictionnaire Universel. a la Haye 1727 4 bind.

Voltaire: Essay sur L'Histoire denerale er sur les moeurs er l'esprit des nations, 1757. 4 bind

Allgemeine Geschichte der neuesten Entdeckungen, Bern 1777-86 6 bind.

Nouveau Dictionnaire historique ou historique abregee, Caen 1786 - 91 9 bind

J. J. Rousseau: Julie, ou la nouvelle Heloïse. Lettres de deux amans. Londres 1774 12 bind

Valmont de Bomare: Dictionnaire raisonne universel contenant d'histoire, En Suisse 1780 12 bind bind 2,3, 6 og 7 mangler

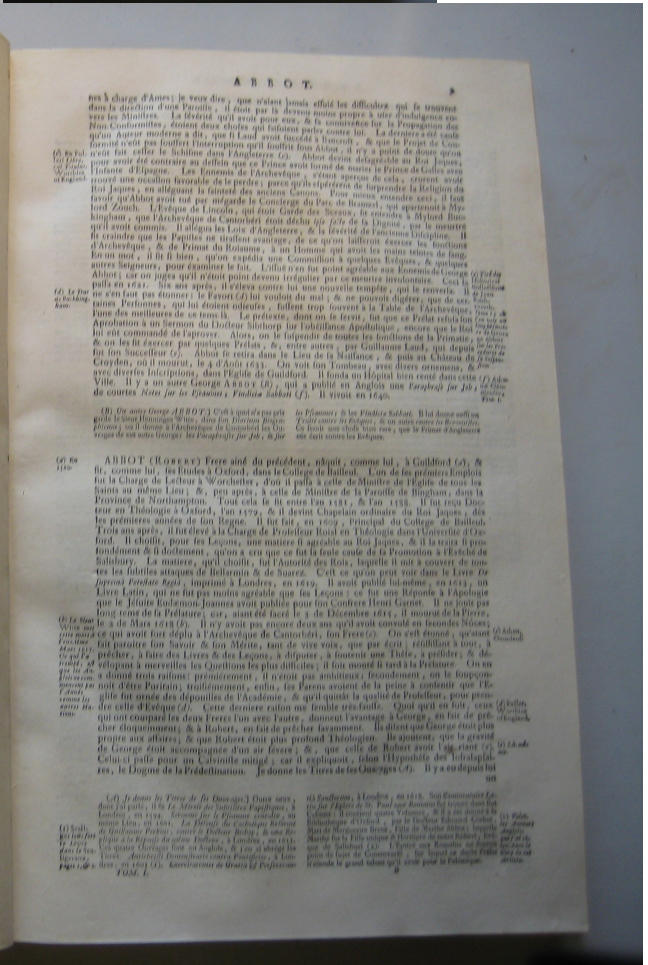
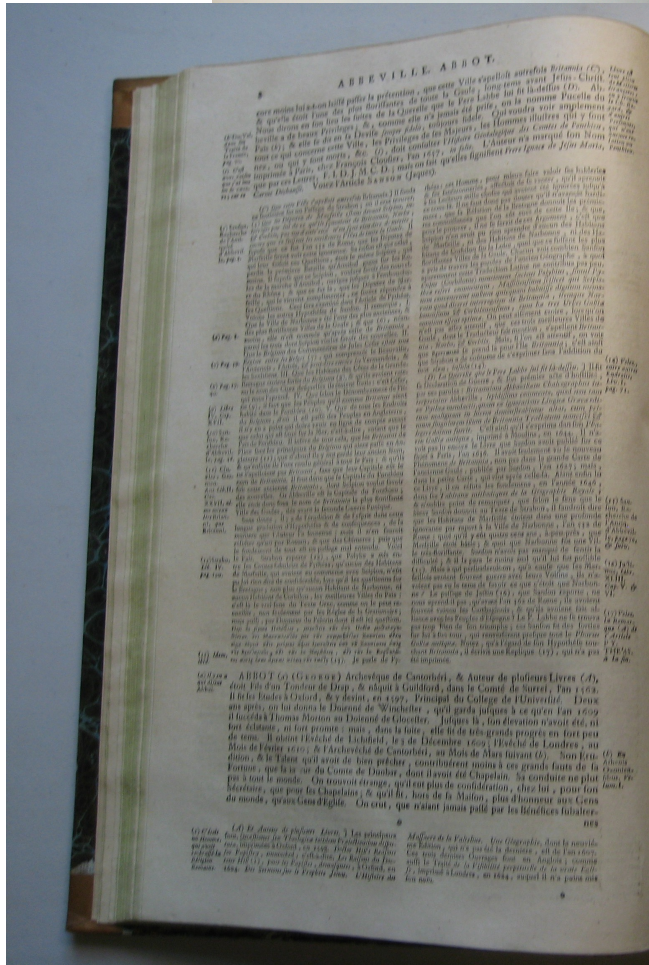
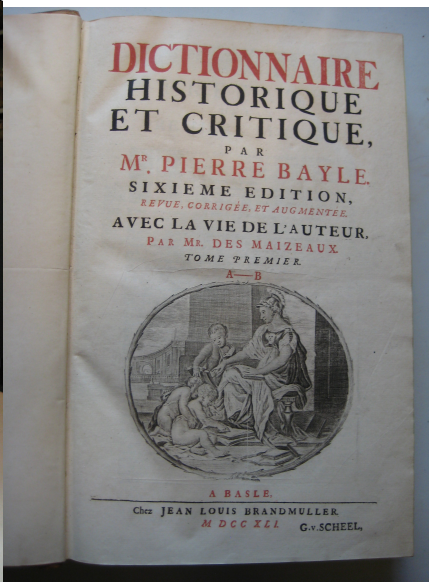
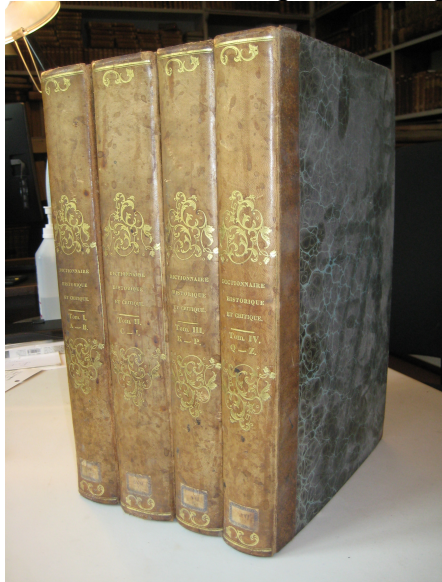
Memoires pour servir a l'histoire de Madame de Maintenon, a Maestricht 1778. 16 bind.

Brizard: Du massacre de La Saint- Barthelemi.. 1790. 2 bind.

Bocace: Contes, Londres 1779 10 bind bind 5 og 6 mangler.

Moliere: Oeuvres de Moliere Nouvelle edition, Paris 1758 4 bind.

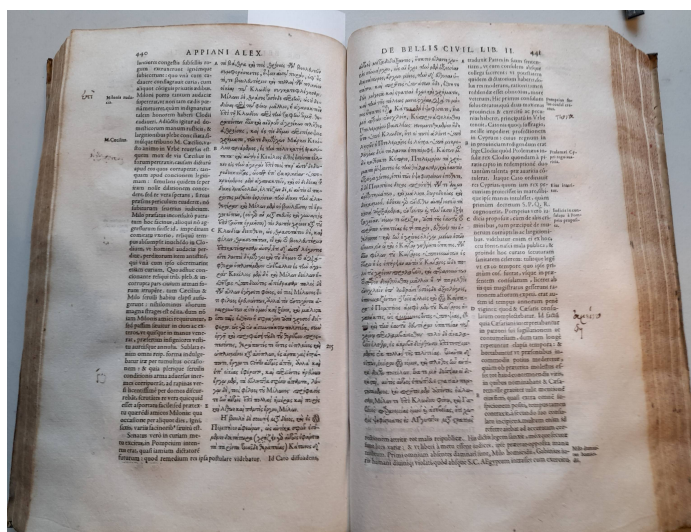
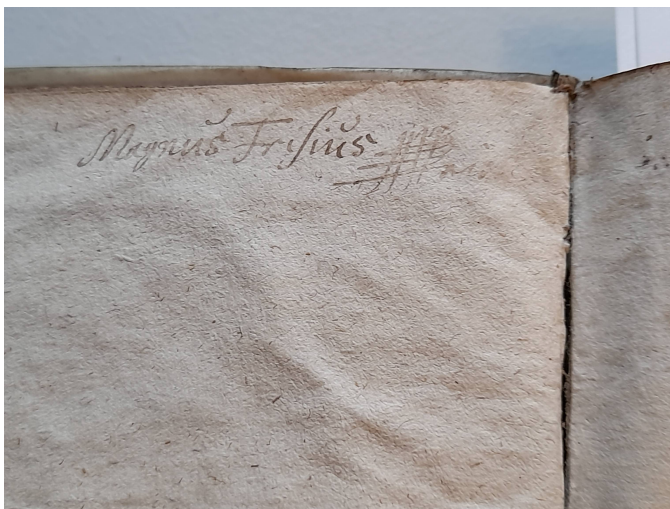
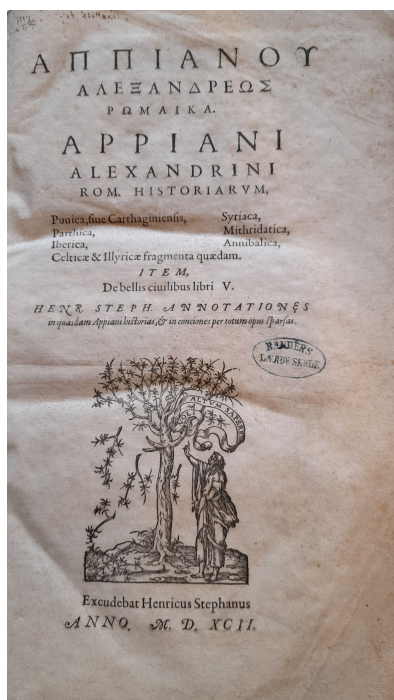
Et værk fra Jørgen Scheels samling, som særlig tiltrækker sig opmærksomhed, er:
Pierre Bayle: Dictionnaire Historique et Critique Basle 1741 4 Bd. Nr. 495-498 hos Flemmer.



Pierre Bayles værk er skelsættende i oplysningstiden. Det bliver en slags forbillede for Diderots og d'Almberts store franske Encyclopedie. Alle artiklerne balancerede på kanten af censurens indgriben. Bayle dækkede sig under et raffineret notesystem med talrige henvisninger, som tillod ham at smugle kontroversielle tanker ind i værket, Skepsis og farlige diskussioner blev anbragt i noterne. Bayle kæmpede for religiøs tolerance. Man lægger mærke til, at noterne meget ofte fylder mere end brødteksten.

Holberg fortæller i sit 1. levnedsbrev om en flok studenter, som stod i kø foran Mazarin-Biblioteket i Paris hver morgen og løb om kap, når biblioteket åbnede, for at få fat i Bayles Leksikon, som de var meget ivrige efter at læse i. Holberg ejede også selv værket i 3. udgave 1720. Den lå næsten uafbrudt opslået på hans bord.

Appianus: Romanorum historiarum udg. Henricus Stephanus 1592.





Greve Mogens Friis til Friisenborg og Faurskov.

Bogen har været i Mogens Friis's eje. "Magnus Frisius MP= Manus propria, skrevet med egen hånd." Mogens Friis (1623-1675) Greve til Friisenborg og Faurskov.

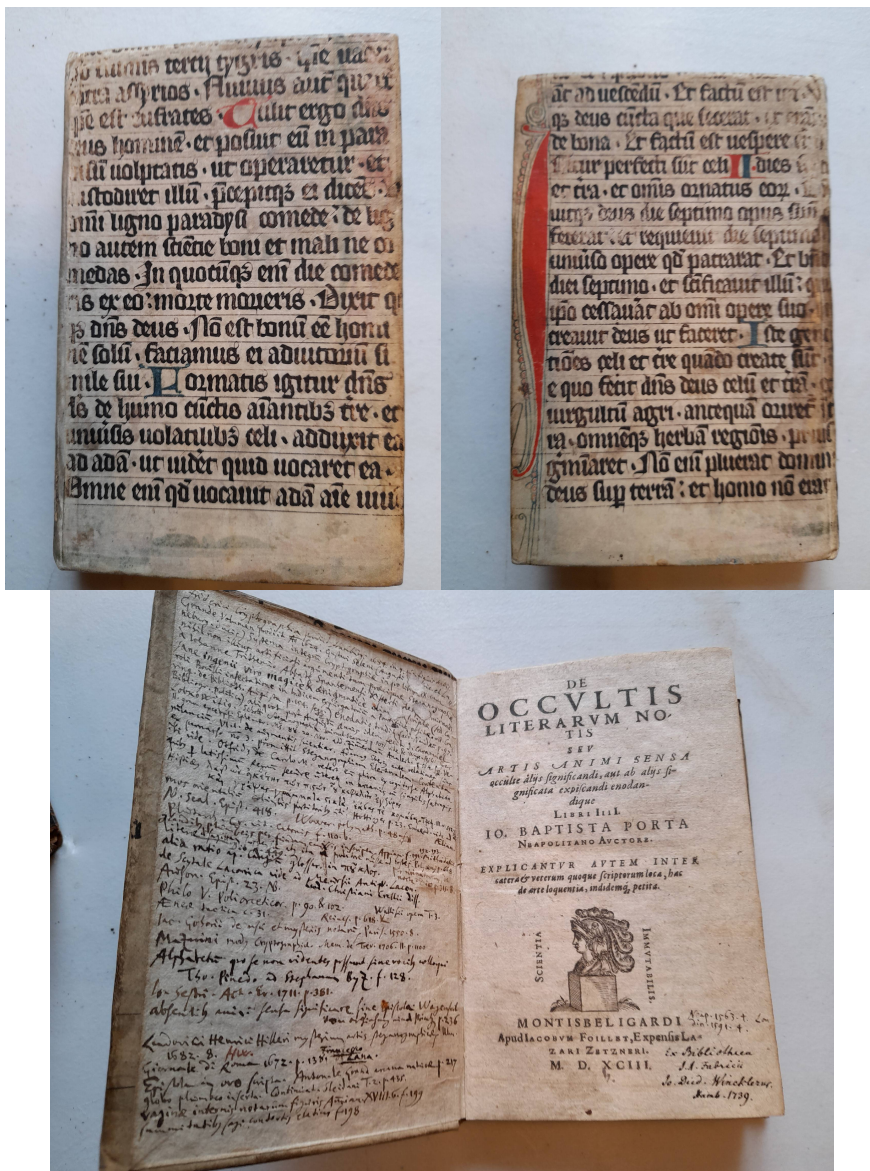
Appianus Romerske historie med græsk – latinsk paralleltekst udgivet og kommenteret af Henricus Stephanius også kendt som Henri Estienne. I bogen findes der en del annotationer fra Mogens Friis' hånd. Mogens Friis' bibliotek er efter hans død indgået i Det kongelige Bibliotek som erstatning for en kasseangel, som var opstået under hans embede, som kongens skatmester. Derefter er ovenstående eksemplar udskilt og solgt som dublet og endt hos professor J. C. Kall. I auktionskataloget over J. C. Kalls bogsamling 1776 er bogen opført som nr. 810 blandt in Folio udgaverne.

809 M. Antoninus c. verf. & not. T. Gatakeri, hujusque opp. crit. Ultraj. 698, fol. maj. Grb.
810 Appiani histt. rom. gr. lat. p. H. Stephanum
592

Det er rimelig sikkert, at Fuchs har købt den, og den er kommet ind i skolens samling ved ham.

Den har nr. 469 i Flemmers katalog.

Io. Baptistae Portae: De occultis literarum notia, seu Artis animi sensa, Montisbelegardi 1593.



Der findes i samlingen en meget interessant bog, som har tilhørt den på den tid berømte hamburgske filolog Johann Albert Fabricius.

Han korresponderede meget med Hans Gram i København, G. W. Leibniz i Wolfenbüttel, Richard Bentley i Cambridge og Jean Le Clerc i Holland.



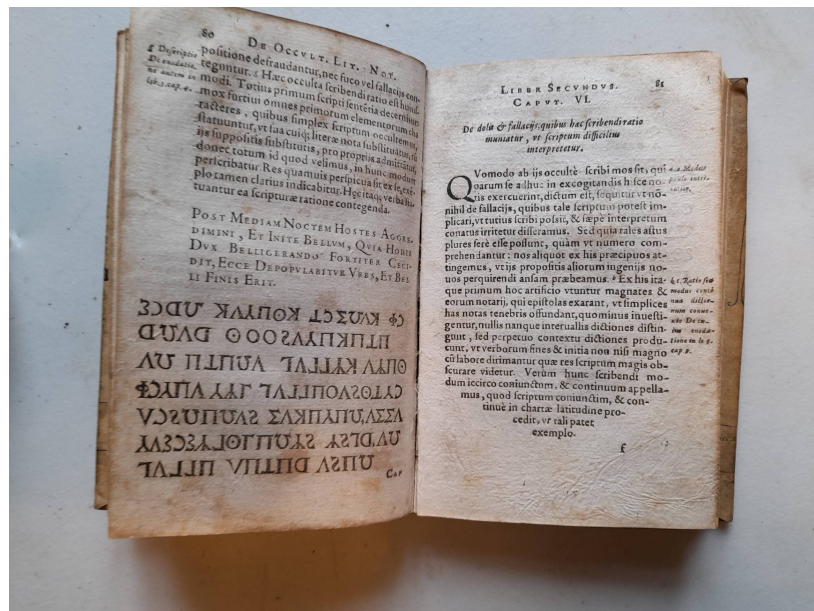
J. A. Fabricius

Bogen er indbundet i et gammelt pergamenthåndskrift med tekst fra 1. mosebog, 2. kapitel, 1. – 6. vers.

Efter reformationen havde man gjort op med munkevæsenet og ødelagt mange af deres bøger. Man kunne dog genbruge pergamentsiderne fra bøgerne til omslag på andre bøger.

Fabricius lavede mange annotationer i sine bøger, når han læste og arbejdede med dem. Det ses tydeligt i dette eksemplar. Bogen har efter Fabricius været ejet af Jo. Diedrich Winkler, som var elev af Fabricius. Winkler har købt den af boet efter Fabricius. Winkler var doktor i teologi og ledende pastor ved Sct. Nicolai Kirke i Hamburg.

De occultis literarum notis handler om bogstavernes hemmelige betydning. Sideløbende med ortodoxi og inkquisition findes en understrøm af occultisme, alkymi og astrologi.



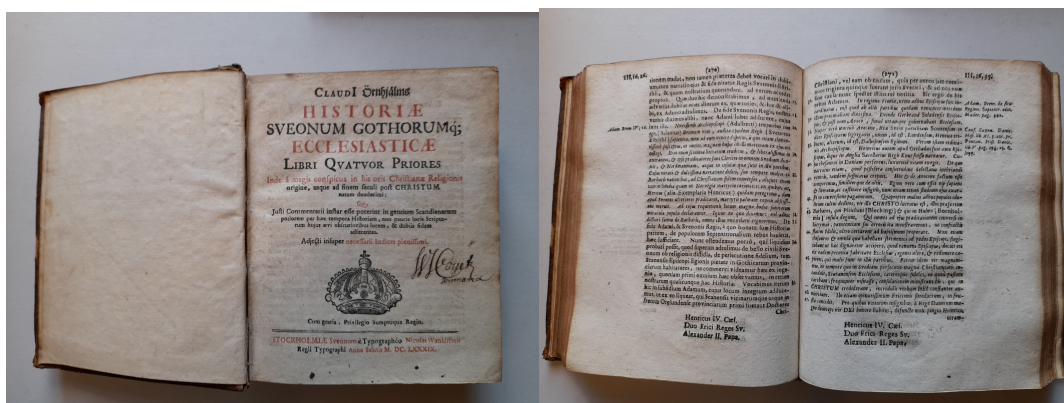
Det vides ikke, hvordan og hvornår bogen er indgået i biblioteket. Den har dog været på skolen efter 1784 og før 1831.

Bogen har nr. 686 i Flemmers katalog.

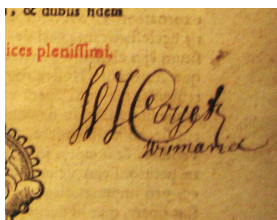
Claudii Ærnhjålm: Historiæ Sveonum Gothonotumque ecclesiasticæ libri, Parisii 1689 Et krigsbytte.

Under den store nordiske krig i 1710 beslaglagde den danske hær et stort bibliotek på herregården Trolle-Ljungby i Skåne. Det tilhørte adelsfamilien Coyet. Under svenskekrigene i 1657 havde svenskerne taget en del herregårdsbiblioteker på Sjælland som krigsbytte og heraf havde Coyet-familien fået deres del. Nu blev der altså gjort gengæld.

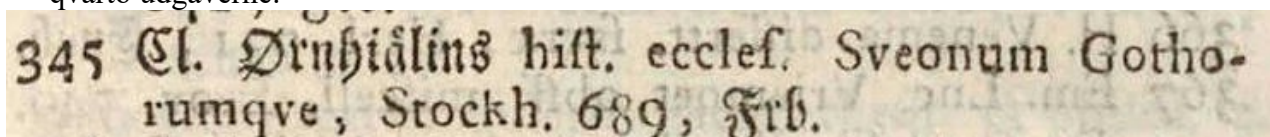
Generalløjtnant Christian Rodsteen opnåede dispositionsret over nogle af bøgerne, som han lod sælge på auktion i København 1715.



Wilhelm Julius Coyet var en fremtrædende svensk embedsmand og var 1692-1705 kansler i den svenske del af Pommern. Han skrev sit navn på titelbladet af sine bøger i formen "WJ Coyetz" og med tilføjelse af stedet, hvor han opholdt sig ved erhvervelsen. Denne bog har han købt i Wismar, da han har skrevet "WJCoyetz Wismariæ". Der findes flere af hans bøger i Det kgl. Bibliotek.



Bogen optræder i auktionskataloget over professor J. C. Kalls bogsamling som nr. 345 in quarto udgaverne.



Professor Kall kan have købt bogen ved auktionen i 1715 eller ved en dubletauktion fra det kongelige Bibliotek.

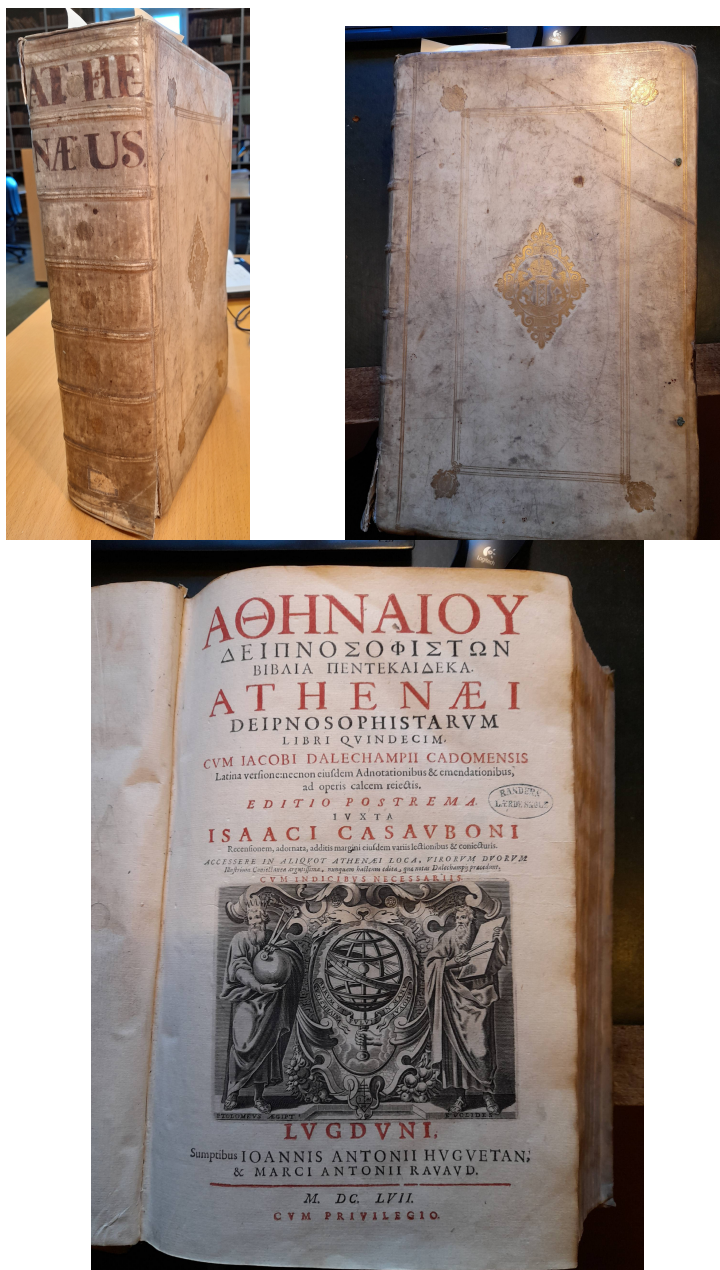
Bogen er helt sikkert købt af Fuchs ved auktionen over J. C. Kalls bøger og ved ham kommet ind i skolens samling.

Den har nr. 1152 i Flemmers katalog.

Athenaios fra Naukratis i Ægypten: Deipnosophistarum Libri Quindecim cum J. D. Cadomensis. Lugduni 1657.

Dette værk indeholder nogle sophisters samtaler ved et gæstebud. Det er også blevet kaldt "De lærdes Gæstebud." Athenaios giver i sit værk mangfoldige oplysninger, som er enestående og kun findes i dette værk. Værket betragtes som et slags encyclopædi over vigtige videnskaber på den tid. Bogen er i folio-format og består af to dele, 1. del er selve Athenaios skrift, 2. del er en kommentar af den på den tid meget berømte filolog Isaac Casaubon, en videnskabsmand og geni af enestående kraft og genialitet.

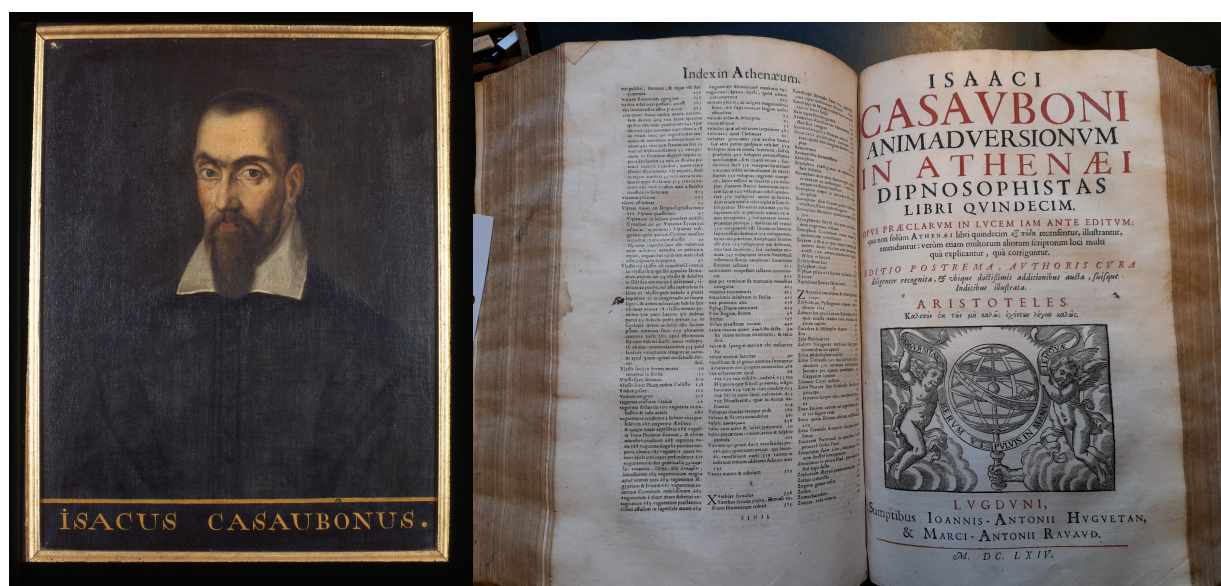
Bogen har nr. 481 i Flemmers katalog.



Mange af kommentarerne og annotationerne i Det nye Testamente på græsk 1629, som er omtalt ovenfor, kan være hentet ud af Athenaios's værk, som derfor må have befundet sig på latinskolenkort efter udgivelsen 1657.

Der skal imidlertid nogle flere undersøgelser til, før det endelig kan verificeres.

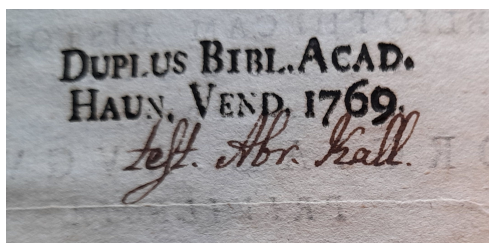
Isaac Casaubons kommentarer til Athenæios i sidste halvdel af bindet.



Det er tidligere antaget, at mange af latinskolens bøger forsvandt på grund af misrøgt under rektor J. Riddermann Schiøth, som ledede skolen 1781 -1788. Han måtte udrede en erstatningsum på 50 rigsdaler ved sin afgang.

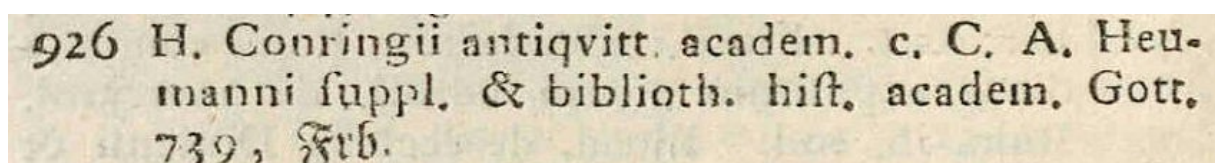
Det ser dog ud til, at der i samlingen stadig befinder sig flere bøger fra 1500 og 1600 årene. Det kan altså diskuteres, hvor mange bøger, der egentlig forsvandt.

**Herm. Conringii: De antiquitatibus academicis dissertationes Septem
Gottingae 1739**

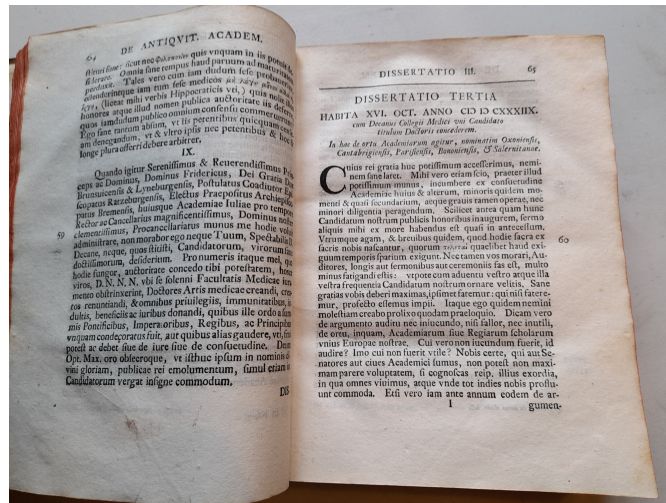


Abraham Kall

Professor i orientalske sprog J. C. Kalls søn Abraham Kall blev senere professor i græsk og bibliotekar ved Universitetsbiblioteket. Som huslærer hos J. C. Kall dimitterede Fuchs Abraham til Universitetet 1756. Ovenstående bog er udgået af Universitetsbiblioteket som dublet i 1769 attesteret af Abraham Kall. I kataloget over faderens bogsamling står bogens titel opført som nr. 926 blandt udgaverne in Quarto. Der er dog ingen tvivl om, at Fuchs har bogen fra Kall-familien, hvor han kan have købt den ved auktionen over J. C. Kalls bogsamling.

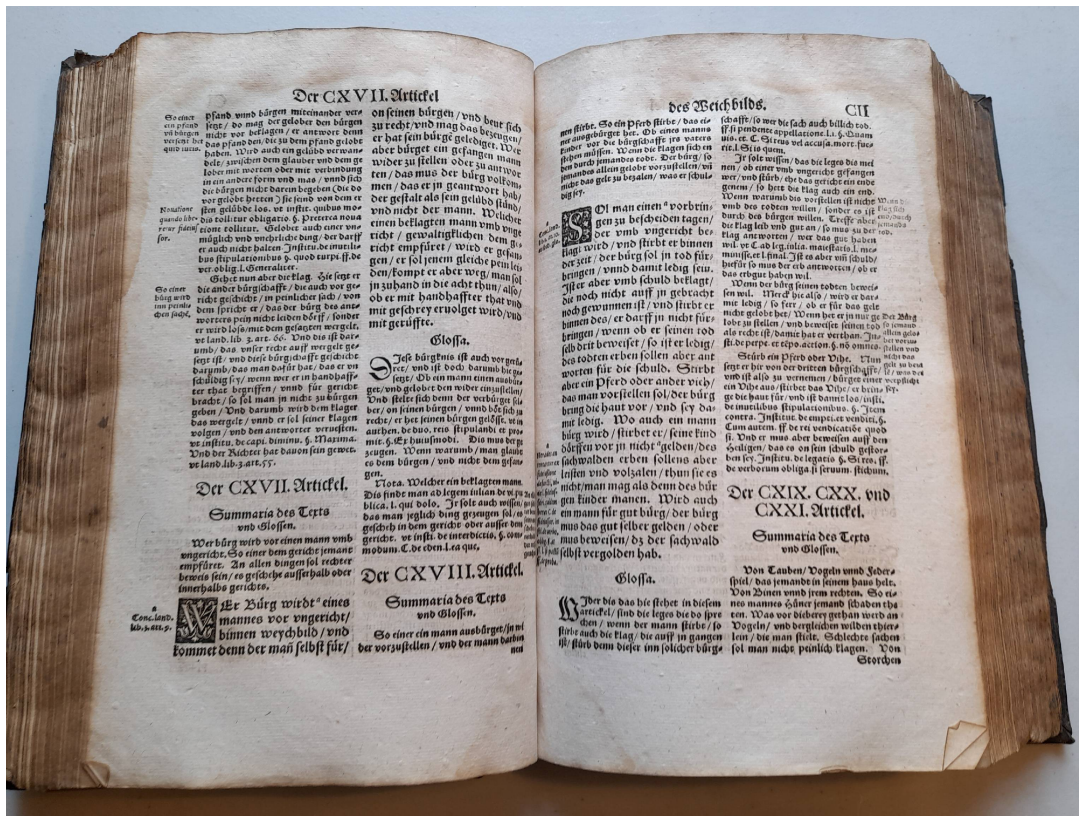


Bogen indeholder gamle akademiske afhandlinger. Bogen har nr. 658 i Flemmers katalog.



Sechsisch Weichbild und Lehenrecht. Mit Keiserlichen Maiestaet Gnaden/Freiheit und Privilegio 1556





Et juridisk værk eller middelalderlig retsbog, som sikkert har været på skolen i 1700-tallet. Bogen har nr. 907 i Flemmers katalog.

Sachsenspiegel mit Summariis und neuen Additionen 1614.



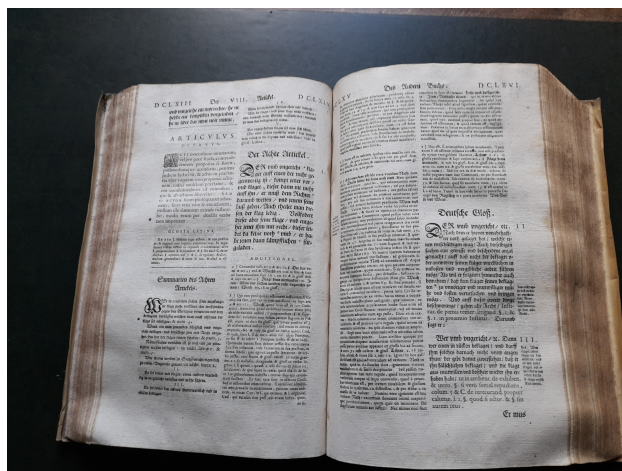
Sachsenspiegel er en middelalderlig retsbog, som har tilhørt familien Rantzau.

Hanns Rantzau har sat sit navn i den 1684. Bogen er højst sandsynlig indkøbt af Breide Rantzau, da den udkom i 1614. Han har sat sine initialer på ryggen af bogen B. R.

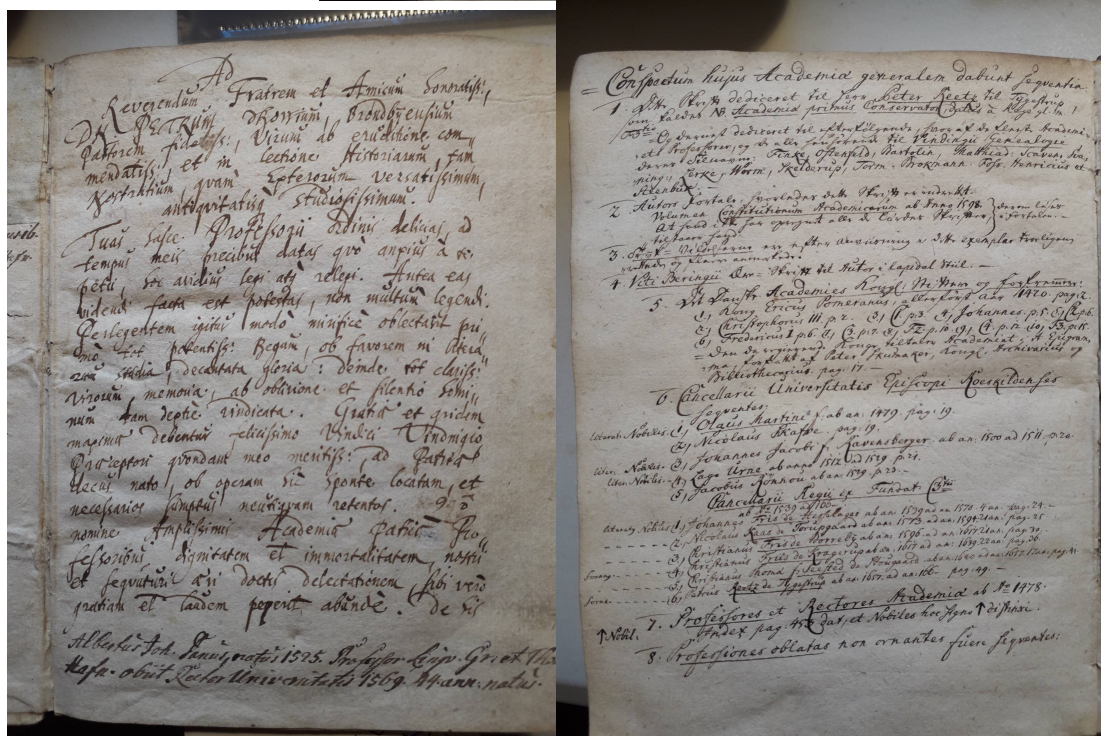
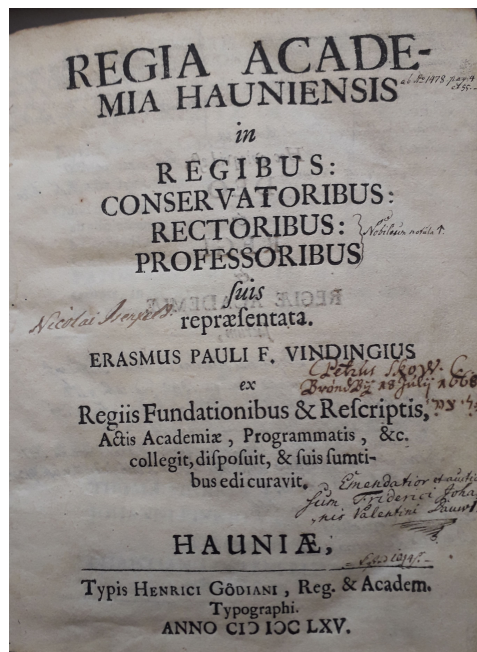
Breide Rantzaus farfar var den berømte/berygtede feltherre Johann Rantzau.

Bogen har nr. 908 i Flemmers katalog.

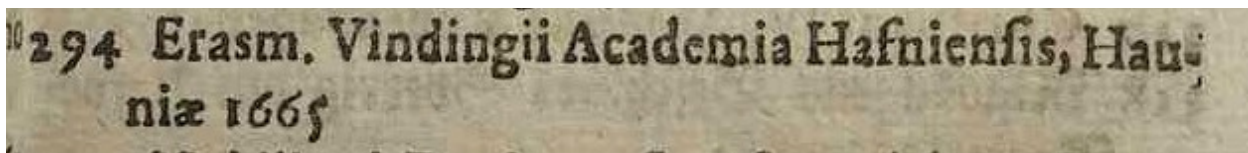
Hvornår den er indgået i Statsskolens gamle bibliotek vides ikke.



Rasmus Vinding: Regia academia Hauniensis, Hauniæ 1665.
 Bogen har sikkert også været til stede på latinskolen før år 1700.



En meget tidlig beskrivelse af Københavns Universitets historie med en gennemgang af rektorer og professorer mv. op til omkr. 1650. Bogen er fyldt med annotationer på indersiden af bindet og de blanke sider. Bogen kunne have stået på det gamle Fussingø, som på det tidspunkt ejedes af Mogens Scheel. Det er dog højest usikkert og kan ikke bevises. Bogens titel er opført i auktionskataloget over hans bøger 1697.

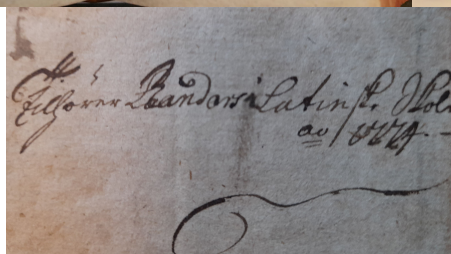
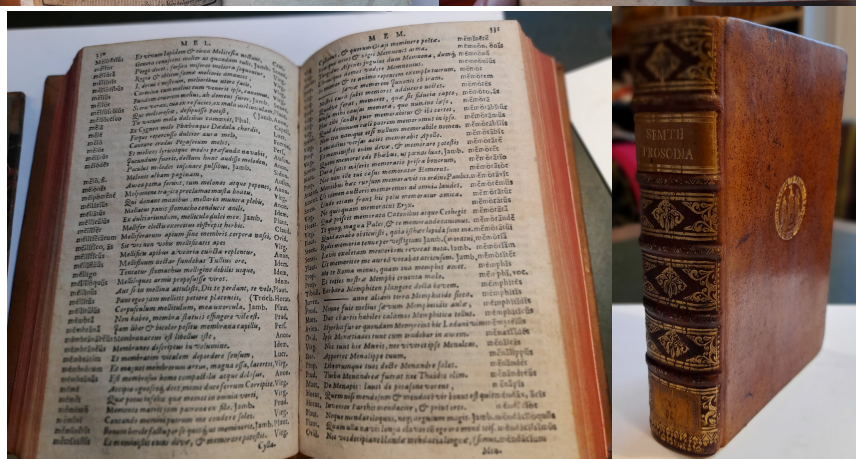
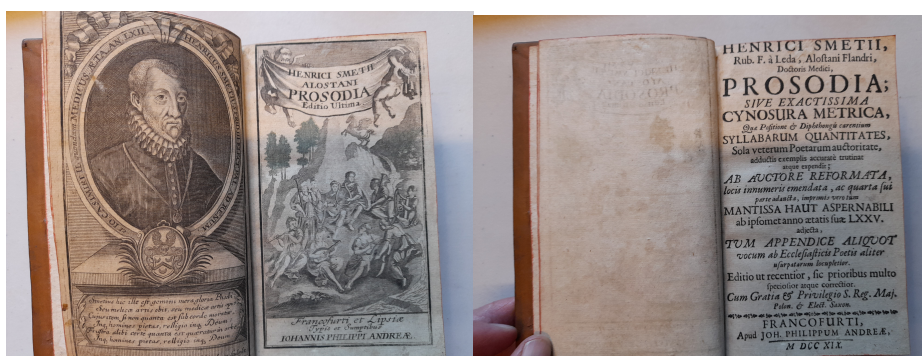


Bogen har nr. 660 i Flemmers katalog

Der er en bog i samlingen, som ved tilskrift gør opmærksom på, at den tilhører Randers Latinske Skole. Det er: **Henrici Smetii: Alostani Prosodia. Editio Ultima, Francofurti 1719**

Prosodia betyder: Accenten eller ordets betoning i tale eller skrift. Tilligemed med de regler hvorefter betoningen har at rette sig.

Det drejer sig altså om et opslagsværk om latinske ords udtale og betoning, hvor der henvises til eksempler fra mange romerske forfattere.



Tilhører Randers Latinske Skole an 1774.

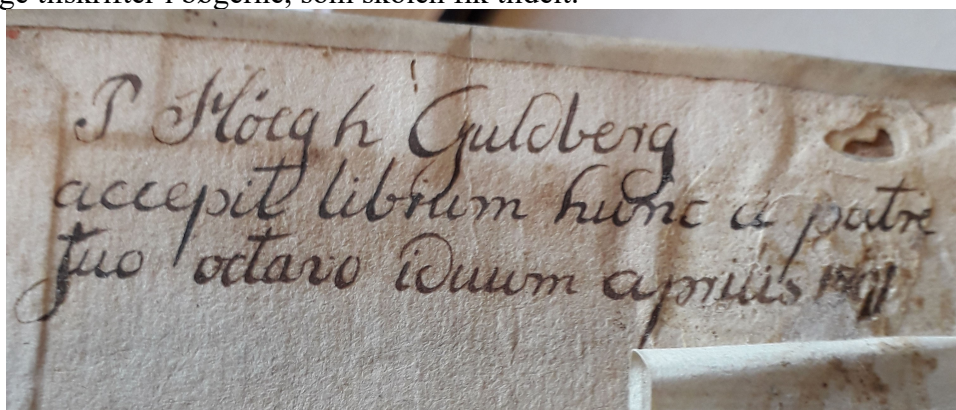
I 1774 var C. C. von Fuchs rektor ved Randers Latinske Skole. Det er sikkert rektoren, som har skrevet tilskriften. På bogens forperm ses stemplet som Niels Brock har forsynet de bøger med, som han købte af dødsboet efter rektor Fuchs 1780. Han har altså købt en bog, som skolen ejede i forvejen. At bogen har ligget hjemme hos Fuchs, er der ikke noget uregelmæssigt i, da rektor har opbevaret skolens bøger. Skolebygningen var så dårlig af fugt og kulde, at bøgerne ville blive ødelagte, hvis de var opbevarede der.

Det kan således ikke afvises, at der er andre af skolens bøger, som er blevet købt af Niels Brock. Det er jo ikke sikkert, at rektor Fuchs har skrevet ejernavn i alle bøger, som tilhørte skolen på det tidspunkt. De kan så være blandet op med hans egne, som det er sket i dette tilfælde. De bøger, som vides at have tilhørt rektor Fuchs, har ikke alle hans eget navnetræk.

Bogen har nr. 524 i Flemmers katalog.

Peder Høegh Guldberg.

Litteraten Peder Høegh Guldberg døde 33 år gammel i Randers 1809. Hans bogsamling blev købt af Universitets- og Skoledirektionen for 1000 rdl. til fordeling mellem de lærde skoler i Randers, Aarhus og Aalborg. Det drejede sig om i alt 1476 bind. Bøgerne henlå i lange tider i festsalen på 1. sal i Randers lærde Skole, som nu hørte hjemme i Helligåndshuset, hvortil det var flyttet i 1784. Mange af bøgerne var gaver eller arv fra faderen statsminister Ove Høegh Guldberg. Det fremgår også af mange tilskrifter i bøgerne, som skolen fik tildelt.



P. Høegh Guldberg modtog denne bog af sin far 18. april 1791.

Det drejer sig om 5 værker.

Det er:

G. Wottonius: Leges Wallicae ecclesiasticae & civiles Londoni 1730.

Nr. 877 hos Flemmer

Herodot: Historiarum libri IX graece et latine ed. Abr. Kall Hauniae 1778 .

Nr. 280-283 hos Flemmer

Ove Guldberg: Verdenshistorie Kiøbenhavn 1768.

Nr. 1071-1074 hos Flemmer

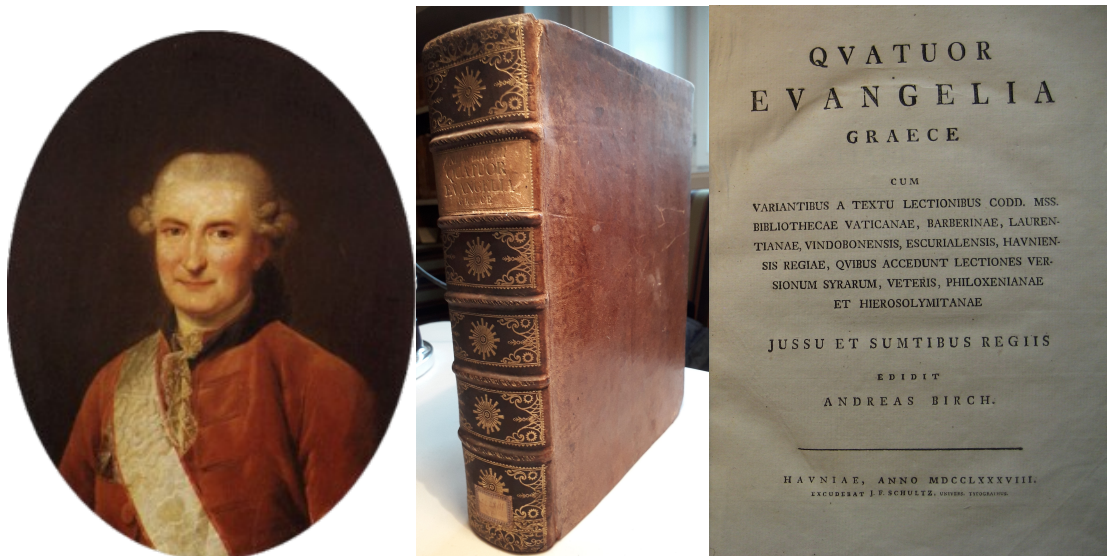
Jens Lauritsen Wolf: Encomion regni Daniae. Danmarcks Riges loff Kiøbenhafn 1654.

Nr. 1337 hos Flemmer

Ove Guldberg: Breve over vigtige sandheder Kjøbenhavn 1761.

Nr. 798 hos Flemmer

Gave til Randers Skoles Bibliothek fra Ove Høegh-Guldberg.



Det er:

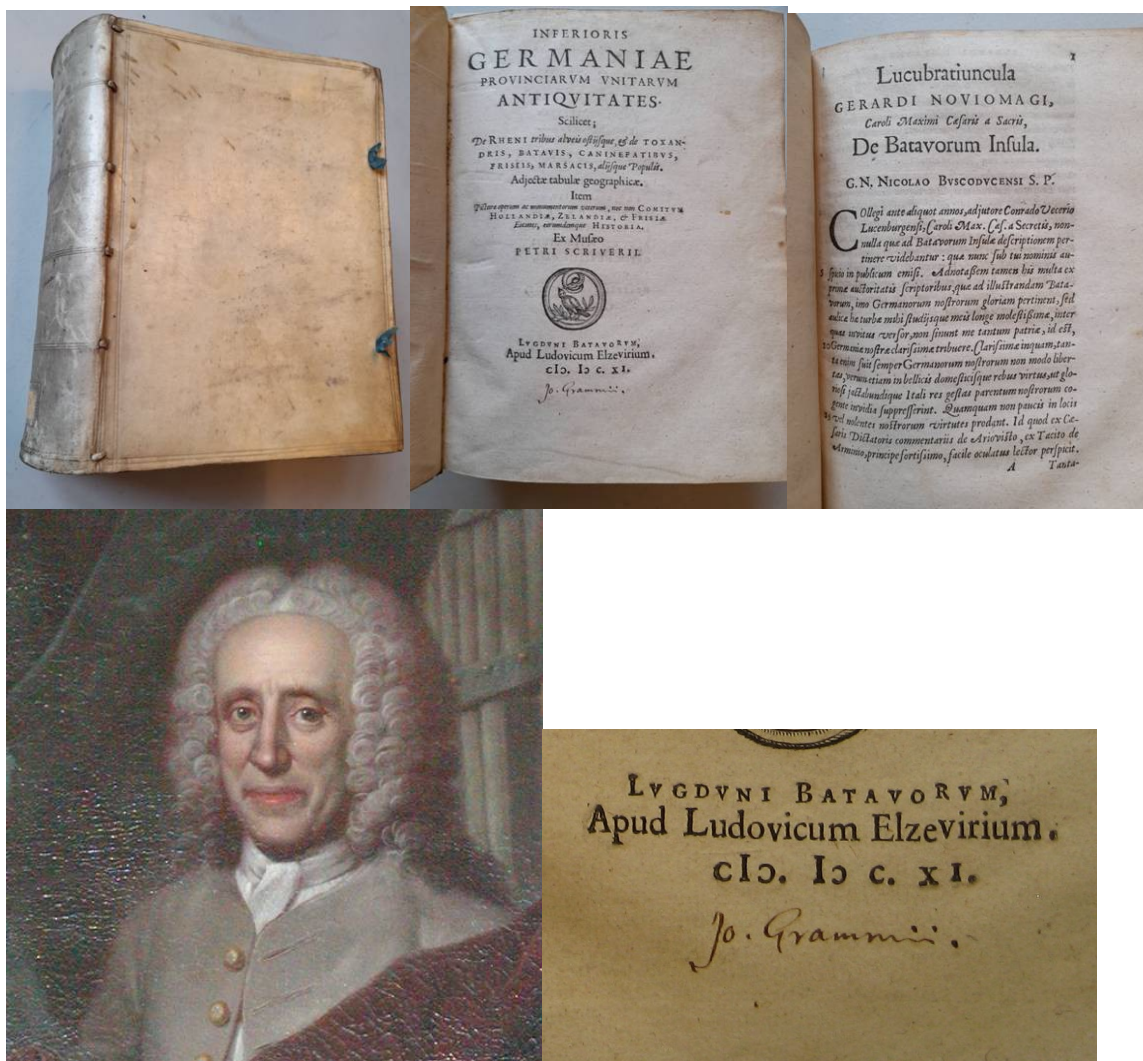
A. Birch: IV Evangelia Graeca cum variantibus a texta Hauniae 1788

Nr. 427 hos Flemmer

A photograph of a handwritten note in cursive script. The text reads: 'Scholæ Randrusiensis Bibliothecæ dono dedit d. 16 Maji 1789. O. HöeghGuldberg'. The signature 'HøeghGuldberg' is written in a larger, more stylized hand at the end.

Scholæ Randrusiensis Bibliothecæ dono dedi
d. 16 Maji 1789 O. HöeghGuldberg
”Jeg har givet denne til Randers Skoles Bibliotek”

Petri Schriverii: Inferiores Germaniae provinciarum unitarum antiquitates 1611.



Bogen har været i Hans Grams eje. Han var professor i græsk ved Universitetet og bibliotekar ved Det store Kongelige Bibliotek.

Hans bogsamling var på omkring 24000 bind, og han var meget imødekommende og liberal med hensyn til udlån af sine bøger til studenterne. Jacob Langebek fortæller, at Grams godhed blev misbrugt. Mange gav ikke bøgerne tilbage, ”ja og tog bort af hans Bibliothek, som han endog nogle Gange har ved Lejlighed købt sine egne Bøger tilbage igen”. Da København i 1728 blev hærget af en omfattende brand, som totalt udslattede Universitetsbiblioteket på loftet over Trinitatis Kirke, nåede ilden også til professor Grams bolig. Studenterne mødte op og bragte alle Grams bøger i sikkerhed. Men alle hans papirer med mere gik tabt.

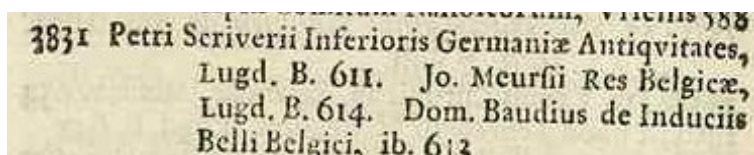
Han skriver selv: "Jeg hafde før Branden et lidet Kammer gandske pakfuldt med denne Kram (disputatser), som brændte op hvert et blad tillige med min skønne samling af københafnske Programata"

Den ovenfornævnte bog er altså blevet reddet under Københavns brand 1728. Professor Gram var kollega til Ludvig Holberg og J. C. Kall.

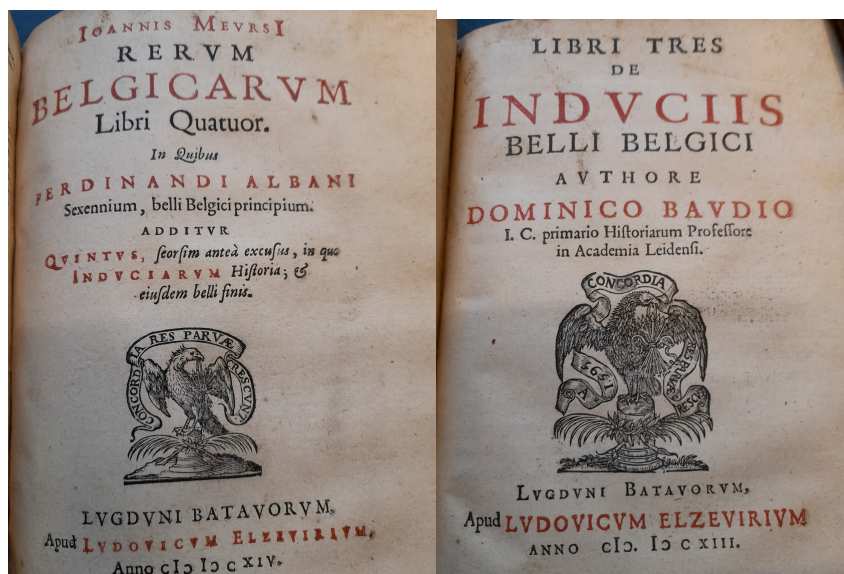
Bogen er en historisk og geografisk beskrivelse af de tyske provinser. Han har sat sit navnetræk nederst på titelbladet **Jo. Grammii.** = Hans Grams. Sådan hedder han på latin, når han korresponderer med andre lærde i Europa.

Auktionskatalogen over Hans Grams bøger blev udarbejdet af hans assistent Jacob Langebek 1748.

Heri har bogen nr. 3831



Her ses det, at bogen er et samlingsbind, som består af 3 bøger. Udover den ovenfor omtalte er de to andre bøger:



Joannis Meursii: Rerum Belgicarum, Lugd. Batav.(Leyden) 1614

Dominico Baudiuo: Libri tres de inductiis belli Belgici, Lugd. Batav.(Leyden) 1613.

Flemmer har ikke beskrevet de 2 sammenbundne bøger i sin katalog.

Professor J. C. Kall var skifteforvalter ved auktionen over Grams bøger. Professoren købte selv en del bøger ved auktionen. Denne bog står dog ikke opført i auktionskataloget over J. C. Kalls bogsamling, fordi den blev købt af af Jacob Langebek. Han måtte for auktionsnummer 3801 betale 1 Rd. og 2 sk.



Jacob Langebek

3828.	g.f. Kass Holstein	—	5
9.	Dr. Möllmann	1	9
30.		—	25
1.	archiv. Langebeck	1	2

Bogen er opført som nr. 1073 i auktionskataloget over Jacob Langebeks bøger i 1777. Her blev den solgt for 2 Mk.

German.	
73 Inferioris Germ. Provinciar. unitar. Antiqv. ex	— 2 —
musæo Petri Scriverii, L. B. 611	

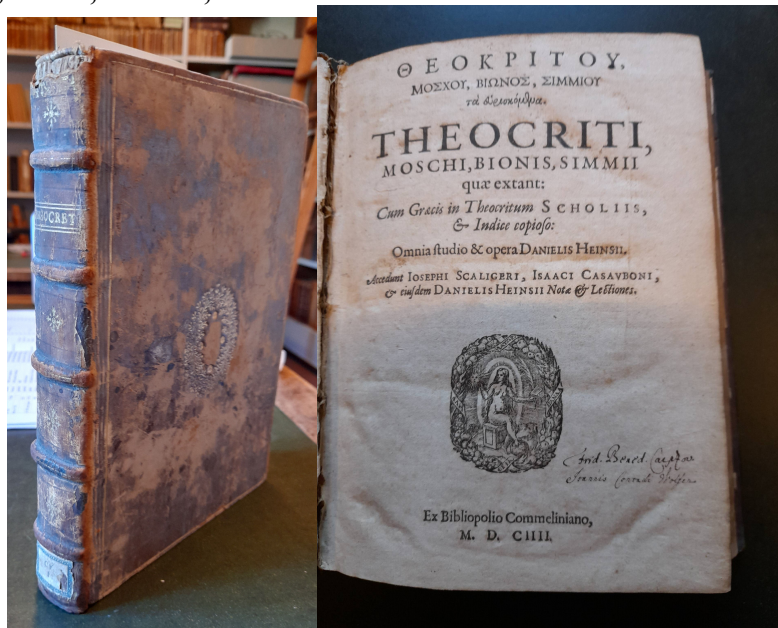
Måske har Fuchs købt bogen ved denne auktion, og den er kommet ind i Randers latinske Skolebibliotheque med Fuchs's bøger eller den må være kommet ind i biblioteket på anden vis. Vi ved det desværre ikke.

Bogen har nr. 889 i Flemmers katalog.

Bøger, som har tilhørt Johan Conrad Wolfen.

Den kgl. livlæge for Chr. d. V og Frederik d. IV **Johan Conrad Wolfen** har ejet nedenstående bøger. Kongen brugte ham også som bibliotekar ved Det store kgl. Bibliotek. Wolfen havde selv en større bogsamling og Hans Gram, som efterfulgte ham som bibliotekar ved Wolfens død i 1730, havde hjulpet Wolfen med indkøb på udenlandske auktioner. Af Wolfens samling står der 2 værker i det gamle bibliotek. Det drejer sig om:

Theocriti, Moschi, Bionis, Simmii, Ex Bibliotheca Commeliniano 1604. Nr. 379 hos Flemmer.



og



Polybii: Diodori Siculi, Nicolai Damasceni, Dionysii Halicar Parisii 1634. Nr. 412 hos Flemmer. Wolfen har sat sit navn "Joannis Conradi Wolfen=Johan Con. Wolfens" nedenunder står "nunc Joannis Christiani Kallii=nu Johan Chr. Kalls". Bogen er derfor uden tvivl kommet ind i skolens samling med rektor Fuchs.

Ved Wolfens død i 1730 køber J. C. Kall de to bøger, som efter Kalls død 1776 optræder i hans katalog med numrene 1352 og 1361.

361 Theocritus, gr. lat. c. scholiis, Moschi, Bionis & Simmiae quæ exstant, gr. lat. c. not. J. Scaligeri, H. Casauboni & D. Heinii in Theocritum 604

352 Polybii, Diod. Siculi, Nic. Damasceni &c. excerpta, gr. lat. c. not. H. Valesii, Par. 634
Frb. 1353

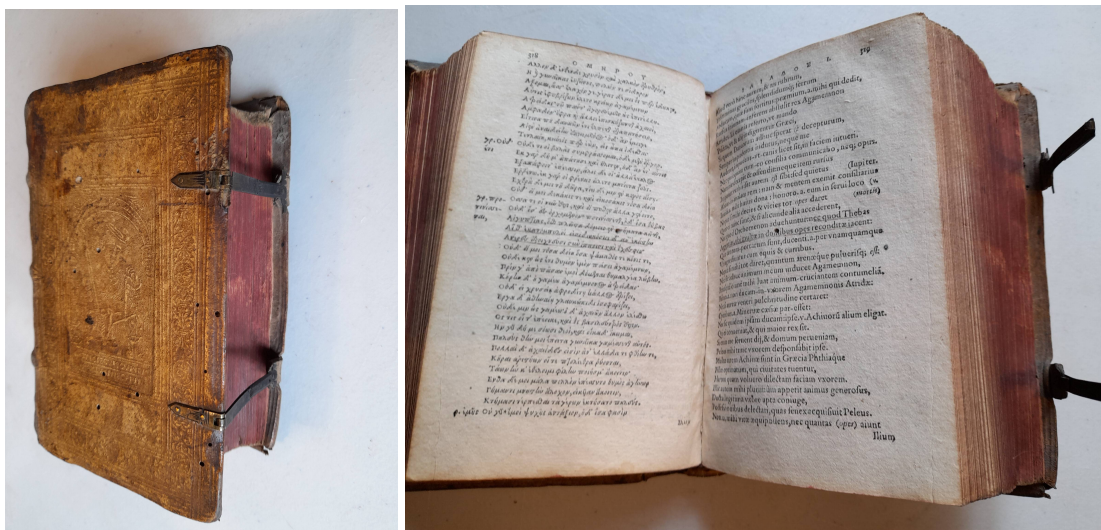
*Ex bibl. Carpzoviana
Lips. cl. 1701.*

Før bøgerne kom i Wolfens eje, tilhørte de Friedrich Benedicht Carpzov (1649-1699), rådsherre og tysk jurist.



Nederst på bladet ved titelbladet står: "Ex bibliotheca Carpzoviana Lipsiae 1701". Wolfens tilskrift. 1701 er året for auktionen holdt over Carpzovs bøger.

Homer: Opera graeco-latina v. Castalonis et H. Stephani, Basileae, 1582.



Homer med græske og latinske paralleltekster.
Bogen har højst sandsynlig været i brug på latinskolen og har været på skolen før år 1700.
Bogen har nr. 232 i Flemmers katalog.

Herkomsten af den håndskrevne bog fra 1777.

I foråret 2020 blev der ved hjælp fra fhv. lektor Palle Kirk fundet 20 flyttekasser med bøger på Randers Statsskoles loft. Blandt bøgerne dukkede der en håndskrevet bog op. Den kunne dateres til 1777. Men hvordan og hvornår var den indgået i Randers Statsskoles bibliotek? Det var det store spørgsmål.



Bogen indeholder mange eksempler på beregninger af geometrisk art, specielt til brug for astronomiske målinger og observationer.

Den indledende tekst i bogen er læst således:

**Jeg ald min Tiid med største Flid
Paa Konsten vil Studere
Var Konsten ey paa Ly(sten lagt)
Jeg maatte da Crepere.**

Soli Deo Gloria. (Gud alene æren).

Aarhus Den 11 Maii 1777.

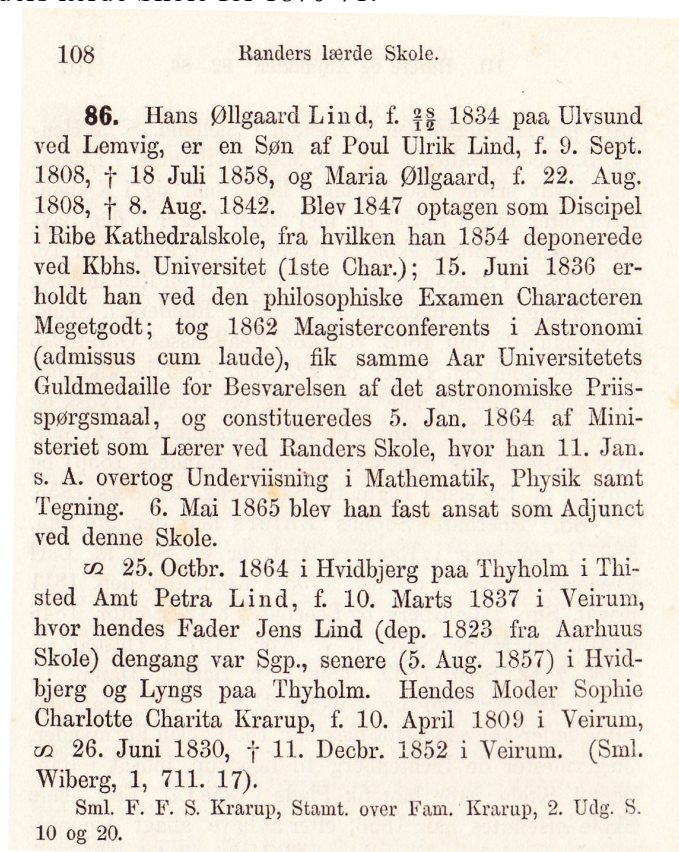
F. Hasse(rr)

Men hvem denne F. Hasse(rr) er, som har dateret bogen Aarhus 1777, ja, det er stadig en gåde. Om den nogensinde bliver løst, vil tiden vise.

Hele bogen er inscannet og kan ses på <https://randersstatsskole.dk/randers-latinske-skolebibliothèque/>

Meget tyder på, at bogen har været blandt de bøger, som fhv. adjunkt ved Randers Statsskole Hans Lind i 1903-04 har foræret skolen.

Hans Linds stamdata fremgår af F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Randers lærde Skole fra Efterretninger om Randers lærde Skole for 1870-71.



Det fremgår heraf, at Hans Lind i 1862 tager Magisterconferents i astronomi og samme år fik Universitetets guldmedaille for besvarelsen af en astronomisk prisopgave. Ud fra disse oplysninger står det i hvert fald fast, at Lind var grundlærd astronom. Lind var lærer ved Randers Statsskole fra 1864 til 1893, hvor han underviste i matematik, fysik og tegning.



Hans Øllgaard Lind

I Efterretninger for Randers Statsskole for året 1903-04 starter tilvæksten af bøger til biblioteket med en liste over en boggave fra Adjunkt Hans Ø. Lind.

Linds boggave til Statsskolen står i reolerne og er intakt.

Den håndskrevne bog er naturligvis ikke medtaget i nedenstående optegnelse, da den har været betragtet, som en notes- eller skitsebog og derfor uden titel. Vi ser, at Hans Linds gave til skolen udelukkende består af astronomiske værker. Derfor er det nærliggende, at den gamle bog har været i blandt dem.

VII. Skolens Samlinger.

Af fhv. Adjunkt *H. Ø. Lind* har Skolen som Gave modtaget en værdifuld Samling af matematiske, fysiske og astronomiske Skrifter, hvorfor han herved modtager Skolens bedste Tak. Nedenfor meddeles en Fortegnelse over disse Skrifter.

Astronomi.

Anger, Populäre Vorträge über Astronomie. Danzig 1862.

Arago, Astronomie populaire. 4 Dele. Paris 1854—57.

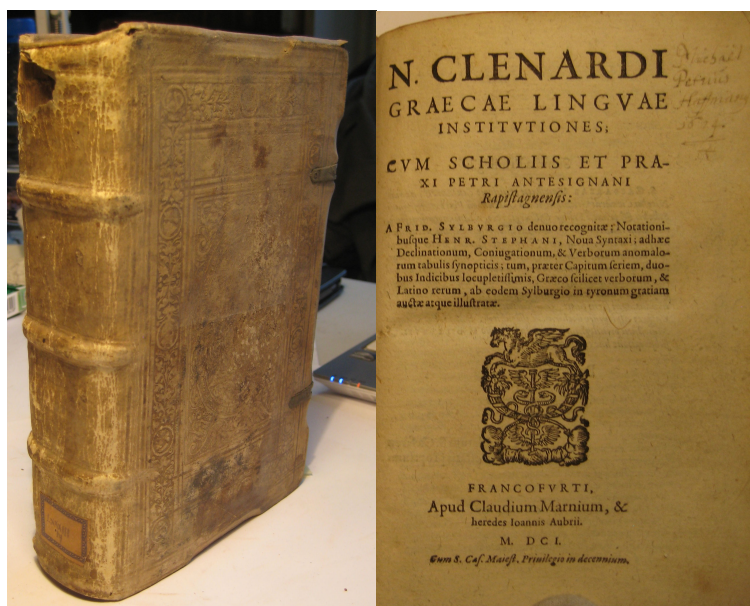
Beer und Mädler, Der Mond. 2 Dele samt det store Maane-kort. Berlin 1837.

Brönnow, Lehrbuch der sphärischen Astronomie. Berlin 1851.

Cassini, Tables astronomiques. Paris 1740.
 Encke, Astronomisches Jahrbuch. 5 Bind. Berlin 1834—38.
 Gauss, Theoria motus corporum coelestium. Hamburg 1809.
 Hansen og Olufsen, Table du soleil. Copenhagen 1853.
 John Herschel, Outlines of Astronomy. London 1859.
 Hertzsprung, Reduktion af Maskelynes Iagttagelser af smaa
 Stjerner. Kjøbenhavn 1865.
 Hirsch, Die Sonne. Basel 1875.
 Kaiser, Stjernehimlen. Oversat fra Hollandsk. Kjøbenhavn 1867.
 Lalande, Astronomie. 3 Bind med et Bind Tables. Paris 1792.
 Laplace, Exposition du systeme du monde, 5 Udgave. Paris 1824.
 Littrow, Himmels-Atlas. Stuttgart 1854.
 Olbers, Ueber die leichteste Methode die Bahn eines Cometen
 zu berechnen. Ny Udgave. Weimar 1847.
 Pontecoulant, Systeme du monde. 4 Bind. Paris 1846—56.
 Schjellerup, Stjernefortegnelse over 10000 teleskopiske Fix-
 stjerner, iagttagne paa Kjøbenhavns Meridiankreds 1861
 —63. Kjøbenhavn 1864.
 Struwe, Etudes d'Astronomie stellaire. Petersborg 1847.

Det understreges, at det kun drejer sig om en mulighed, men sandsynligheden for, at bogen har været med i donationen, er meget stor.

N. Clenardi: Graecae linguae institutiones, cum scholiis... Francofurti 1601.



I hele Europa brugte man efter Reformationen de samme lærebøger i latinskolerne.

Blandt flere denne græske grammatik. Bogen kunne godt have stået på Randers Latinske Skole efter udgivelsen, men det er ikke tilfældet her. Den er først indgået i biblioteket 1833-34. Den var en gave fra Pastor Briem i Kousted. Alligevel er det interessant, at den findes her, da den står i Randers Latinskoles læseplan 1630.

Bogen har nr. 517 i Flemmers katalog

**Auctores Latinæ Linguæ in unum Redacti corpus. 1622 Apud Petrum de la Rouiere
Det latinske sprogs forfattere redigeret i et bind.**



Bogen bærer familien Francorum de Frankenaus ekslibris. Georg Franck de Franckenau har skrevet sit navn på titelsiden. Det ser ud til, at han har noteret datoen for bogens anskaffelse 8. Februar 1622 (bogens udgivelsesår). Georg Franckenau var kgl. livlæge for Chr. V. og Frederik d. IV. Frankenau døde 1704 og bogen er sikkert overgået til sønnen diplomat Gerard Ernst Franck de Franckenau, hvis bøger blev solgt 1714. Georg Franckenaus ejertilskrift ses sjældent.

Det vides endnu ikke, hvordan og præcis hvornår den er indgået i skolens bibliotek. Den var til stede før 1831.

Bogen har nr. 10 i Flemmers katalog.

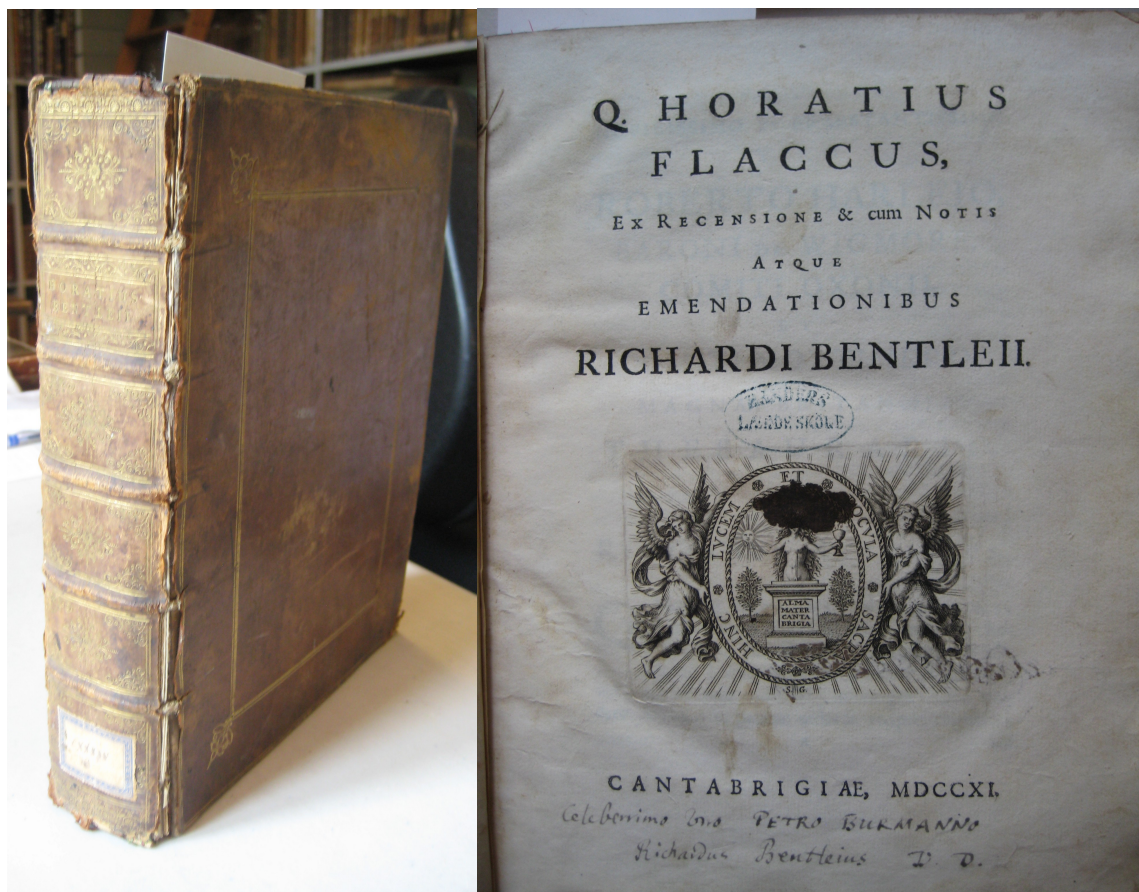
Dedikationseksemplar.

Der findes i samlingen et dedikationseksemplar.

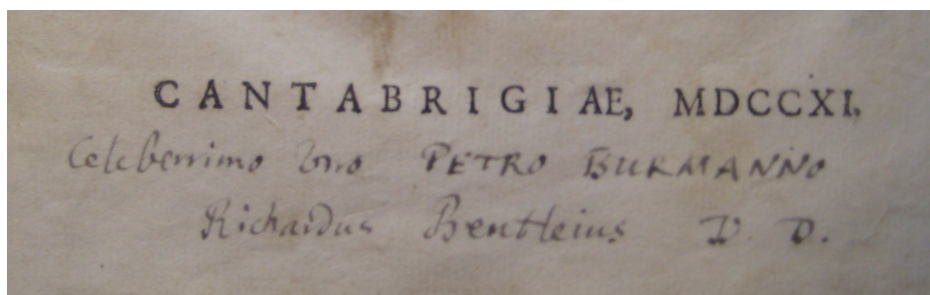
Et eksemplar af bogen, hvori forfatteren eller udgiveren egenhændig har tilskrevet en hilsen og foræret bogen som gave.

Dedikationseksemplaret er:

Q. Horatii Flacci: Q. Horatius Flaccus ex recensione et cum notis atque emendationibus Richardi Bentleii, Cantabrigiae, 1711.



Bentley havde gennemgået alle Horats's værker, fjernet fejl og revideret læsemåder i denne udgave og sendt den til Pieter Burmann, som var filolog i Holland.



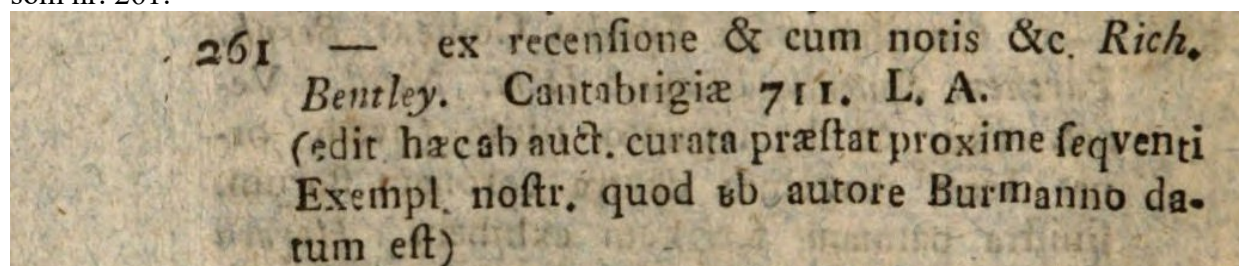
Nederst på titelbladet har han skrevet:

Celeberrimo viro PETRI BURMANNO = Til den meget navnkundige Pieter Burmann
Richardus Bentleius D. D.

D.D. betyder Divinitatis Doctor eller Doctor of Divinity, hvilket var Bentleys akademiske grad i Cambridge. På dansk: dr. theol.

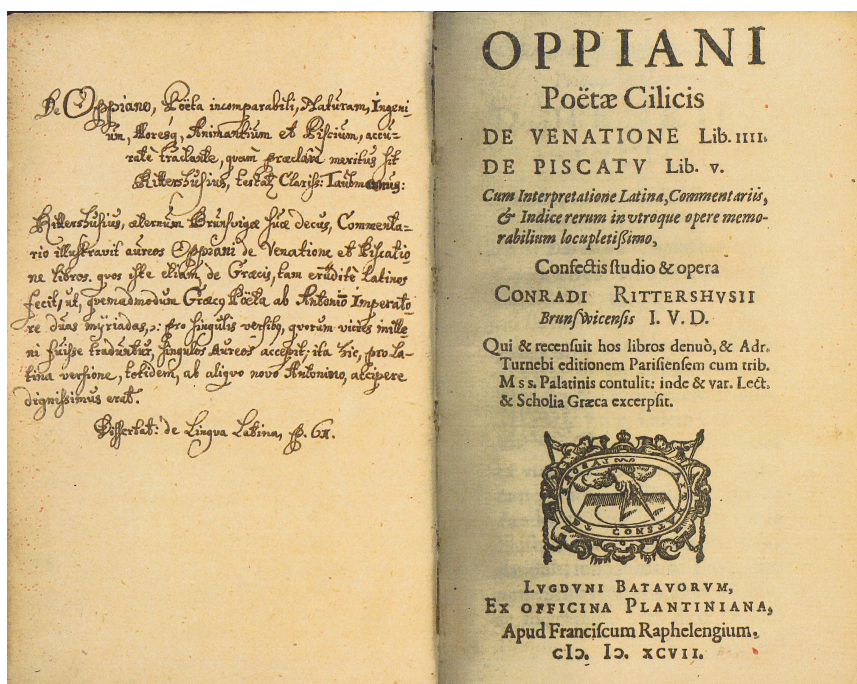
Richard Bentley var forstander ved Trinity College i Cambridge.

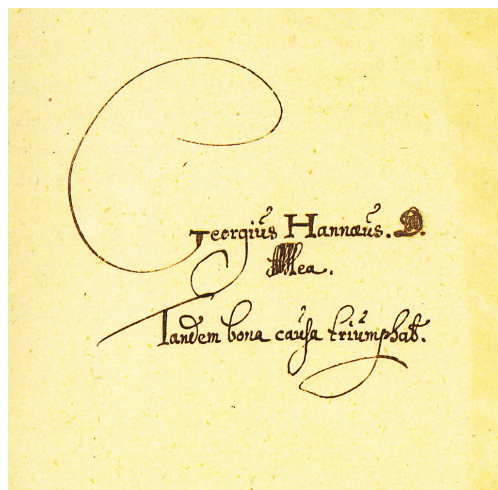
Inden bogen er havnet i Statsskolens gamle bibliotek, har den været ejet af læge og botaniker, professor Christen Friis Rottbøll (1727-1797), i hvis auktionskatalog den er opført på side 80 som nr. 261:



Bogen har nr. 83 i Flemmers katalog.

Oppiani Poëtæ Cilicis , Lugduni Batavorum (Leiden) 1597





Lægen Jørgen Hahn på latin Georgius Hannæus døde 1699. Han efterlod sig en del bøger, men bøger med hans ejernavn er der ikke mange af. Alligevel findes denne bog i skolens samling. Det vides endnu ikke, hvordan den er havnet her.

Bemærk den meget smukke skrift, især annotationerne.

Bogen har nr. 402 hos Flemmer.

Flora Danica.

Flora Danica No. 16 adresseret til Aalborg Stift. Det består af 51 planchebind med kobberstukne tavler + 3 supplementbind og 5 bind tekst og register. 1762 – 1840.

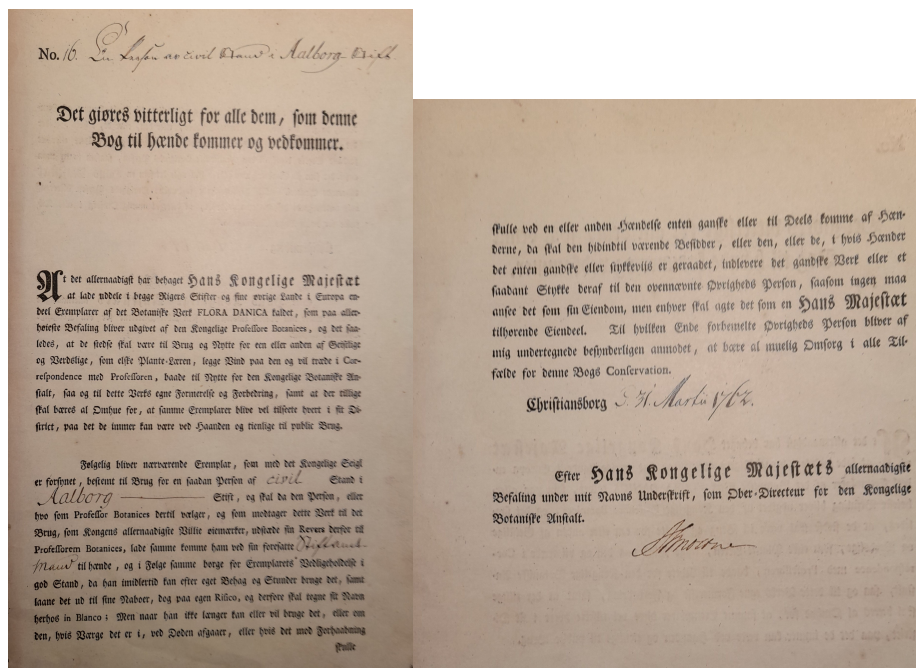


De første 14 bind af Flora Danica

Kobberstikkene er desværre ikke kolorerede, men rene kobberstik.

Foran i hvert planchebind er der en trykt tekst, som gør rede for, at det har behaget Hans Kongelige Majestæt at lade uddele værket i begge rigers stifter og under hvilke betingelser det skulle foregå.

Underskrevet : Christiansborg d. 31. Marts 1762



”Efter Hans Kongelige Majestæts allernaadigste Befaling under mit Navns Underskrift, som Ober-Directeur for den Kongelige Botaniske Anstalt. A. Moltke”

Det drejer sig om greve Adam Gottlob Moltke.

Moltke har egenhændigt underskrevet de første udgivne bind.

Værket blev også udgivet på Moltkes initiativ. Det var faktisk ham, som reelt styrede landet, selvom Frederik d. 5 var konge.

I det trykte katalog over Randers lærde Skoles Bibliothek fra 1884 side 445 står der,

”Kobberstykker til Flora Danica, 39 Hefter (Nr. 18) Kbh. 1761-1840. (Modtaget til Laans af Aarhus Kathedralskole.)” Dette skal dog forklares lidt nærmere. I ”Efterretninger om Randers lærde Skole” 1876-77, hvor tilvæksten til biblioteket i dette skoleår er omtalt, står der side 20:

Flora Danica. Exemplar Nr 18, ukoloreret, H. 1—43, Civillisten
tilhørende. Efter Justitsraad Køsters Død overgivet i Skolens
Værg.

En mulig forklaring kunne være:

Justitsråd Schack Lüneborg Køster (1802-1876) var apoteker ved Svane Apoteket i Randers. Han begyndte fremstillingen af en mavebitter (Køsters Mavebitter) ud fra planteekstrakter.

Han må altså have lånt Flora Danica eksemplar nr. 18, som på det tidspunkt beroede i Aarhus Stiftsbibliotek. Dødsboet efter Køster har ikke vidst, hvad de skulle stille op med værket og har derfor ”overgivet det i Skolens værg”, som der står.

Der er imidlertid nogen uklarhed over, om det er Aarhus Stiftsbibliotek eller Aarhus Kathedralskole, som har stået for udlånet. Den officielle udlåner af Flora Danica nr. 18 er Aarhus Stiftsbibliotek. Kongen bestilte ved trykningen 55 eksemplarer, som blev opstillet i stifter og amter rundt i landet. Nr. 18 og nr. 19 blev opstillet i Aarhus.

Aarhus Kathedralskole/Aarhus Stiftsbibliotek har fået deres værk tilbage i 1890, og Randers lærde Skole har modtaget det lånte værk (Nr. 16) fra Aalborg Stift samme år. Det fremgår af "Efterretninger for Randers lærde Skole 1890/91.

I det trykte katalog over 10 års tilvækst til Randers lærde Skoles Bibliotek fra 1894 står der side 74, "Modtaget til Laans: Flora Danica, Nr. 16 (51 Bind, 3 Supplementsbind og 5 Bind Tekst og Register).

Det er bemærkelsesværdigt, at værket er intakt.

Når der i kataloget står "Modtaget til Laans" skal det tages bogstaveligt, da Flora Danica-værket er kongens ejendom. Køb og salg af værket vil derfor være betragtet som højst ureglementeret.

I hvert af bindene er kongens segl indsat som tegn på ejerskab.

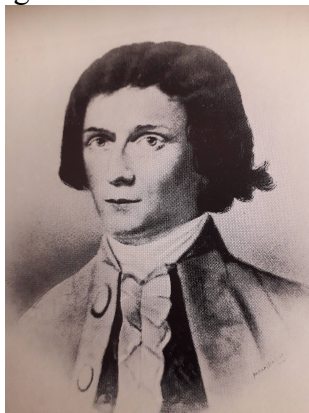


Randers lærde Skole fik altså Nr. 16 "til Laans" i 1890, og værket har nu i over 130 år stået på Randers Statsskole.



Rektorernes bøger.

Mange rektorer har gennem tiderne bragt bøger med sig i embedet. En del af dem står stadig på biblioteket. Fuchs's bøger er allerede blevet omtalt.



Peder Estrup



Estrups epitaphium i St. Mortens Kirke

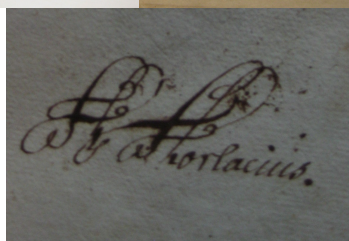
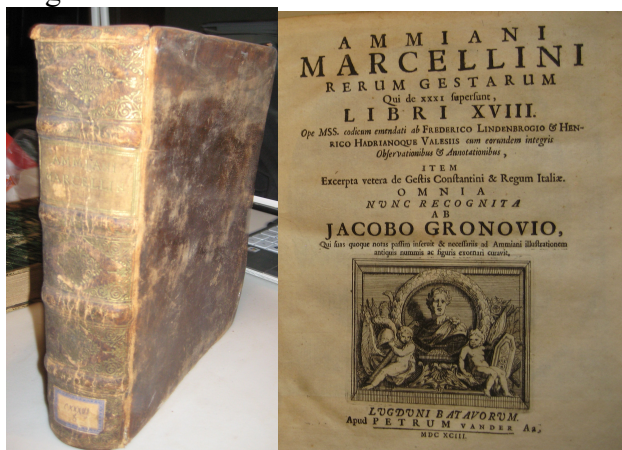
Peder Estrup var rektor ved Randers latinske Skole 1788-1803, i hvilken periode St. St. Blicher var discipel her. Niels Blicher, Steens far, kendte Estrup personligt og ønskede derfor, at hans søn skulle gå på skolen. Estrup blev senere sognepræst ved St. Mortens Kirke, hvor hans epitafium stadig kan ses.

Før han kom til Randers, havde han været lærer ved Frue Skole i København (Metropolitanskolen) i 6 år under rektor S. T. Thorlacius. Der er en bog, som har tilhørt Thorlacius. Den har Estrup sikkert fået foræret.

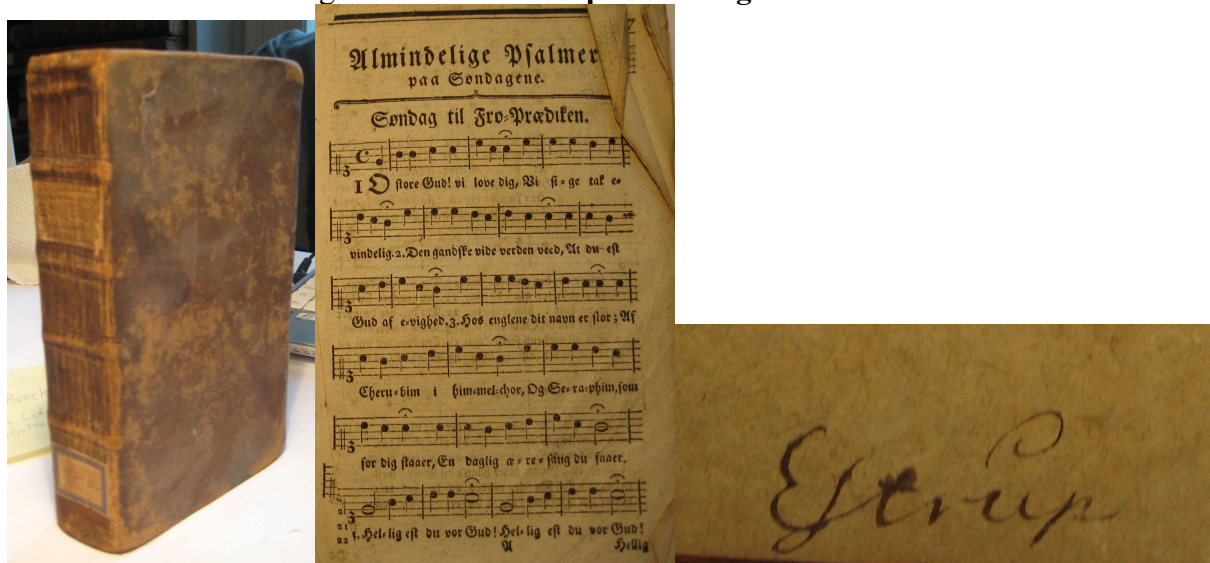
Det er:

Ammiani Marcellini: Rerum gestarum rec. J. Gronovius, Lud. Batav. 1693

Nr. 155 i Flemmers Katalog



Ligeledes findes Estrups salmebog i biblioteket.



Nr. 860 i Flemmers Katalog.

Bonarparte Borgen, som var rektor ved Randers lærde Skole 1837-1844, har efterladt sig en hel række bind med klassiske romerske og græske forfattere. Det drejer sig om 63 bind, men rækken er ufuldstændig.



J. H. V. Boëtius, som var rektor ved Randers Statsskole 1909-1918, har efterladt sig et bind.



J. H. V. Boëtius

Der er C. Plinii Secundi: Historia Mundi Libri XXXVII ed. J. Dalecampi, Francofurti 1608.

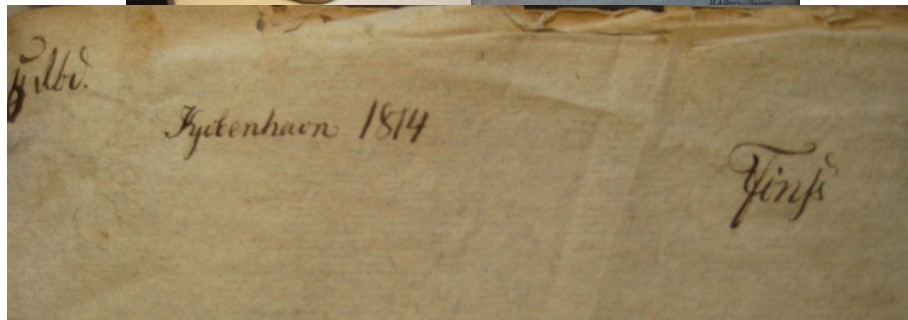
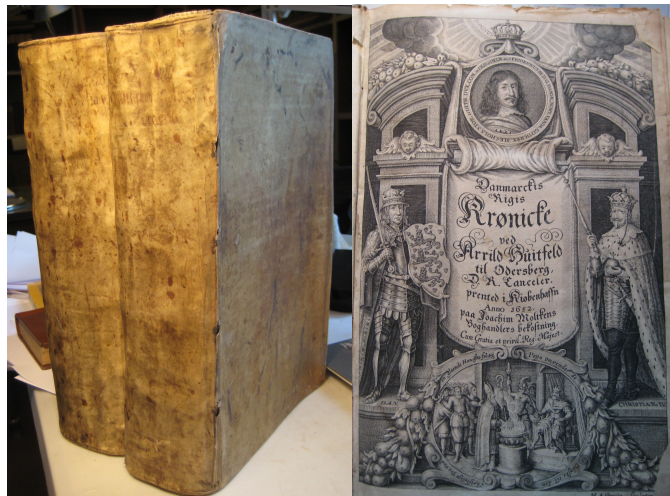


Som man kan se af de foregående artikler, er der flere bøger, som har været ejet af rektorer og lærere. I Fund og Forskning nr. 57 2018 skriver Harald Ilsøe:”..at det i et vist omfang har været skik, at rektorer m. fl. , når de forlod skolen, har skænket en bog til biblioteket.”

Peter Severin Fønss var amtmænd i Randers Amt (1805-1818). Et værk i samlingen har tilhørt ham.

Det er:

Arrild Huitfeld: Danmarckis Rigis Krønike, Kiøbenhaffn 1652.



Fønss har åbenbart købt værket i København 1814.

Nr. 919 – 920 i Flemmers Katalog.

Konklusion:

Ved afslutning af gennemgangen af det gamle bibliotek på Randers Statsskole kan man heldigvis konstatere, at den bølge af frasalgs af såkaldt ”død litteratur” som overgik hovedparten af de danske gymnasier i Danmark ikke ramte Randers Statsskole. Statsskolens gamle latinskolebogsamling, som er så nært knyttet til skolens historie, er faktisk intakt. En sjælden og usædvanlig samling, selvom bøgerne i sig selv ikke er sjældne. Samlingen kunne måske betragtes som skolens sjæl.

Erik Nørr skriver til slut i sin artikel ” Kan man sælge kulturarven? Overførsel og salg af gymnasieskolernes bibliotekssamlinger 1922-45.

”Skal man til slut vende tilbage til spørgsmålet om kulturarven, kan man fastslå, at der ikke med afhændelserne fra gymnasieskolernes biblioteker i perioden 1922-45 skete tab af enestående kulturværdier. Bøgerne fandtes alle bl. a. i Det kongelige Bibliotek.

Til gengæld kan man tale om, at der blev solgt ud af den lokale kulturværdi i den forstand, at sjældne klenodier, som i flere århundreder havde været på skolerne, blev spredt for alle vinde.”

(Fra :Umisteligt side 401, Festskrift til Erland Kolding Nielsen, Det kongelige Bibliotek 2007).



Litteraturliste:

Fund og Forskning 1997:

C. J. Ballhausen: Bogauktionen 1748 over Hans Grams trykte bøger side 253.

Fund og Forskning 1998:

Harald Ilsøe: Bøger der gik den anden vej. Det kongelige Biblioteks dubletudskillelser Gennem tiderne side 11.

Fund og Forskning 2001:

Jakob H. Grønbæk: Gehejmestatsministerens bibliotek på Ledreborg, Om et 1700-tals herregårdsbibliotek side 49.

Fund og Forskning 1967:

Harald Ilsøe: Arild Huitfeldts krønike side 56 ang. Asmund Tygesen.

Harald Ilsøe: Biblioteker til salg. Museum Tusculanums Forlag 2007.

Auktion over Hans Grams bøger side 138-140.
Auktion over P. Høegh Guldbergs bøger. Side 233
Coyets bøger side 98 og 213.

Harald Ilsøe: Det kongelige Bibliotek i støbeskeen. Museum Tusculanums Forlag 1999.
Kap. 17 side 289 om Coyets bøger. Side 311 ang. navnetræk.

Historiske efterretninger om Randers lærde Skole 1834 2. hæfte
Ang. skolens forskellige rektorer udarbejdet af H. M. Flemmer.

Efterretninger om Randers lærde Skole 1840- 1841 side 24
Om tilvækst til Skolens bibliotek.

Stadfeldt: Beskrivelse over Randers Købstad 1804.
Side 201 Den latinske Skole. Side 211 ang. Niels Brock.

Dansk Biografisk Leksikon. 1920 Bind 1 side 232 ang. Niels Brock.

K. F. Plesner: Danske bogsamlere i det nittende århundrede. København 1957.
Side 24 ang. B. Thorlacius. Side 32-35 ang. greve Jørgen Scheel.

Lauritz Nielsen: Danske stifts- og skolebiblioteker. H. Hagerups forlag 1925
Om Randers Statsskoles bibliotek side 81 -84

Bogvennen 1927 side 103 ang. Coyets bibliotek.

Randers Statsskoles jubilæumsskrift 1542-1992 udgivet af Randers Statsskole 1992.

Henri Estienne: Det store bogmarked i Frankfurt. Oversat fra Latin og forsynet med Indledning og
Noter af Tage Hermann, København 1948

Tage Hermann: Store Boglæsere. Nitten århundreders humanisme København 1949

Laurids Gram: Vita Johannis Grammii. Hans Grams levned, Gyldendal 1942

Erik Petersen: Johann Albert Fabricius, En humanist i Europa Museum Tusculanum 1998

Erik Nørr: Kan man sælge kulturarven? Overførsel og salg af gymnasieskolernes biblioteksamlinger
1922-45. fra Umisteligt . Festskrift til Erland Kolding Nielsen, Museum Tusculanum 2007.

F. E. Hundrup: Lærerstanden ved Randers lærde Skole.
I Efterretninger om Randers lærde Skole 1870 – 71.

Omkring udgivelsen af Flora Danica har jeg fået oplysninger af
Professor Ole Seberg, Ph. D., Dr. Sc., FLS

Chair of the Executive Committee of GGBN
Head of the Botanic Garden

som har fortalt, at kilden oprindelig er tidligere lektor ved *Botanisk* Museum Peter Wagner. Landets bedste kender af Flora Danica og dets historie.

Henning Knudsen: Fortællingen om Flora Danica. København 2014.

Erik Nørr: Debatten om gymnasieskolernes biblioteker 1918-22. Fra forskningsbibliotek til pædagogisk studiesamling.

Iver Kjær: En bog og dens skæbne. Fra bøger, biblioteker mennesker, Et nordisk festskrift tilegnet Torben Nielsen 1988.

Erik Nørr: Bibliotekernes kamp om inkunablerne. Fra Profiler i Nordisk Senmiddelalder og Renaissance. Festskrift til Poul Enemark 1983.

Morten Hein, Bibliotekstilsynet: Et notat: ”De gravhøje skulle fanden flytte.”

Carl S. Petersen: Afhandlinger til dansk bog- og bibliotekshistorie. 1949

Tidsskriftet Minerva 1786, juli, s. 1 – 27.

Otto Walde: Studier i äldre dansk bibliotekshistoria. Nordisk tidskrift för bok – og biblioteksväsen XIX, 1932 s. 60 - 63

De anvendte billeder er egne optagelser og emner hentet fra Wikipedia Commons.